T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HÜZÜN TURİZMİ AÇISINDAN KAZAKİSTAN DESTİNASYONU'NUN İNCELENMESİ

Akmaral ASSANOVA
2501201856

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Haluk TANRIVERDİ

İSTANBUL – 2023

ÖZ

HÜZÜN TURİZMİ AÇISINDAN KAZAKİSTAN DESTİNASYONU'NUN İNCELENMESİ

AKMARAL ASSANOVA

"Hüzün Turizmi Açısından Kazakistan Destinasyonunun İncelenmesi" başlıklı bu yüksek lisans tezinde, hüzün turizmi çerçevesinde bir çalışma hazırlanmıştır. Yirminci yüzyılın ilk yarısında başlayan kitle turizmi, günümüzde yerini alternatif turizm türlerine bırakmaktadır. Özel ilgiler kapsamında şekillenen bu alternatif türlere örnek olan hüzün turizmi, ölümlerin ya da üzücü olayların meydana geldiği alanlara yönelik seyahatleri barındırmaktadır. Hüzün turizminin sonucunda turist, kendisini olayın kahramanının yerine koyarak kısa süreliğine de olsa aynı üzüntüyü ve acıyı tecrübe etmektedir. Bu çalışmada öncelikle hüzün turizmi açısından geniş bir literatür çalışması yapılmıştır. Turistlerin motivasyonlarına değinilerek hüzün turizminin sınırları çizilmiştir. Daha sonra Türkiye ve dünyadaki destinasyonlar ele alınmıştır. Son olarak, Kazakistan hüzün turizmi bağlamında ele alınmış ve Kazakistan'daki önemli destinasyonlar ele alınmıştır.

Çalışmanın amacı Kazakistan'da hüzün turizmin gelişme olanaklarını belirli 9 destinasyonları inceleyerek değerlendirmektir.

Araştırmanın amacına ulaşmak için aşağıdaki konular irdelenmiştir;

- Hüzün turizmin önemi, özü ve türlerinin ele alınması;
- Hüzün turizmin Kazakistan'daki hüzün turizmin incelenmesi;
- Kazakistan hüzün turizmi yönlerinin belirlenmesi;
- Kazakistan hüzün turizmi potansiyeli yüksek destinasyonlarının gösterilmesi;

Araştırma nitel türde olup mülakat yoluyla veriler elde edilmiştir. Elde edilen veriler istatistiki olarak analiz edilip yorumlanmıştır.

Araştırma sonucunda devletin ayrı bölgelerinde ayrıca Kazakistan'da turizm bölgesel organizasyonunun planlanması ve yönetiminin bilimsel olarak gerekçelendirilmesi amacıyla devlet yetkili organları, kamu turizm kuruluşları ve turizm alanındaki turizm işletmeleri tarafından bir bütün olarak kullanılması gerektiği ortaya çıkmıştır.

Kazakistan'daki mevcut hüzün turizmi destinasyonlarından çalışmanın örneklemine dâhil edilenler bulgular kapsamında sunulmaktadır. Bunlar; İncelenen Kazakistan bölgesindeki 9 destinasyonlar ile ilgili Kazakistan'daki 10 tane belirlenmiş tur operatörleri ile mülakat yapıldı. Mülakat sonucuna göre Kazakistan'daki tur operatörlerin incelenen destinasyonlar hakkında yetersiz bilgiye sahip olduklarının, hüzün turizmi Kazakistan'da tam yeni turizm yönü olduğunun ve bu konuda tur operatörleri tarafından yeterli tanıtım yapılmadığı bulunmuştur. Bu bulgular dahil çalışmada, içerik analizi aracılığıyla Kazakistan'da bulunan hüzün turizmi destinasyonların belirlenmesi, tanıtılması ve turizme kazandırılmalarına yönelik önerilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır ve hüzün turizmi potansiyeli olan alanların tespiti de yapılmıştır.

Hüzün turizmin gelişimi için Kazakistan'ın kaynak potansiyelinin tanımı; hüzün turizmin gelişme olanaklarının incelenmesi, Kazakistan topraklarında örgütlenme olanakları analiz etmeyi sağlar; turist ve kaynak nesnelerini dikkate alarak bölgelere ayırmaya dayalı hüzün turizmi geliştirmek amacıyla Kazakistan'ın gelecek vaat eden bölgelerini vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, hüzün turizmi, Türkiye, Kazakistan

ABSTRACT

ANALYSIS OF KAZAKHSTAN DESTINATION IN TERMS OF DARK TOURISM

AKMARAL ASSANOVA

In this master's thesis titled “Analysis of Kazakhstan Destinatıon ın terms of dark tourısm” was prepared within the framework of sadness tourism. Mass tourism which started in the first half of the twentieth century is nowadays giving place to alternative tourism species. As an example to special interest tourism, grief tourism is described as visiting the places where deaths or pathetic events occurred. In consequence of grief tourism, the tourist puts himself to the persons place and feels the same sorrow for a moment. In this study, first of all, a wide literature study was conducted in terms of sadness tourism. By referring to the motivations of the tourists, the borders of sadness tourism are drawn. Then, destinations in Turkey and the world are discussed. Finally, Kazakhstan is discussed in the context of blues tourism and important destinations in Kazakhstan are discussed.

The aim of the thesis is to evaluate the development possibilities of dark tourism in Kazakhstan by examining 9 specific destinations.

To achieve the purpose of the research, the following tasks had to be solved:

- Considering the importance, essence and types of dark tourism;
- Study of dark tourism in Kazakhstan;
- Determining the direction of dark tourism in Kazakhstan;
- Demonstrating Kazakhstan destinations with high potential for dark tourism;

The research is of qualitative type and the data were obtained through interviews. The obtained data were statistically analyzed and interpreted.

Research results – can be used as a whole by state authorities, public tourism organizations and tourism enterprises in the field of tourism for the purpose of

scientific justification of planning and management of tourism regional organization in separate regions of the state, as well as in Kazakhstan.

Among the existing dark tourism destinations in Kazakhstan, those included in the sample of the study are presented within the scope of the findings. Interviews were conducted with 10 designated tour operators in Kazakhstan regarding 9 destinations in the examined Kazakhstan region. According to the result of the interview, it was found that the tour operators in Kazakhstan have insufficient information about the examined destinations, the dark tourism is the new direction of tourism in Kazakhstan, and tour operators are considered sufficient in this regard.

Scientific innovation – description of Kazakhstan's resource potential for the development of dark tourism; the study of the development possibilities of dark tourism allows to analyze the possibilities of organization in the territory of Kazakhstan; highlights promising regions of Kazakhstan in order to develop dark tourism based on zoning, taking into account tourist and resource objects.

Keywords: Dark tourism, grief tourism, Turkey, Kazakhstan,

ÖNSÖZ

Çalışma sürecinde her türlü yol gösterici olan, olumlu tavrıyla beni cesaretlendiren, bilgi birikimiyle çalışmama farklı açılardan bakmamı sağlayan beraber çalışmaktan ve her zaman öğrencisi olmaktan gurur duyduğum değerli danışman hocam Pr. Dr. Haluk TANRIVERDI'ye sonsuz teşekkür ederim ve saygılarımı sunuyorum. Eğitim hayatımda emeği geçen tüm hocalarıma ve İstanbul Üniversitesi Turizm İşletmeciliği bölümü hocalarına teşekkür ederim.

Tüm hayatım boyunca benim yanımda olan, aldığım kararları her zaman destekleyen, sadece bu çalışma sürecinde değil tüm hayatım boyunca beni cesaretlendiren ve moral veren annem Ultay ASSANOVA'ya, babam Kurbanboy ASSANOV'a ve abim Erlan ASSANOV'a sonsuz şükranlarımı sunar ve teşekkür ederim.

Akmaral ASSANOVA

İstanbul, 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZ iii
ABSTRACT v
ÖNSÖZ vii
İÇİNDEKİLER viii
TABLOLAR LİSTESİ xi
ŞEKİLLER LİSTESİ xii
KISALTMALAR LİSTESİ xiii
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
HÜZÜN TURİZMİNE GENEL BAKIŞ

1.1. ÖZEL İLGİ TURİZMİ ÇERÇEVESİNDE HÜZÜN TURİZMİ 3
1.1.1. Özel İlgi Turizminin Tanımı 3
1.1.2. Özel İlgi Turizmi Çeşitleri 4
1.1.3. Hüzün Turizminin Kapsamı ve Önemi 12
1.1.4. Kavramsal Çerçeve 16
1.1.5. Hüzün Turizmi İle İlgili Kavramlar 22
1.2. HÜZÜN TURİZMİNİN GELİŞİMİNE ETKİ EDEN UNSURLAR 24
1.2.1. Postmodernizm 24
1.2.2. Motivasyon 25
1.2.3. Aidiyet ve Kimlik 27
1.2.4. Medya ve Dijitalleşme 29
1.2.5. Sosyo-Kültürel Değişimler 31
1.2.6. Teorileştirme Çalışmaları 32
1.3. HÜZÜN TURİSTLERİ VE HÜZÜN TURİZMİ DESTİNASYONLARI 33
1.3.1. Hüzün Turistlerinin Sınıflandırılması 33
1.3.2. Hüzün Turizmi Destinasyonları 34
1.3.2.1. Savaşların Yapıldığı Mekanlar 34
1.3.2.2. Müzeler ve Soykırım Destinasyonları 34
1.3.2.3. Trajik Suç ve Olayların Yaşandığı Mekanlar 34

1.3.2.4. Yoksulluk Turizm Destinasyonları 35
1.3.2.5. Terör Turizm Bölgeleri 35
1.4. HÜZÜN TURİZMİNE YÖNELİK ARZ TALEP DURUMU 35

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA, TÜRKİYE'DE VE KAZAKİSTAN'DA HÜZÜN TURİZMİ

2.1. DÜNYADA ÖNEMLİ DESTİNASYONLAR 38
2.1.1. Auschwitz Toplama Kampı 38
2.1.2. Çernobil Nükleer Santrali 40
2.1.3. Pompeii Antik Kenti 42
2.1.4. Berlin Duvarı 43
2.1.5. Ruanda 45
2.2. TÜRKİYE'DE ÖNEMLİ DESTİNASYONLAR 46
2.2.1. Anıtkabir 46
2.2.2. Sinop Cezaevi 47
2.2.3. Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı 48
2.2.4. Dolmabahçe Sarayı 49
2.2.5. Başkomutan Tarihi Milli Parkı 50
2.2.6. Ulucanlar Cezaevi 51
2.2.7. Sarıkamış 52
2.3. ASYA-PASİFİK BÖLGESİ VE TURİZM 53
2.4. KAZAKİSTAN TURİZMİ 57
2.4.1. Kazakistan Turizminin Tarihsel Gelişimi 57
2.4.2. Kazakistan'ın Turizm Verileri 61
2.4.3. Kazakistan'da Turizm Türleri 63
2.5. KAZAKİSTANDA HÜZÜN TURİZMİ 64
2.6. KAZAKİSTAN HÜZÜN TURİZMİ DESTİNASYONLARI 67
2.6.1. Astana Alzhir Müzesi 68
2.6.2. Dolinka Karlag Müzesi 72
2.6.3. Spassk 99 76
2.6.4. Osakarovka Yetimhanesi 77
2.6.5. Mamochinko Mezarlığı 78
2.6.6. Semipalatinsk Test Sahası 78

2.6.7. Soyuz 11'in Mürettebat Anıtı 80
2.6.8. Çağan Gölü 81
2.6.9. Aral 82
2.7. GELECEĞİN HÜZÜN TURİZMİ DESTİNASYONLARI 83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM VE BULGULAR

3.1. YÖNTEM 86
3.2. BULGULAR 87
3.2.1. Destinasyonların Hüzün Sıralamasına Göre Sıralanmasına Yönelik Bulgular 87
3.2.2. İlgili Yerin Hüzün Destinasyonu Olmasına Neden Olan Faktörlere Yönelik Bulgular 88
3.2.3. İlgili Yerde Hüzün Turizmi Denince Akla İlk Gelen Kavramlara Yönelik Bulgular 89
3.2.4. İlgili Yerdeki Hüzün Destinasyonuna Giriş Yapmak veya Orada Bulunmak İçin Ödeme Yapmaya Yönelik Bulgular 90
3.2.5. İlgili Yerdeki Hüzün Destinasyonunda Hediyelik Eşya Satın Alınmasına Yönelik Bulgular 91
3.2.6. Kazakistan'daki Hüzün Turizmi Destinasyonlarını Yıllık Kaç Kişinin Ziyaret Ettiğine Yönelik Bulgular 91
3.2.7. İlgili Yerlerde Planlanan veya Programlanan Güzergâh veya Turların Olup Olmadığına Yönelik Bulgular 93
3.2.8. Kazakistan'daki Hüzün Destinasyonlarına Hangi Ulaşım Araçlarıyla Gidilmesi Gerektiğine Yönelik Bulgular 93
3.2.9. Kazakistan'daki Hüzün Destinasyonlarını Ziyaret İçin Gereken İzinlere Yönelik Bulgular 94
3.2.10. İlgili Bölgelerde Yeme-İçme ve Konaklama İmkânlarına Yönelik Bulgular 94
SONUÇ 95
KAYNAKÇA 98
EKLER 115

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Fahey'e Göre Hac Ziyaretini Turizmden Ayırmak 9
Tablo 1.2. Hüzün Turizmin Örnekleri 15
Tablo 1.3. Hüzün Turizmi için Yapılan Tanımlamalar 22
Tablo 2.1. Pompei'yi 2015 Senesinde Ziyarete Gelen Turist Sayısı 42
Tablo 3.1. Mülakat Yapılan Tur Operatörleri 87
Tablo 3.2. Destinasyonların Hüzün Sıralaması 87
Tablo 3.3. İlgili Yerin Hüzün Destinasyonu Olmasına Neden Olan Faktörler 89
Tablo 3.4. Hüzün Turizmi Denince Akla İlk Gelen Kavramlar 90
Tablo 3.5. İlgili Yerdeki Hüzün Destinasyonuna Giriş Yapmak veya Orada Bulunmak İçin Ödeme Yapıp Yapılmadığı 90
Tablo 3.6. İlgili Yerdeki Hüzün Destinasyonunda Hediyelik Eşya Satın Alınıp Alınmadığı 91
Tablo 3.7. Kazakistan'daki Hüzün Turizmi Destinasyonlarını Yıllık Kaç Kişinin Ziyaret Ettiği 92
Tablo 3.8. Hüzün Destinasyonlarına Giden Ulaşım Araçları 93

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Hüzün Turizminin Sınıflandırması 21
Şekil 1.2. Dark Turizm Arz ve Talebinin Matrisi 36
Şekil 2.1. Asya-Pasifik Gelen Turist Sayısı (1995-2019) 54
Şekil 2.2. Hong-Kong Turizm Geliri (1995-2018) 55
Şekil 2.3. Çin Gelen Turist Sayısı (1995-2020) 55
Şekil 2.4. Singapur Turizm Geliri (1995-2018) 56
Şekil 2.5. Kazakistan Turist Sayısı (1996-2020) 61
Şekil 2.6. Kazakistan Turizm Gelirleri (1995-2020) 62
Şekil 2.7. Kazakistan Turizm Gelirlerinin Toplam İhracat İçindeki Yeri (1995-2020) 62

KISALTMALAR LİSTESİ

DTÖ : Dünya Turizm Örgütü

ETFI : European Tourism Futures Institute

GSYH : Gayri safi yurt içi hasıla

IUCN : International Union for Conservation of Nature and Natural Resources

iDTR : Institute of Driving and Traffic Research

TPB : Theory of planned behavior

UCLan : University of Central Lancashire)

UN : United Nations

UNESCO : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

UN-WTO : United Nations World Tourism Organization

WTO : World Tourism Organization

GİRİŞ

Dünyayı dolaşan turistler zevklerine göre farklı yerlere gidiyorlar. Çoğu zaman insanlar seyahat etmeyi düşündüklerinde ilk önce harika bir masal dünyasındaki yerlere gittiklerini hayal ederler. Aynı zamanda müzede sergilenen dünyaca ünlü kişilerin eserleriyle de zevklerine göre çeşitli gruplara ayrılmaktadır. Elbette turizmin dağılımı turistlerin ihtiyaçları ile doğrudan ilgilidir. Farklı zevkler nedeniyle bazı turistler eğlence ve rahatlama amacıyla değil olumsuz duygular yaratan yerlere gitmeye çalışmaktadır. Bu olumsuz duyguları kapsayan hüzün turizmine ilgi gösteren turistlerin sayısı gün geçe artmaktadır.

Hüzün turizmi geçmiş yıllarda ölen ünlü kişilerin mezarlarına, tarih sahnesinde kalmış ünlü savaş alanlarına, insan ölümleriyle bağlantılı felaket durumlarının yaşandığı yerlere, insanları korkutan gizemli ve korkutucu bilinmeyen yerlere seyahat etmek amacıyla oluşturulan bir turizm türüdür.

Kazakistan sahip olduğu değerlerle dünyada önemli bir hüzün turizmi destinasyonuna dönüştürülebilecek bir ülkedir. Ancak verilere bakıldığında, Kazakistan'ı hüzün turizmi destinasyonu olarak ziyaret eden kişi sayısı oldukça az sayıdadır. Hüzün turizminin Kazakistan'da gelişmesi ile turizm sezonu tüm yıla yayılabilecektir. Çünkü hüzün turizmine aktif olarak katılan turistler yılın herhangi bir ayında turistik faaliyetlerini gerçekleştirebilmektedirler. Bu nedenle hüzün turizmi Kazakistan'ın turizm gelirlerini arttırıcı ve turizm sezonunu tüm yıla yayıcı bir etki yaratacaktır. Turizmin çeşitlendirilmesinin hedeflendiği son yıllarda, Kazakistan gibi gelişmekte olan bir ülke için alternatif turizm türlerine yönelerek turizm sezonunu uzatmak ekonomi bir öneme sahiptir.

Bu çalışmayı Kazakistan'da turizm bölgesel organizasyonunun planlanması ve yönetiminin bilimsel olarak gerekçelendirilmesi amacıyla Kazakistan devlet yetkili organları, kamu turizm kuruluşları ve turizm işletmeleri tarafından kullanılabilir. Bu çalışmada Kazakistan'da hüzün turizmin geliştirilmesinin gerekliliği ve bugünkü olanakları anlatılmaktadır. Turist ve kaynak nesneleri dikkate

alınarak hüzün turizmin geliştirilmesi amacıyla Kazakistan'ın önemli destinasyonları tanımlanmakta ve değerlendirilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM
HÜZÜN TURİZMİNE GENEL BAKIŞ

1.1. ÖZEL İLGİ TURİZMİ ÇERÇEVESİNDE HÜZÜN TURİZMİ

1.1.1. Özel İlgi Turizminin Tanımı

Turizmin yaygın olarak bilinen ve kabul edilen bir tanımı eğlence, iş veya eğlence amaçlı seyahattir. 1994'te Birleşmiş Milletler belirli bir ülkeye göre üç turizm biçimi tanımlanmıştır: (UN – United Nations, 1994)

a) a) İç turizm
b) Gelen turizm
c) Dış turizm

İlki, aynı ülkenin sakinlerinin yalnızca aynı ülke içinde seyahat etmesini içerir; ikincisi, bu ülkeye seyahat eden yerleşik olmayanları içerir ve üçüncüsü, yabancı bir ülkede seyahat eden yerleşikleri içerir. Birleşmiş Milletler bu üç temel tanımı birleştirerek üç ana turizm kategorisi oluşturmuştur: hem iç hem de iç turizmin birleşimi olan iç turizm, iç turizmi ve dış turizmi içeren ulusal turizm ve gelen ve giden turizmi içeren uluslararası turizmdir.

Dünya Turizm Örgütü'ne (DTÖ) göre uluslararası turizm gelişleri 2008 yılında bir önceki yıla göre %1.9 artış göstererek 922 milyon olmuştur (WTO – World Tourism Organization, 2009). Aynı yıl uluslararası turizm gelirleri 944 milyar ABD Doları (642 milyar Euro) olup, 2007 yılına kıyasla hala reel olarak %1,8'lik bir büyüme göstermektedir (WTO, 2009). Ülke sıralamasında, uluslararası turist girişinde en fazla sayıda Fransa (79,3 milyon kişi) bulunurken, uluslararası turizm gelirlerinde ABD (110,1 milyar ABD doları) ilk sırada yer almıştır. Alman turistler, üst üste beşinci yıl boyunca en fazla uluslararası turizm harcaması yapanlar olarak kabul edilmiştir (WTO, 2009). 2008 yılında en çok ziyaret edilen şehir 15 milyon turist ile İngiltere'nin Londra kenti olarak tanımlanmıştır (Bremner, 2010).

2008 yılının bu olumlu rakamlarına rağmen 2009 yılı turizm rakamlarında bir düşüş göstermiştir. DTÖ'ye göre bu yıl için turizm uluslararası varışları önceki yıla göre 880 milyon veya %4 daha az göstermıştır(WTO, 2010). Küresel finansal kriz ve H1N1 salgını başta olmak üzere birçok faktör ve durum turizmdeki bu düşüşü etkilemiştir. Yine de bu azalan eğilim, Çin, Brezilya ve İspanya gibi bazı ülkelerin iç turizmlerinde kayda değer bir büyüme yaşadıklarını kaydetmiştir (WTO, 2010).

2010 yılı boyunca uluslararası turizm göstergeleri iyileşecek ve DTÖ bu yıl içinde %3-4 artış öngörmüştür. Bu konuda UN-WTO (United Nations World Tourism Organization) Genel Sekreteri Taleb Rifai "Birçok ülke krize hızlı tepki verdi ve krizin etkisini azaltmak ve toparlanmayı teşvik etmek için aktif olarak önlemler aldı. 2010'da büyümenin geri dönmesini beklememize rağmen, bu teşvik önlemlerinin zamanından önce geri çekilmesi ve ekstra vergiler koymanın cazibesi turizmdeki toparlanma hızını tehlikeye atabilir. UNWTO İyileşme Yol Haritasında vurgulandığı gibi, sektör, özellikle istihdam yaratma ve Yeşil Ekonomiye dönüşüm için birincil araç olarak ekonomik toparlanmaya hayati bir katkı sağlayabilir. Ancak bunu yapmak için turizmi destekleyen ciddi küresel politikalara ihtiyacımız var" diye söylemiştir (WTO, 2010).

Özel ilgi turizmi, yıllar içinde niş pazarlar olarak bilinen ve turizm endüstrisinin aktörleri arasında popülerlik kazanan farklı özel ilgi seyahat formlarından oluşmaktadır. Bu niş pazarların bir sınırı olmamakla birlikte, bazıları daha sürdürülebilir hale geldi ve özel ilgi turizmi kategorileri olarak kabul edilmiştir. Bazıları için kısa bir açıklama ile birlikte bu ana kategoriler şunlardır:

1.1.2. Özel İlgi Turizmi Çeşitleri

a) Macera Turizmi

Seyahat-endüstri sözlüğüne göre macera turizmi, "keşif veya çeşitli zorlu faaliyetlerde bulunmak amacıyla uzak veya egzotik yerlere yapılan rekreasyonel seyahatlerdir". Cesur yolculuklar ve beklenmedik şeyler içeren, meydan okuma, sürprizlerle dolu keşif gezileri içeren programlar ve etkinliklerdir. Tırmanma,

mağaracılık, jeep safarileri macera turizmi örnekleridir. Bununla beraber macera turizmi, turizm endüstrisinde yeni bir kavramdır.

Turizm sektörü, macera turizmini benimsemiştir, ancak sınırları net bir şekilde kabul gören belirli bir tanımı da yoktur . Çoğu macera turizminin turizm endüstrisinin niş bir sektörü olduğu konusunda hemfikirdir, ancak turizmde ekoturizm, aktivite turizmi veya macera seyahati gibi macera turizmi ile örtüşen aynı özelliklere sahip birçok başka niş sektör de vardır.

Bireyselcilik, turizmin bazı seviyelerinde büyüyen bir olgudur ve kitle turizmi kavramı yavaş yavaş kaybolmaktadır. Birey deneysel seyahat arayışında olduğunda, malların ve şımartıcı hizmetlerin önemi azalır ve fiziksel ve zihinsel uygulamalar arzu edilen hedefler haline gelirlerdir.

Verhelä ile Lackman, bu tür seyahatin tabiatının, seyahat edeni gittiği ortama katılımcı olarak ulaştırması olduğunu belirtirler. Seyahat eden, iç ve dış faktörlerin etkisiyle kendi fiziksel ve psikolojik sınırlarını zorlamaya ittiğini ifade ederler (Buckley, 2006).

b) Kırsal Turizm

Dünya Turizm Örgütü'ne göre kırsal turizm, bilinen klasik turizm ve turizm yoğun alanlardan uzakta, kırsal çevre ve ev sahibi toplum aracılığıyla birbirlerini anlamlı ve gerçekçi bir şekilde etkilemek isteyen ziyaretçiler tarafından gerçekleştirilen bir turizm türü olarak tanımlanmaktadır. . aktivite (Uygur ve diğerleri, 2009).

Kırsalın turizm açısından önemi; Deniz turizmi merkezlerinin dışında, kentsel yerleşimlerden uzak, kırsala özgü doğal ve kültürel yapının korunduğu, yapaylıkla buluşmadığı otantik bir alandır. Bu bağlamda kırsal kesimde doğal ve/veya tarihi çekiciliklerin belirli bir oranda yer aldığı bölgelerdeki kırsal turizm, asıl uğraşı tarım olan nüfusun tarımsal faaliyetlerini sürdürmekte, ancak evlerinin ve depolarının ilgili kısımlarını dönüştürmektedir. Profesyonel amaçlı ziyaretçi alabilen basit bir konaklama tesisinde ve ek işletme yönetimi olarak küçük turizmde kullanılmazlar (Keeper, 2008).

Kırsal turizm; yürüyüş, kaya tırmanışı, macera/yaban hayatı tatili, kano, akarsu raftingi, kros kayağı, kar ayakkabısı turları, düşük yoğunluklu alp kayağı, açık hava kuş gözlemciliği, fotoğrafçılık, avcılık, bisiklet/bisiklet turları, binicilik gibi doğa keşif gezileridir. Örneğin ata binme, manzara izleme, kırsal mirasın keşfi, küçük kasaba/köylere geziler, kırsal çevre gerektiren rekreasyonel tatiller, küçük kongreler/konferanslar, köy festivalleri, doğal ortam gerektiren balıkçılık ve sporlardır (Akdu, 2009).

Kırsal turizm kavramının ve ekoturizm (ekoturizm), yeşil turizm, doğa turizmi gibi diğer kavramların sıklıkla birbirinin yerine kullanıldığı ve genellikle kırsal alanların geliştirilmesi ve tanıtılmasına yönelik daha genel ve bütünleşik bir yaklaşımı tanımlamak için bir araç olarak kullanıldığı görülebilir. turizm (Uygur vd., 2009).

Kırsal turizm, insanların eğlenmesi, dinlenmesi ve boş zaman geçirmesi amacıyla tahsis edilmiş ve donatılmış kırsal alanlardaki bölgelerin ve yapıların görünümüdür. Kırsal turizm kapsamında piknik ve kamp alanları, plajlar, moteller, oteller ve tatil köyleri yer almaktadır. Bu alanlar ve yapıları bilinçli bir planlama ile doğada çözülmeli ve doğa ile bütünlük oluşturulmalıdır (Koch ve Shaheen, 1999).

c) Kültürel Turizm

Kültür turizmi, bir yerin, insanlarının ve ürünlerinin veya ürünlerinin ayırt edici karakterini görmek veya deneyimlemek amacıyla yapılan boş zaman seyahatlerini içeren bir özel ilgi turizmi türüdür. Çok çeşitli destinasyonlar ve kültürel faaliyetler, kültür turizmi başlığı altında yer almaktadır: UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) Dünya Mirası Alanlarına (örneğin Çin Seddi, Chichén-Itzá) ziyaretler; tarihi şehirler, mimari alanlar, katedraller ve savaş alanları turları; müzelere geziler; tipik yöresel yemeklerin tadına bakmak için geziler; etnik mahalle turları; yerel müzik festivallerine ve kültürel performanslara seyahat; yerli köylere veya kendine özgü kültürel manzaralara ziyaretlerdir (örneğin, Asya pirinç tarlalarındaki çiftçilik uygulamalarını gözlemlemek). Kültürel turistlerin güdüleri farklılık gösterse de, bazı ortak temalar

arasında “otantik” bir kültürel manzarayı deneyimleme arzusu, diğer kültürlere ilgi ve geçmişle bağ kurmayı teşvik eden manzaraya ilgi sayılabilir (Stebbins, 1996).

Antropologlar ve sosyologlar dikkatlerini ilk kez 1970'lerde turizme çevirdiğinden beri, belirli turizm türlerini sınıflandırmak için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Valene Smith (1989) gibi bazı akademisyenler, etnik turizm (yerli halkları görmek için), tarih turizmi (geçmişin ihtişamlarına, müzelere, anıtlara ve harabeler) ve ayrı bir kategoride, “insan hafızasında yer alan ve kaybolan bir yaşam tarzının kalıntılarını” görmek için yapılan seyahatler olarak tanımladığı ve “rustik hanlar, folklor gösterileri, [ve] kostümlü şarap festivalleri” (Smith) içeren kültür turizmi. 1989, s. 4-5).

Bazı bilim adamları, turizmin gelişinin yerel halkların kendi kimlikleri ve kültürel ürünleri hakkındaki anlayışlarını nasıl dönüştürdüğünü kronikleştirdi. Turizm literatürü, bu destinasyonların turizm gelişimi de dahil olmak üzere daha geniş küreselleşme dinamikleriyle paralel olarak dönüşümler geçirmesine rağmen, destinasyonların sabit ve çekici imajlarını yansıtma eğilimindedir.

Diğer akademisyenler, kültür turizminin yerel cinsiyet ilişkilerinin yönlerini yeniden yapılandırmada bir faktör olabileceğini bulmuşlardır. Örneğin, Elayne Zorn (2004), Taquilean kadınları tarafından dokunan tekstiller için yeni turist pazarının, bu And kadınlarının kamusal yaşamda daha görünür roller üstlenmelerini nasıl sağladığını belgeliyor. Kathleen Adams'ın Endonezya'nın Sa'dan Toraja'sında kronikleştirdiği gibi, başka yerlerde, kültür turizmi yerel rütbe hiyerarşilerinin aşınmasına ve yeni keşfedilen etnik özbilinç ve kültürel gurura katkıda bulunabilir.

Kültür turizmi son derece politik olabilir. Michel Picard ve Robert Wood'un gösterdiği gibi, devletler kültür turizminin yapılandırılması ve “etnisitenin görünür sınırlarının şekillendirilmesi” ile derinden ilgilenmektedir (1997, s. 5). Meksika hükümetinin Aztek piramitlerini ulusal semboller olarak tanıtması gibi bazı durumlarda, ulusu meşrulaştırmak için yerli azınlıkların mirasıyla ilişkili turistik yerler kullanılır. Mısır piramitlerinin militan Müslümanlar tarafından bombalanması gibi diğer durumlarda, kültür turizmi uluslararası politikayla o kadar iç içedir ki, Batılı ülkelerden gelen turistlerin uğrak yerleri hedef haline gelir.

Bazı yerlerde kültür turizmi, fiziksel ortamların değişmesine, çevresel bozulmaya, arazi fiyatlarının yükselmesine ve yerli halkların toprağa erişiminin azalmasına neden oldu. Kültür turizmi aynı zamanda turistler, turizm teşvikçileri ve yerel halk arasında sitelerin anlamı ve kullanımı konusunda çatışma yaratabilir. Avustralya'nın Ayers Kayası, zirveye tırmanan turistlerin, kutsal bir alan olarak yerlilerin görüşlerini ihlal ettiği böyle bir ayardır. Bazı ortamlarda, yerel halk, turistler için ön sahne alanlarını ve yerel yaşam için sahne arka alanlarını turistlerin bakışlarının ötesinde resmi veya gayri resmi olarak belirleyerek turizmin müdahaleci yönlerini azaltmak için stratejiler geliştirmiştir (MacCannell 1989).

d) İnanç Turizmi

Dini nedenlerle güçlü bir şekilde motive edilen özel bir turizm türü. Varyantları inanç turizmi veya manevi turizmdir. İnsanların sürekli ikamet ettikleri, çalıştıkları, günlük ihtiyaçlarını karşıladıkları, dini inançlarını gerçekleştirdikleri ve turistik cazibe merkezleri için turistik yerleri ziyaret ettikleri İnanç Turizmi olarak tanımlanabilir. Turistlerin inanç temelli yerleri ziyaret etmeye motive oldukları bir tür niş turizm ve inanç ya da manevi turizm olarak da anılır.

İnanç turizmi, kendileri için kutsal sayılan yerleri ziyaret eden belirli inançların takipçilerini ifade eder. Örneğin, Mekke ve Medine'deki Müslümanlar için Sihler için Altın Tapınak, Hristiyanlar için Kudüs ve Beytüllahim'dir. İnanç turizmi, herhangi bir inancın dini nedenlerle doğrudan veya dolaylı olarak motive edilen tüm bu tür seyahatleri ve turları içerir. İnsanların yaşadıkları, çalıştıkları ve olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerler dışında, dini inançlarını gerçekleştirmek ve inanç merkezlerini görmek amacıyla yaptıkları turistik amaçlı gezileri değerlendiren "İnanç Turizmi " olarak tanımlanabilir (Wang vd., 2016: 57).

İnançlar açısından durum özellikle Anadolu gibi çok eski bir kültür tarihine sahip bir bölgede farklıdır. Çünkü bugün Anadolu'da üç ana dinin hâkimiyet kurmasından çok uzun zaman önce var olan birçok belge, anıt ve çeşitli inanç kanıtlarını görmek mümkündür ve bunlar turizm açısından büyük değer taşımaktadır.

Genel olarak inanç turizmi şu şekilde sınıflandırılır:

i. Hac turizmi
ii. Gezi amaçlı inanç turizmi – bilinçli olarak.

Bu türler arasındaki fark, gezinin dini turizmidir - bilişsel odak, turistlerin türbenin dini yaşamına katılımı olmadan tapınakları ve kutsal yerleri ziyaret etmek anlamına gelir. Hac turizmi, ibadet ve duaya katılma fırsatı sağlar. Hac, katılımcı sayısına göre de, yani bireysel, aile ve grup olarak sınıflandırılabilir. Turun süresi göz önüne alındığında, uzun ve kısa haclar tespit edilebilir. Türbenin konumuna göre yurt içi ve yurt dışı turlar düzenlenmektedir. Hem inanç turizmi hem de hac ziyaretinin bir takım nedenleri vardır. Bunlar (Chumarina, 2016):

i. Ruhsal ve fiziksel rahatsızlıklardan iyileşme arzusu
ii. İnsanın akrabaları ve kendisi için dua etme ihtiyacı
iii. Af olmak için dua etmek;
iv. İnanca bağlılığı göstermek için hazır olmak
v. Yaşam amacına ulaşma ve ruhsal rahatlığa ulaşma ihtiyacı.

İnanç turizmi araştırmacılar tarafından farklı şekillerde karakterize edilmiştir. Gisbert Rinschede bunları süreye, grup büyüklüğüne ve sosyal yapıya göre ayırır. Juli Gevorgian, motivasyonları bakımından farklılık gösteren iki kategori önermektedir: manevi nedenlerle veya dini törenlere katılmak için "hac turizmi" ve katedraller gibi anıtları görmek için "kilise turizmi". Hıristiyan rahip Frank Fahey, bir hacının "her zaman turist olma tehlikesiyle karşı karşıya" olduğunu ve bunun tersi olduğunu yazıyor, çünkü onun görüşüne göre seyahat her zaman evdeki sabit yaşam düzenini bozuyor ve ikisi arasında sekiz fark tespit ediyor:

Tablo 1.1. Fahey'e Göre Hac Ziyaretini Turizmden Ayırmak

Unsur	Hac	Turizm
İnanç	Her zaman "inanç beklentisi" içerir.	Gerekli değildir.
Kefaret	Bütünlük arayışı	Gerekli değildir.
Topluluk	Genellikle yalnızdır, ancak herkese açık olmalıdır.	Genellikle arkadaşlar ve aile ile veya seçilen bir ilgi grubuyla
Kutsal alan	İçsel bir kutsal alan yaratmak için sessizlik	Mevcut değildir.
Ritüel	İçindeki değişimi dışsallaştırır.	Mevcut değildir.
Adak sunumu	Daha iyi bir yaşam arayışı içinde bir parçasını geride bırakmak, gitmesine	Mevcut değildir; seyahat iyi bir yaşamdır.

	izin vermek.	
Kutlama	"Nefsine karşı zafer", hatırlamak için kutlama	Unutmak için içmek.
Azim	Bağlılık; "hac yolculuğu asla bitmez"	Tatiller yakında sona erecek.

Kaynak: Fahey, 2002

e) Eko-turizm

Uluslararası Ekoturizm Derneği'ne (1990) göre ekoturizm, en geniş anlamıyla, çevreyi koruyan ve yerel halkın refahını artıran doğal alanlara sorumlu seyahat olarak tanimlanmaktadir.

Birçok bilim insanı ekoturizmi farklı şekillerde tanımlasa da, 1996 yılında Dünya Koruma Birliği (IUCN - International Union for Conservation of Nature and Natural Resources), Ekoturizm; "Doğayı takdir etmek ve tadını çıkarmak, yerel topluma fayda sağlamak, nüfusun aktif sosyo-ekonomik katılımını sağlamak, düşük olumsuz ziyaretçi etkisine sahip olmak ve (tarihi ve modern kültürel zenginlik) seyahatlerin korunmasını teşvik etmek için nispeten bozulmamış doğal alanlar üzerine inşa edilen çevreye duyarlı alanlara düzenlenen ziyaretler" şeklinde tanımlanmaktadır. (Akın, 2016).

2002'de "Ekoturizm Dünya Zirvesi" ekoturizmin ortak bir tanımını yaptı; "Yerel halkların ekonomik kalkınmasını desteklerken, sosyal ve kültürel bütünlüklerini koruyarak ve saygı göstererek, yeryüzünün doğal kaynaklarının sürdürülebilirliğini sağlayan bir yaklaşım" olarak benimsenmiştir. Başka bir deyişle, ekolojik turizm; çevresel, sosyal ve ekonomik ilişkiler bir bütün olarak değerlendirilir. Buna göre ekolojik bir turist; Bu da gideceği alanla ilgili ekolojik bilgiye sahip, gönüllü, çevreyi ve doğayı korumayı bilen bir insan demektir.

Ekoturizmin çoğu, insanların vahşi hayvanlarla karşılaşabileceği diğer durumlardan önemli ölçüde farklı olan vahşi yaşamı izlemenin bir yönünü içermektedir. Örneğin hayvanat bahçeleri ve hayvan parkları, hayvanları türlere uygun sosyal gruplarda ve muhafazalarda barındırmak için çaba harcarlar, ancak yapay ortamlarda tutsak hayvanlar olarak kalırlar. Bununla birlikte, bir ekoturizm alanında vahşi yaşamı seyrederken, ziyaretçilerin hayvanlara gitmeleri ve onlarla

kendi şartlarında karşılaşmaları gerektirmektedir. Çoğu durumda, ekoturistler, doğal ortamlarında vahşi yaşamı izlemenin doğasında var olan zorlukların farkındadır ve ekoturizm şirketleri, vahşi hayvanları görmenin hiçbir zaman verili olmadığını belirtmekte dikkatlidir.

Ekoturizmin bir parçası olarak yaygın olarak aranan hayvanlar arasında insan olmayan primatlar vardır. Gelişmekte olan dünyanın birçok yerinde primatlar ve insan yerleşimleri arasındaki uzun süreli ilişki, onların genellikle tropikal ekoturizm gezileri için uygun türler arasında yer aldığı anlamına gelmektedir. Primatlar genellikle halk tarafından iyi bilinir, girişken ve izlemesi eğlencelidir ve insanlarla fiziksel ve davranışsal benzerlikleri onları turistlerin gözdesi haline getirmektedir.

f) Sağlık Turizmi

Popüler bir kavram olarak Sağlık Turizmi kavramı üzerinde çok az fikir birliği vardır. Kavramın belirsizliği ile ilgili en önemli konulardan biri de tanımlarıyla ilgilidir. Gerçekten de Sağlık Turizmine benzeyen Medikal Turizm ve Wellness Turizmi gibi başka kavramlar da var. Bazı yazarlar, sağlık turizmi ve medikal turizm kavramlarını farklılıklarına herhangi bir önlem almadan kullanmayı tercih ederken, bazıları ise bu iki kavram arasında ayrım yapmayı tercih etmektedir (Smith ve Puczko, 2009: 101).

i) Medikal Turizm: Medikal turizm, sağlık turistinin sağlığını iyileştirmeye yönelik tıbbi işlem veya faaliyetleri kapsar. Hastalıktan iyileşme durumu; Fizik muayeneleri, sağlık taramalarını, diş tedavilerini, kalp ameliyatlarını, protezleri, kanser tedavisini, beyin cerrahisini, organ naklini ve yetenekli tıbbi müdahale gerektiren diğer prosedürleri kapsamaktadır.

ii) Termal Turizm: Sağlık turizmi kapsamında değerlendirilen erimiş mineral içeren maden sularının dinlenme, gençleştirme ve tedavi gibi amaçlarla kullanımına ilişkin uygulamalar termal turizm kapsamında değerlendirilmektedir. Arkeolojik araştırmalar, Sümerlerin bilinen en eski tıbbi tesisleri kaplıcaların etrafına kurduğunu göstermiştir. Bu siteler bilinen ilk sağlık turizmi yapısı olarak görülebilir (Tontus, 2021).

iii) Yaşlı Turizmi (Geriatrik Turizm): Son yıllarda sağlık turizmi çerçevesinde yaşlıların bakımı için kurulan kurumlar ve bu amaçla yapılan seyahatler de yeni bir turizm türü olarak turizm faaliyetlerinde yerini almaya başlamıştır. sağlık turizmi. 3. yaş turizmi olarak da adlandırılan etkinlik, yaşlı turistlerin bakım ve rehabilitasyonu için klinik pansiyonlar, geriatrik tedavi merkezleri, huzurevlerinde eğitim almış sertifikalı personel tarafından gerçekleştirilen bir uygulamadır.

iv) Engelli Turizmi: Hastane otelleri ve rehabilitasyon merkezleri engellilere özel yardım sağlar.

Özel ilgi turistleri, doğa ile iç içe aktivitelerden, korunan bir doğal alanın güzelliğinden, faunayı doğal ortamında izlemenin, keşfetmenin, keşfetmenin ve öğrenmenin, engelleri aşmanın ve onları aşmanın zevkini yaşamanın keyfini yaşarlar. Ayrıca harita okumanın, nehirde gezinmenin ve tırmanma teknikleri, dalış, binicilik, kano, sığır sürme, sırt çantası paketleme ve taşımayı öğrenmenin ne kadar kolay olduğunu keşfetmeyi severler. Bu turist için söz konusu fiziksel çaba, bir dağ manzarasının keyfini çıkarmak, durgun suyu olan bir gölün yanında kamp yapmak veya rüzgarda süzülen bir kartalı seyretmek için ödenmesi gereken küçük bir bedeldir. Her şeyden önce arkadaşlar ve akrabalarla deneyimlerini paylaşmanın zevki var olduğu görülmektedir.

1.1.3. Hüzün Turizminin Kapsamı ve Önemi

Özel ilgi turizmi, insanların boş zaman etkinliklerinin değerlendirilmesi, özel ilgi alanlarına göre planlanması ve geliştirilmesi sonucu ortaya çıkan bir turizm şeklidir. Reed (1980: 195) özel ilgi turizmini, "ilgileri belirli bir alanda yoğunlaşan ve bu ilgilerinden doyum arayan turistlerin yaptığı seyahat biçimi" olarak tanımlamaktadır. Günümüz insanının yenilikler sayesinde ihtiyaç duyduğu bilgilere kolayca ulaşabilmesi ve teknolojinin getirdiği avantajlar, eğitim seviyesi arttıkça daha uzmanlaşmış ve ayrıcalıklı hizmet veya ürünler gerektirmesi, gelişmeler sayesinde mesafelerin azalması gibi nedenlerdir. ulaşım sektöründe ve turizmde çalışan insan sayısını artırmak için zamanı en iyi şekilde değerlendirmektir. Bu nedenle hızla gelişen turizm sektöründe ülkeler seyahat destinasyonlarını, doğal güzelliklerini, turizm ürün veya hizmetlerini en iyi pazarlama yöntemleriyle

sunmalıdır (Altıntaş ve Aslan, 2015: 268-270). Bu özellik ve ayrıcalıklara sahip pazarlama ve tanıtım yerleri, değişen tüketici profilini dikkate almalıdır. Ekonomik getirisi yüksek olan "turizm sektörü", özellikle en fazla arz ve talep yaratan ülkeleri hedefleyen gelişmiş ülkeler için önemli bir gelir kaynağıdır. Azgelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde katılım için turizme yönelir ve çekiciliklerini turizme açmak için hareket ederler.

Hüzün turizmi; insan kaynaklı afetler, işkence yerleri, doğal afetler, savaş bölgeleri, soykırımlar, ünlülerin ölüm yerleri ve diğer üzücü olaylara yapılan turist ziyaretlerinden oluşmaktadır (Kılıç ve Akyurt, 2011:213). Son yıllarda giderek gelişen yas turizmi özel ilgi turizmi olarak kabul edilmektedir (Kurnaz vd., 2013: 59). Kendl (2008) ise yas turizmini şehadet ziyareti, toplu mezarların olduğu yerleri ziyaret, trajik suçların ve olayların yaşandığı yerleri ziyaret, yoksulların yaşadığı yerleri ziyaret ve Kıyamete inanan insanların yolculuğu olarak açıklamıştır. Açıklanan çeşitliliğe ek olarak gün yakındır. Kozak ve Bahçe'ye (2009) göre özel ilgi gören turizm türlerinin sınıflandırılması ile ilgili olarak kültür türü kategorisine girmektedir.

Hüzün turizmi; teknolojik felaketlere, işkence alanlarına, doğal afetlere, savaş alanlarına, soykırımlara, ünlü kişilerin öldüğü mekanlara ve diğer üzücü olayların yaşandığı yerlere yapılan turistik ziyaretlerden oluşmaktadır (Kılıç ve Akyurt, 2011: 213). Son yıllarda gittikçe gelişen hüzün turizmi, savaş alanları, hapishane, kitle imha alanları, doğal felaket bölgeleri ve turistlerde acı, keder, hüzün, korku ve ölüm duygularını yaşatan bölgelere yapılan ziyaretler özel ilgi turizmi içerisinde değerlendirilmektedir (Kurnaz vd., 2013: 59). Kendle (2008) ise açıklanan çeşitliliğe ilave olarak hüzün turizmini, şehitlik ziyareti, toplu mezarların olduğu yerleri ziyaret, trajik suç ve olayların olduğu yerleri ziyaret, yoksul halkın bulunduğu yerleri ziyaret ve kıyamet gününün yaklaştığına inanan insanların yapmış olduğu seyahat olarak açıklamıştır (Sharpley, 2009: 20).

Alternatif turizm çeşidinin kendine özgü olması gereken özellikleri bulunmaktadır. Bu bağlamda hüzün turizmi için, öncelikle belirlenmiş olan destinasyonda ne olduğu bilinmeli, kimin veya kimler tarafından gerçekleştirildiğinin

tarihi kronolojisi belirgin olmalıdır. Bir başka ifade ile üzerinden çağlar geçmiş bir dönemde kesin kanıtlar olmayan bir bölgede yapılan turistik gezi maalesef hüzün turizmi kapsamına girmemektedir. Seaton'a göre bir destinasyonun hüzün turizm açısından değerlendirilebilmesi için beş özellik belirlenmiştir (Stone, 2006: 150).

i) Toplumsal olarak ölüme tanıklık edilmiş veya ölüm cezasına çarptırılan insanları izlemek için gidilen yerlerdir. Örnek; Ulucanlar Cezaevi, Yassı Ada, Sinop Kalesi Cezaevi

ii) Bir toplu ölüm veya bilinen bir kişinin ölümünde gidilen yerlerdir. Örnek; Truva savaşlarının yapıldığı bölge olan Çanakkale, toplu ölümlere örnek olurken; Dolmabahçe Sarayı, bireysel ölüm örneği olmaktadır.

iii) Mezarlıklar veya anıtlar gibi savaş izleri taşıyan yerlerdir. Örnek; Gelibolu, İnönü ve Sakarya Anıt Mezarları ve savaş alanlarıdır.

iv) Ölümü temsil eden kalıntılar veya kanıtlar gibi araçlar bulunan müzelerdir. Örnek; 12 Eylül Utanç Müzesi

v) Dini açıdan izler taşıdığına inanılan kutsal bölgelerdir. Örnek; Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği yer ve Kerbela Bölgesi

"Karanlık" turizm teması, turistlerin yeni ihtiyaç ve ilgi alanlarına sahip olduğu bir dönemde giderek daha popüler hale geliyordur. Bu tur operatörleri doğrultusunda arzlarını uyarlamakta ve yaratıcılıklarıyla pazar ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadırlar. Tarihte bir yolculuk, yeni "karanlık" turizm destinasyonları bulmanın yoludur. Tabii ki çeşitli kültürel ve tarihi değerleri iyi tanıtmadan turizm için devletler çok şey kaybedecektir (Strange ve Kempa 2003).

"Karanlık" turizm, seçici bir turizm veya özel ilgi turizmi türüdür. Bu, turistlerin ilgi ve motivasyonunun var olduğu özel bir turizm şeklidir. Romanya özellikle "karanlık" turizm alanında ilerleme kaydetti, iyi bir pazarlama ile Orta Çağ'dan Rumen prensi Vlad Tepes Dracula'nın hikayesini sunmuştur. "Karanlık" turizm ülkelerinin gelişimi için alan, tekliflerinin küresel turizm pazarında bulunmasını sağlamak için değerlendirilmesi ve turistlere değer verilmesi gereken,

geçmişten gelen önemli kültürel - tarihi mirasla karakterize etmektedir. Bu alanda hayal gücü ve yaratma alanı geniştir ve birçok olasılık açar, en önemlisi tüm sürecin sadece insan faktörüne bağlı olmasıdır. Bu tür turizmle ilgilenen turistlerin ilgi odağı, tsunami, deprem veya Çernobil serpintisinin yıkıcı sonuçları olabilir. Ayrıca, birçok ülkede orijinal folklor motifleri olarak hayaletler veya vampirler tarafından ziyaret edilen kapana kısılmış olabilir. Yüzyıllar boyunca turizm sektöründe halkın anlattığı her hikaye, iyi bir ticarileşmeye yer bırakıyor. Geçmişte ünlü kişilerin gömüldüğü mezarlık, askeri anıt müzesi de tema olabilmektedir (Sharpley, 2009: 20).

Bazı gezginler tarihi savaş alanlarını veya Holokost müzelerini, köleliği veya diğer korkutucu yerleri görmeyi severken, diğerleri daha yeni savaş alanlarıyla (örneğin Vietnam) ilgilenirler. Bazıları İsrail, Kolombiya ve Afganistan gibi yerlerde çatışma bölgelerine daha yakın olmak isterken, ikonik alanların (New York'un Sıfır Noktası gibi) kutsanması, bu yerlerin ticari karanlık turizm destinasyonları haline geldiği anlamına geliyordur (Korstanje & Clayton, 2012). : 19).-20) Tablo 1'den de anlaşılacağı gibi, karanlık turizm 5 ana alanda sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre karanlık turizmin ana merkezleri tehlikeli yerler, korku evleri, afet bölgeleri, işkence turları ve ölüm içgüdüsü temalı yerler olarak sınıflandırılmaktadır (Niemelä, 2010: 12).

Tablo 1.2. Hüzün Turizmin Örnekleri

Hüzün Turizminin Bölümleri	***Alt Bölümleri***
Tehlikeli yerler: Geçmişten günümüze tehlikeli destinasyonlar	• Korku şehirleri • Tehlikeli destinasyonlar
Korku evleri: Gerçek ya da temsil edilen ölüm ve korku ile ilişkilendirilmiş yapılar	• Ölüm zindanları • Tiksindirici derecede iğrenç oteller
Felaket alanları: Ölüm, korku, ün veya kötü şöhret ile anılan alanlar veya yerler	• Kanlı savaş alanları • Büyük yangın felaketi • Ünlülerin mezarları
İşkence Turları: Ölüm, cinayet ve kargaşa ile ilişkili görülmek istenen yerlere turlar veya ziyaretler	• Kargaşa ve cinayet • Kötü şöhretli
Ölüm içgüdüsü temalı: Ölüm ve kaçınma konuları çevresinde koleksiyonlar veya müzeler	• Dehşet verici müzeler • Ahlak anıtları

Kaynak: Dann, 1998 (Aktaran: R.Stone, P. (2010). *Death, Dying and Dark Tourism in Contemporary Society: A Theoretical and Empirical Analysis.* Lancashire: University of Central Lancashire)

Hüzün turizmi, doğal afetler; Bu, toplama kamplarının, hapishanelerin ve mezarlıkların bulunduğu veya büyük savaşlara tanık olan alanları içermektedir. Dünyada hüzün turizminin en çok gerçekleştiği noktalardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz.

- Polonya'da bulunan "Auschwitz-Birkenau" Yahudi toplama kampı
- Pripyat, Ukrayna'da Çernobil faciasının yaşandığı şehir
- İtalyan kruvaziyeri "Costa Concordia"nın 2012'de yarısının batması
- Hiroshima, Japonya'da bulunan ve ilk nükleer saldırıya maruz kalan kent

1.1.4. Kavramsal Çerçeve

"Karanlık turizm" veya "tanaturizm" terimi Seaton tarafından 1996'da (s.240) "ölümle gerçek veya sembolik bir karşılaşma arzusuyla tamamen veya kısmen motive edilen bir yere seyahat" olarak tanımlanmıştır. "Thanatos" kelimesi, İngilizce'de "ölüm" anlamına gelen eski Yunancadan gelmektedir. Gérard Corsein'ın (2005, s. 266) belirttiği gibi, "Thanatos" kelimesi "ölümün kişileştirilmesi, daha doğrusu şiddetli ölüm" anlamına gelir. Foley ve Lennon, 1996'da (s. 198) bunu "gerçek ve metalaştırılmış ölüm ve felaket bölgelerinin (ziyaretçiler tarafından) temsil edilmesini ve tüketilmesini içeren bir fenomen" olarak tanımladılar (s. 198). "Karanlık" veya "karanlık" kelimesinin tanımı, ışığın yokluğunu, kötülüğün, yıkımın ve üzüntünün varlığını ifade etmektedir (Meriam-Webster, n.d.).

Seaton'ın (1996, s. 240-242) belirttiği gibi, beş olası gece yolculuğu türü vardır:

1. Ölümün kamusal dramatizasyonlarına tanık olun;
2. Aşamalı ölüme bakın;
3. Bireysel veya toplu ölümlerin olduğu yerlere geziler;
4. Ölümün sembolik görüntülerini görün;
5. Anıtlara veya gözaltı yerlerine geziler;

Karanlık turizmin, askeri turizm, yas turizmi, gecekondu turizmi, intihar turizmi, kıyamet turizmi gibi temel konu içerisinde belirli bir seyahat türünü tanımlayan birkaç alt kategorisi vardır (Kendle, 2008). Cook ve Dixon'ın 2006'da

belirttiği gibi, gezginin kendisi bile farklı bir tür karanlık turist olarak sınıflandırılabilirliği görülmüştür.

Cook ve Dickinson (2006, s. 122–135), her kategori için ideal yönü önermektedir. Örnek olarak, Ruanda'daki soykırım kurbanlarının anıtlarını ziyaret etmek için "kaba karanlık" bir turist teklif edilir ve Auschwitz toplama kampını ziyaret etmek için "zifiri karanlık" davet edilir. Yazarlar, "çok karanlık" turistleri, henüz tam olarak iyileşmemiş ve turist almaya hazır olmayan gerçek afet bölgelerine gidenler olarak tanımlamışlardır.

Karanlık turizme artan odaklanma, Central Lancashire Üniversitesi'nde (UCLan - University of Central Lancashire) bulunan Karanlık Turizm Araştırma Enstitüsü'nün (iDTR - Institute of Driving and Traffic Research) kurulmasına bile yol açmıştır. Temel amacı, karanlık turizmin eylemlerini ve güdülerini eleştirel bir şekilde sorgulamak ve "tüketimcilik, miras ve turizm deneyimi arasında aracılık eden süreçlerin ilişkisini ve sonuçlarını ortaya çıkarmaktır" (Karanlık Turizm Araştırma Enstitüsü). Buna ek olarak, iDTR aynı zamanda karanlık turizm sitelerini ve belirli bir destinasyonun yorumunu anlamaya ve tanıtmaya çalışmaktadır.

Karanlık turizm yeni bir olgu değildir, belki de turizm tarihinin en eski biçimlerinden biridir (Bissell, 2009). Şiddet ve ölüm eğlencesi her zaman birçok insanı cezbetmiştir (Seaton ve Lennon, 2004). Seaton'ın 1996'daki tanımını kullanarak (s. 240), antik Roma'daki amfi tiyatrolar karanlık turizm için ünlü bir yerdi. Gladyatörler seyircileri dövüşlerle eğlendirdiler; ağır yaralandıkları veya vahşice öldükleri yer. Suçlular idam edildi ve Venatio - vahşi hayvanların avlanması ve öldürülmesi - yapılmıştır (Dunkle, 2008).

Lennon ve Foley'e (2002) göre, birçok hac yeri öncelikle bireylerin veya grupların acı çekmesi veya ölümüyle ilişkilendirildiğinden, antik haclar karanlık turizmin en eski biçimi olarak görülebilir. Böylece karanlık turizm, "modern" turizm gelişmeye başlamadan çok önce gerçekleştirilmiştir (Seaton ve Lennon, 2004).

Ancak dünyanın her yerinde her gün trajik olaylar yaşanmaktadır. Sonuç olarak, ziyaret edilecek karanlık turizm destinasyonlarının sayısı her geçen gün

artmakta ve bu da turizm turları sunmanın ve bu destinasyonları tanıtmanın veya geliştirmenin etik olarak kabul edilebilir olup olmadığı sorusunu gündeme getirmektedir (Sharpley ve Stone, 2009, s. 8). Bu aynı zamanda karanlık turistlerin ihtiyaçlarını, motivasyonlarını ve tercihlerini belirlemeyi ve anlamayı da içerir. Her karanlık turistik sitenin kendine özgü bir tarihi ve arka planı vardır; Benzer şekilde, Peter Hohenhaus'un dediği gibi, her destinasyon için güdüler farklıdır:

> *"Son derece eğitici olabilir, Auschwitz ziyaretçilerinin çoğunluğu böyledir mesela Ya da röntgenci olabilir... Ancak ikincisinin istisna olduğunu eklemeliyim. Hüzün turizmi kapsamındaki yerlere giden turistler buraları sadece ilginç ve görülmeye değer buldukları için tercih etmezler. Kimi bir şeyler öğrenmek için gider kimi kabul etmesi zor olan karanlık şeyleri anlamaya çalışmak için. Bazıları ise konuya daha felsefi bir derinlikle yaklaşıyor olabilir."*

Hohenhaus'un eğitim motivasyonu iddiasının altını çizmek için, Avrupa Geleceğin Turizm Enstitüsü'nden (ETFI - European Tourism Futures Institute) Sarike van Slooten, karanlık turistik yerleri ziyaret ederken ahlaki bir zorunluluk olduğunu ve insanlara "ölüler adına konuşmanın, böylece suçun inkar edilememesi veya öldürülmemesi için" öğretildiğini belirtmiştir. tekrarlandı" (van Slooten, n.d.). dahası, Hohenhaus röntgencilikte olumsuz bir şey görmüyor, çünkü felaket olaylarına adanmış anıtları ziyaret etmek her zaman turizmin bir parçası olmuştur. Ancak röntgencilik çok yakın tarihli veya güncel olaylarla ilgiliyse, o zaman gerçekten olumsuz olabilmektedir. Cook ve Dixon (2006, s. 122-135) "çok erken dönüş" problemini detaylandırdılar. Sırf yardım etmeye istekli olup olmadığınızı görmek için devam eden bir felaketin yasını tutan yerleri ziyaret etmenin hiç şüphesiz etik olarak sorgulanabilir olduğunu belirtmiştir. Bu bölgelere yapılan turizmin meşrulaştırılması ve halka açılması zaman alacaktır. Örneğin, 2005'teki Katrina Kasırgası'nın trajik olaylarından hemen sonra insanlar New Orleans'a gidip yıkımı fotoğrafladıklarında, haklı bir öfke vardı çünkü bu "etik olmayan röntgencilik" olarak görülüyordu (Hohenhaus, n.d.).

Ayrıca Hohenhaus, karanlık turistlerin karanlık turistik yerlerde nasıl etik davranmaları gerektiğinin farkında olması gereken davranış ve güvenlik gibi ek unsurları belirtmektedir. Daima uygun davranın ve acı çeken ve ölen insanlara

saygıyla davranın. Çoğu zaman uyulması gereken kıyafet kuralları vb. için işaretler ve yönergeler bile vardır. Ayrıca Hohenhaus, karanlık turizmin sağlığınızı tehlikeye atmaması veya tehlikeli durumlar yaratmaması gerektiğini belirtiyor. Diğer bir yönü ise yanlış destektir. Genellikle karanlık turistik yerler, totaliter rejimlerin hüküm sürdüğü ülkelerde bulunabilir. Hohenhaus, bu ülkeleri desteklemenin etik olarak kabul edilebilir olup olmadığını sorgulanmaktadır.

Hohenhaus'a göre kişinin sağlığını riske atmak karanlık turizmin bir parçası olmasa da, The Dark Tourist (Farrier, Fryer, McNeill & Neal, 2018) belgeselinde görüldüğü gibi, insanları tehlikeli yerlere seyahat etmekten caydırmaz. .). Gazeteci David Farrier, Japonya'daki Fukushima tehlike bölgesini ziyaret etti; 2011 yılında, Daiichi nükleer santralinde patlamaya ve radyasyon sızıntısına neden olan 15 metrelik bir tsunamiyi takip eden 9,0 büyüklüğündeki bir depremde 20.000'den fazla insan öldü (Fukushima Daiichi kazası, 2018). Bir belgesel sırasında (Farrier ve diğerleri, 2018), Geiger ölçerleri 7.19 milisievert (mSv) değerini gösterirken, katılımcılar bu miktarda radyasyona yalnızca birkaç saat maruz kalmıştır. Dünya Nükleer Birliği'ne göre (Haziran 2018'de güncellendi), ortalama yıllık insan maruziyeti 2,4 mSv/yıl'dır. Ayrıca Dünya Nükleer Derneği (2018), radyasyon dozu ne kadar küçük olursa olsun, insan sağlığı için her zaman potansiyel bir tehdit oluşturacağını savunuyordur.

Karanlık turizm ve tanturizm kavramı, turizm araştırmacılarına yeni konuları keşfetme ve turizm araştırmalarının sınırlarını yeni yönlerde zorlama fırsatı sağlamıştır (Ashworth ve Issac, 2015; Johnstone, 2011; in Light, 2017, s. 93). Son on yılda, karanlık turizm (ve daha az bir ölçüde tanurizm), turizm/turizm yönetimi çalışmaları içinde kendisini ana araştırma konusu olarak belirledi ve yoğun tartışma ve eleştirinin merkezinde yer almıştır.

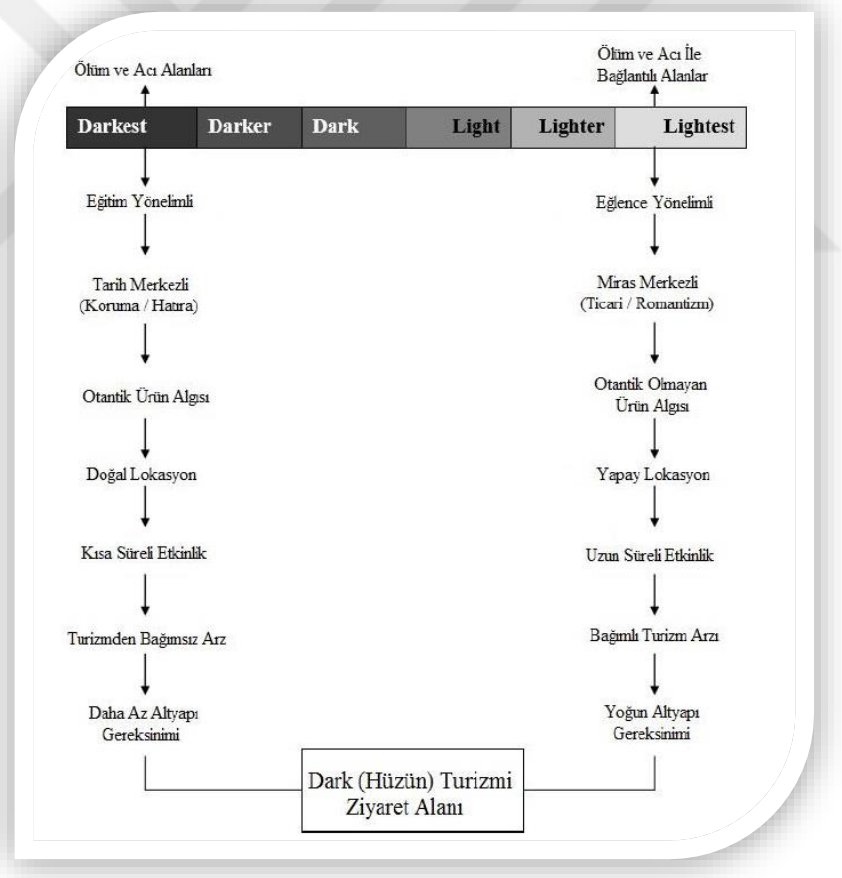
"Karanlık" terimi, turizmdeki görünüşte rahatsız edici uygulamalara ve acı veren ürün ve deneyimlere yapılan bir göndermeyi tanımlamaktadır (Stone, 2006, s. 146). Ölüm, acı ve vahşet olaylarına ve ardından karanlık turizm destinasyonlarının gelişimine gösterilen ilgi, ölümlülük ve insanlığın daha karanlık yönleri hakkında doğuştan gelen bir meraktan kaynaklanmaktadır (Foley, 2009).

Hayatın sonu, hac günlerinden beri insanlığı ilgilendirmektedir (Titta, 2010). Ölüm şüphesiz ki belirsizlik ve kaygı yaratan bu tür bir sorundur ve bu nedenle ölümün bir tabu olduğu düşünüldüğünde günlük bilinçten çıkarılması gereken ciddi bir sorun haline gelmektedir. Berger'in (1967) kurucu metni, ölümün, bireyin nihai ölümüyle başa çıkmak için mekanizmalar geliştirmesini gerektiren, insanlık durumunun doğal bir özelliği olduğunu ileri sürer. Yorumcular şimdi, Harrison'ın (2003, 2004) Lee'nin (2002) mezarlar, görüntüler, edebiyat, mimari ve anıtlar yoluyla özümseme mantığıyla doğrulanan, ölülerin dünyayı yaşayanlarla paylaştığı bağlamları keşfederek ölüm tabusuna meydan okuyorlar. hayal kırıklığı kavramıdır. ölümü "yaşam hakkındaki fikirlerimizi yeniden tanımlamanın bir yolu" olarak savunan ölüm. Bauman'ın (1992, s. 10; Davidson, 2008, s. 15) belirttiği gibi, hayatta kalma, kendi ömrümüzden çok başkalarını geride bırakmakla ilgili olabilmektedir: "Ölümümüzden asla kurtulamayız, ancak ölümle yaşarız. . diğerleri ve onların ölümü başarımıza anlam katıyor: hala hayattayız."

Seaton'a (1996) göre, ölüm ve turizm ya da "tanaturizm" arasındaki ilişki on dokuzuncu yüzyıldan itibaren yoğunlaşmıştır, ancak "karanlık turizm"in akademik ilginin artmasının nesnesi haline gelmesi ancak son zamanlarda olmuştur (Biran & Hyde, 2013; Sharpley ve Stone, 2009). ; Stone, 2013). Disiplinler arası bir araştırma merkezi olarak "ölüm çalışmaları"nın artan profilinin kanıtladığı gibi, sosyal bilimlerde ölüm ve ölme sorunlarına olan ilgide daha geniş bir artış olmuştur (Light, 2017, s. 293). Karanlık Turizm Araştırma Enstitüsü (IDTR), Central Lancashire Üniversitesi'nde (İngiltere) kurulmuştur (Light, 2017, s. 276). Bu fenomenin tanınmasından sonra, birçok ülke karanlık turizmi bir ürün olarak turizm endüstrisine entegre etmeye çalışmıştır (Blom, 2000). Dünyanın dört bir yanındaki birçok destinasyon, bu yeni teklifi desteklemek için yapılar kurdu, karanlık turizm hem ülke ekonomisinde hem de imajında önemli bir rol oynuyordur. Bu nedenle, seyahat etmek ve gerçek ya da yeniden yaratılmış ölümü görmek isteyen kişi için, dünya çapında "seyahatin karanlık tarafını" tatmin edecek birçok yeni yer, cazibe merkezi ve sergi bulunmaktadır (Sharpley ve Stone, 2009).

Miles'ın (2002: 1175) karanlık turizm için kullandığı daha karanlık ve daha karanlık terimlerden esinlenen Stone (2006: 151), karanlık turizmin en aydınlıktan en

karanlığa kadar çeşitli tonlarını gösteren bir paradigmayı ortaya çıkarmıştır. Stone (2006: 151) tarafından geliştirilen çerçeve, yerleşim, amaç (eğlence, eğitim) ve özgünlük algısı gibi konularda karşılaştırmalar yapılmasına olanak tanırken aynı zamanda en karanlıktan en aydınlığa doğru bir ölçekte blues turizminin yönünü belirlemeye olanak tanınmıştır. Bittner (2011: 150), Miles'ın (2002: 1175) Polonya'daki Auschwitz Yahudi toplama kampı ve Amerika Birleşik Devletleri Holokost Anıt Müzesi karşılaştırmasına atıfta bulunarak, benzer temalara sahip iki müze algısının farklı kültürlere göre farklılık gösterdiğine dikkat çekmektedir. Ölüm temalı yolculuklardan gelen turist deneyiminin yoğunluğu nedeniyle olduğunu belirtmektedir.



Şekil 1.1. Hüzün Turizminin Sınıflandırması

Kaynak: Stone, 2008

Sharpley tarafından geliştirilen modelde, karanlık turizmin tüketimi ve arzı ile ilgili farklı yoğunluktaki hedeflere dayalı olarak karanlık turizmin farklı tonları (gölgeleri) tanımlanmıştır. Ton, turist için ölüme ilgi veya ilgi derecesine ve etkinlik veya serginin ilgi veya çekicilikten yararlanmak için ne kadar konuşlandırıldığına bağlıdır. Buna göre, çeşitli karanlık turizm veya deneyim alanları soluk veya koyu renkli olmaktadır (Sharpley, 2005).

Soluk Turizm: Turist çekmesi amaçlanmayan bir bölgeyi ziyaret ederken ölüme minimum veya sınırlı ilgiyi temsil etmektedir.

Gri Turizm Talebi: Bilmeden turizm alanına giden ve ölüm hissiyle yüzleşme isteğiyle kendini motive eden turistdir.

Gri Turizm Arzı: Ölümün çekiciliğinden yararlanmak için kasıtlı olarak tasarlanmış, ölümle karşılaşma anlamında kısmen de olsa tamamen baskın olan turistleri çeken alanları temsil etmektedir.

Koyu (Dark) Turizm: Ölüm ya da acının etkisinden doğrudan yararlanan, kasıtlı olarak tasarlanmış cazibe merkezleri aracılığıyla ölüme olan ilginin tatmin edilmesi anlamına gelmektedir (Stone, 2010: 46).

1.1.5. Hüzün Turizmi İle İlgili Kavramlar

Tablo 1.3. Hüzün Turizmi için Yapılan Tanımlamalar

Dark Tourism	Foley ve Lennon (1996) tarafından; gerçek veya ticari hale getirilmiş ölüm ve yıkım ile ilgili yerlerin ve ilgili unsurların tüketimine ilişkin turizm çeşidi şeklinde tanımlanmıştır.
Morbid Tourism	Blom(2000) tarafından; geniş sayıdaki insanları etkileyen ölüm olaylarının geçtiği yerlere ve ölüm olgusunun işlendiği alanlara yapılan turistik hareketler şeklinde tanımlanmıştır.
Thana Tourism	Seaton (1996) tarafından; ölümü kişiselleştirmek için bir Antik Yunan kelimesi olan "thanatos"tan türetilmiş, dark turizm ile ilişkili fakat ondan daha belirgin şekilde vahşi ölümlere yönelen bir turizm türü şeklinde tanımlanmıştır.
Black Spots	Rojek (1991) tarafından; "black spot" diye adlandırılan siyah bölgeler;

Tourism	mezar alanları, ünlü veya çok sayıda insanın ani ve şiddetli ölüme maruz kaldığı yerlere yapılan seyahatleri içeren turizm türü şeklinde tanımlanmıştır.
Fright Tourism	Bristow ve Newman (2004)tarafından; bir bölgenin veya yerin uğursuz olduğuna inanılarak, o destinasyona zevk için gidilmesi ile oluşan turizm şeklinde açıklanmıştır.
Grief Tourism	Slayton(2006) tarafından; ölüm veya olayların kişilerde içsel acı uyandırmaları nedeniyle çalışmalarında "dark" yerine "grief" olarak kullanılmıştır.
Keder Turizmi	Türk Dil Kurumu'nun tanımlamalarına göre keder; acı, dert, sıkıntı, ızdırap veya tasadır. Bu noktadan hareketle keder turizmi; çeşitli toplumsal acıların ve ızdırapların yaşandığı yerlerin ziyareti olarak ifade edilebilir.
Hüzün Turizmi	Hüzün kavramı; gönül üzgünlüğü, gam veya sıkıntı anlamlarını içermektedir. Dolayısıyla, bireyler ya da toplumlar üzerinde gururlanma ve duygusallığın daha yoğun etkisinin görüldüğü savaş alanlarının ziyaretini hüzün turizmi kavramıyla açıklamak mümkündür.

Hüzün turizminde olay örgüsünün olması, yaşanılanın sembolik bir örneğinin olması, olayı bilmek ve duyguları karşı tarafa aktarabilmek önemlidir. Turistlerin bölgede vakit geçirirken atmosferi iyi tanımlayabilmeleri ve destinasyonun finansal beklentileri karşılaması bölgenin karanlık turizm bölgesine dönüşmesinde önemli rol oynamaktadır (Smith, 1998: 205-207). Stone (2008), tez araştırmasında, yerle ilgili karanlık turizm sınıflandırmasında, yerleri toplum veya dünya üzerindeki etki veya zulüm derecelerine göre sınıflandırmayı önermektedir. Bu nedenle "en karanlık" en hüzünlü bölge, "en açık" ise en az üzüntülü bölgedir ve bu da aralarında aşamalar oluşturmaktadır. Bu nedenle bölgelerdeki durumlar göz önüne alındığında üzüntü ve uyandırdıkları duygulara göre bir sınıflandırma yapılabilmektedir.

1.2. HÜZÜN TURİZMİNİN GELİŞİMİNE ETKİ EDEN UNSURLAR

1.2.1. Postmodernizm

Karanlık turizm üzerine literatürün çoğu, fenomeni her zaman postmodernizm bağlamında tanımlamaktadır. Bu nedenle, karanlık turizmin günümüz toplumunda oynadığı rolü tam olarak anlamak için post-modernizmin kökenlerini ve kronolojisini anlamak gerekmektedir. Başlangıç noktası, post-modernizmin ortaya çıktığı hareket olan modernizmdir. Daha pek çoğu, kutladığımız teknolojinin bizzat tetiklediği insan kazalarıdır (Riding, 2003). Postmodern turizmin sosyolojik söylemi iki teorik çerçeveden oluşur - "simülasyon" ve "öteki" postmodern turizmdir (Munt, 1994; Uriely, 1997, s. 983).

Simülasyona dayalı bilim çizgisi, "hiper-gerçek" deneyimlerin analizine odaklanır ve tipik postmodern ortamlar olarak simüle edilmiş tema parklarına ve diğer uydurma cazibe merkezlerine atıfta bulunmaktadır (Baudrillard, 1983; Eco, 1986; Featherstone, 1991 Lash & Urry, 1994; Pretcs, 1995). ;Uriely, 1997, s.983). "Öteki" Postmodern turizmin kavramsallaştırılması, "gerçek" olanın arayışını vurgular ve postmodern ifadeler olarak "doğal" ve kırsalın artan çekiciliğine işaret etmektedir (Barrett, 1989; Munt, 1994; Poon, 1989; Urry, 1990; Uriely, 1997, S. 183). Postmodern turizmin "simülasyon" ve "diğer" boyutları arasındaki ayrım, daha önceki modern turizm teorileri arasında belirtilen kutupluluğu takip ediyor gibi görülmektedir. "Simülasyon" postmodern turizm, Boorstin'in "sözde olaylar" (1964; Uriely, 1997) kavramını takip ederken, "öteki" postmodern turizm, McConnell'in (1976) özgünlük arayışına ilişkin argümanını izler. Uriely'nin (1997) analizi, modern turizmin polemik, otoriter ve homojenleştirici söyleminden farklı olarak, postmodern turizm söyleminin uzlaşmacı ifadelerden oluştuğunu ve turist deneyimlerinin çokluğunu vurguladığını ileri sürmektedir. Hawthorn'un tanımından da anlaşılacağı gibi, "öteki" tipik olarak "Bizden hoşlanmayan insanlar" anlamına gelmektedir: *...bir kişiyi, grubu veya bireyi "öteki" olarak nitelendirmek, onları normallik veya uzlaşım sisteminin dışına yerleştirmektir* (Hawthorn, 1994, s. 141; Seaton, 2009, s. 76).

Ötekileştirme, bir grup tanıdık olmayan bir grupla ilk karşılaştığında gerçekleşen bir süreçtir (Seaton, 2009, s. 78).

> *..., Öteki, onları "kendimizden" uzaklaştıran bir farklılık arzusu, başkaları için gündelik benlikten ve sıradan toplumdan bir sabbatical arzusu olabilir, Öteki onları her zaman geri getiren şeydir, hizmet eden bir anti-yapıdır. , algılanan yanlışlığına karşı, onları kendi dünyalarında doğru tutmak için (Seaton, 2009, s. 83). Bu ikisine üçüncü bir iddia eklenebilir: ölümün Ötekiliği tüm Diğerlerinin en güçlüsüdür ve tektir. doğa turizmindeki eşsiz unsur olarak diğer tüm turizm türlerinden ayrılır (Seaton, 2009, s. 83).*

1.2.2. Motivasyon

Güneş, deniz ve sangria tatilleri popüler olmaya devam ederken, kültür ve tarihle bağlantılı alternatif turizme doğru bir eğilim olduğu genel olarak kabul edilmektedir (Robb, 2009). Bu, bir özelliği karanlık turizm olan daha belirsiz turistik yerler ve cazibe merkezleri ile tanışma arzusunu uyandırmıştır. Karanlık yerler/tapınaklar üzerine yapılan önceki araştırmalar, ziyaret motiflerinin karmaşık ve farklı olduğunu ve bunun ürkütücü ile etkileşime geçmek için birçok nedene yol açtığını öne sürülmektedir (Stone 2011). Ancak bu, az çalışılmış bir alandır (Sharpley ve Stone, 2009).

Karanlığı tüketme güdülerinin karmaşık ve çok katmanlı olduğu göz önüne alındığında, bu tür fenomenlerin yapısökümü zor bir iştir. Ayrıca karanlık turizm deneyiminin öznel olduğu ve yerle olan ilişkileri de dahil olmak üzere kişiden kişiye değişeceği de kabul edilmektedir (Robb, 2009). Dunkley (2005), karanlık turistik yerleri ziyaret etmeye teşvik edebilecek bir dizi güdü önermektedir. Bunlar aşağıdakileri içermektedir:

- Mezarlıklar ve mezarlıklar gibi yerleri tefekkür için, muhtemelen manevi ve geçmişe dönük amaçlarla ziyaret etmek;
- Pamplona'daki boğaların koşması gibi ziyaret edilen cazibe merkezlerinin heyecanı ve risk alma;
- Suç, cinayet veya felaket gibi gerçekleşmiş olabilecek olayların doğrulanması ve teyidi;
- Orijinallik ve bir yerin veya kişinin varlığının gerçekliğini tanıma ihtiyacı;

- Kendini tanıma ve içsel öğrenme arzusu;
- Cinayetler (örn. Dakota'nın John Lennon'un yaşadığı apartman dairesi) ve önemli simge yapılar (örn. Berlin'deki Checkpoint Charlie) gibi önemli olayların anıldığı ikonik yerleri ziyaret etmek;
- Cazibe merkezi ünlü bir şehirde (örneğin Kolezyum, Roma) bulunduğunda kolaylık;
- Acı verici merak ve yakın zamanda ölüm veya felaketin meydana geldiği yerleri ziyaret etme (örn. Suriye);
- Dini amaçlı haclar (örn. Mekke) veya afet bölgeleri (örn. Sıfır Noktası).
- Örneğin, 1958 Münih uçak kazasını anmak için Old Trafford'daki askeri mezarlıkları veya saat kulesini ziyaret ederken anma ve sempati.

Belki de karanlık turizm tartışmasının kalbinde yatan şey, ölümün kendisinin ve ayrıca ölümün bazı somut bileşenlerini kol mesafesinde de olsa deneyimleme arzusuna yol açan insanlığın ölümlülüğüdür. “Ahireti yaşamak ve deneyimlemek ve geri dönmek başlı başına en büyük yolculuk olmalı ve otantik/burada ve şimdi karanlık bir yeri önceki karanlık aktivitenin tüm tezahürleriyle birlikte ziyaret etmeden, belki de ikinci sırada geliyordur. sonraki yaşam deneyimi” (Dale & Robinson 2011; 9).

Son yıllarda pek çok kişi karanlık turizmin sadece finansal düzeyde değil, aynı zamanda bir eğitim aracı olarak da önemini anlamaya başlamıştır. Örneğin, Soweto ilçelerine yapılan turlar, kısmen, Güney Afrikalı nesillerin ülkenin karanlık geçmişini daha iyi anlayabilecekleri ve gelecek için gerçeği ve uzlaşmayı oluşturmaya yardımcı olabilecekleri bir araç sağlamıştır (Rogerson ve Visser, 2011). Medyayla ilgili karanlık siteleri ziyaret edenlerin güdüleri orantısız ve çeşitlidir (Tzanelli ve Yar, 2014). Wilbert ve Hansen (1995), Londra'nın Doğu Yakası'ndaki cinayet mahallerinde yapılan karanlık turlara katılan ve genellikle medya tarafından yoğun bir şekilde duyurulan katılımcılarla ilişkili bir dizi ortak nokta belirlediler (Jack the Ripper turları, JTR, İngiltere). 16 kişiyle (eşit cinsiyetten) yapılan nitel görüşmelerden elde edilen veriler, tur katılımcılarının çoğunun JTR ile ilk ne zaman ve nerede karşılaştıklarından emin olmadıklarını, ancak medyanın saldırganın imajını

sürdürmedeki rolünün önemli olduğunu göstermiştir. Tur üyeleri ve olası komplo teorileri de dahil olmak üzere Karındeşen ile ilgili aktif olarak oluşturulmuş önyargılı kavramlardır. Tahmin edebileceğiniz gibi, katılımcılar ayrıca JTR'nin alternatif Londra turlarında sıklıkla yer verilen diğer Ripper turistik yerlerini ziyaret etme açısından benzerlikler paylaştılar, Londra Zindanı ve Tussauds, hepsi karanlık eserler sergiliyordur.

1.2.3. Aidiyet ve Kimlik

Dünyada ölüm, afet ve vahşet ile ilişkilendirilen çağdaş ve tarihi mekanların yorumlanması ve bunların turizmle ilişkisi üzerine önemli araştırmalar yapılmıştır. Relph'e göre (1976: 46; Frew & White, 2013, s. 14), "yerlerle ilgili deneyimlerimiz anlık, eksiksiz ve çoğu zaman bilinçsizdir." Albert Camus'nün (1965) çalışmasına atıfta bulunan yazar, yer kimliğinin üç ana bileşenini sunar: statik fiziksel ayarlar, eylemler ve anlamlar veya semboller. Yerin anlamları fiziksel çevreden ve faaliyetlerden gelebilir, ancak yine de deneyim alanına aittir. Anlamlar bir nesneden diğerine değişebilir, herhangi bir nesne için bir kişiden diğerine değişebilmektedir. Ayrıca, belirli bir yerle ilgili duygular ve kimlikler, insanların içinde yaşadığı bağlam (sosyal, ekonomik ve kültürel) tarafından belirlenecektir. Böylece kimlik, hem nesneye hem de bireye ve ait oldukları küresel kültüre dayanmaktadır (Blom 2000).

"Mekan" ve "yer" eş anlamlı değildir, ancak farklı algı kategorilerine aittir (Borghini & Zaghi 2006; Frew & White, 2013, s. 14). "Mekan" değişiyor, hareket ediyor ve kimsenin malı değildir. Aksine, "yer" az çok sabittir, kesinlikle işgal edilir ve bu alanla ilgili duyumları deneyimleme fırsatı sunmaktadır. Dolayısıyla mekan denenmiş ve tüketilmiş bir mekandır. Debendetti (2004: 7; Frew & White, 2013, s. 14) yer bağlılığını “birey (veya grup) ile fiziksel çevresi arasındaki duygusal ve olumlu bir bağlantı” olarak tanımlar. Tilly (1994, s. 15; Bird, 2013, s. 167) "peyzajın duygusal, duygusal ve sembolik anlamını... insanlar ve güçler ve anlamlar arasındaki ilişkiyi" tanınmıştır.

Lowe ve Altman (1992: 5-6) "yer, kişisel, grup veya kültürel süreçler yoluyla anlam verilen bir mekana atıfta bulunur" ve bu yere bağlılık "insanların duygusal bağlantılarının birincil hedefinin çevre olduğunu ima etmektedir. "Karanlık dinlenme

yerleri"nin analizi (Stone 2006), karanlık turizm için potansiyel alanlar olarak mezarlıklara odaklanmaktadır.

Ulusal kimlik olgusu, sosyal bağların doğası, kimlik ve küreselleşmiş bir dünyada bir ulusun ifadesi hakkındaki tartışmalar için bir zemin görevi görmüştür. Ulusal kimliğin uzun bir tarihi vardır ve doğası ve anlamı tarihsel, siyasi ve diğer koşullara göre değişmiştir (Nairn, 1997). Milliyetçilik, kabilecilik veya bölgecilik gibi sosyolojik olarak "doğal" bir fenomen değil, baskın siyasi gücün çok kültürlü ve çeşitli bir nüfustan tek bir homojen "ulus" oluşturmak için kasıtlı bir çabasının sonucudur (Mosse, 1975; Hechter, 2000). . Ulusal kimlik sorunları, küreselleşme, tüketim kültürü, sosyal ağlar ve sosyal yapıların parçalanması bağlamında yeni bir anlam kazanmıştır (Spillman, 1997; Mitchell, 2001). Smith'e (1996, s. 121) göre, genellikle tarihsel anlatılara dayanan "köken mitleri", "herhangi bir milliyetçi mitolojinin temelini oluşturur... bize kim olduğumuzu, nereden geldiğimizi ve neden yaşadığımızı söyler. eşsiz." .

Tarihsel, coğrafi ve sosyal bağlara ek olarak, Anderson (1991) ulusun kendisini "hayali bir topluluk" olarak tanımlar, çünkü en küçük ulusların üyeleri bile hemcinslerinin çoğunu asla tanıyamazlardır. Ancak, bu çalışmaların hiçbiri ulusal marka algısı ile yurttaşların ulusal kimlik deneyimi arasındaki ilişkiyi incelememiştir. Ulus markalaşması üzerine yapılan araştırmalara ek olarak (Olins, 2001; Kulkarni ve Ganesh, 2002; Erdem, Swait ve Valenzuela, 2006; Lee, Klobas, Tezinde ve Murphy, 2010), bu süreçle ilgili çeşitli çalışmalar da yapılmıştır. turizm yoluyla kimliğin ve ulusal kimliğin oluşumu veya teyidi (Edensor, 1998, 2000; Goulding, 1999; Peñaloza, 2000; Pretes, 2003; Macdonald, 2006; Chronis ve diğerleri, 2012). Önemli bulgular arasında üç miras alanını ziyaret eden turistlerin deneyimlerinden "İngilizlik" ulusal kimliğinin nasıl yaratıldığını inceleyen Palmer'ın (2005) bulguları yer almaktadır: Battle Abbey, Hever Castle ve Chartwell. Bu yerlerin, ulusu "bir aile, ortak bir tarihe, değerlere ve inançlara ve ortak özelliklere sahip bir ilişkiler grubu" olarak çeşitli şekillerde sunan İngilizcenin ana yönlerini ifade ettiğine inanıyordur (2005, s. 7). Bu, turizmin bir aidiyet duygusunu teşvik edebileceği fikrini desteklemektedir; ancak bu deneyimlerin daha sonra ulusal kimliği oluşturan anlatılarda nasıl aktarıldığı henüz keşfedilmemiş durumdadır.

Benzer şekilde, Kore ulusu, Park (2010) tarafından Güney Kore'deki Changdok Sarayı'na gelen ziyaretçilerin deneyimleri aracılığıyla araştırılır ve tarih turizmi deneyiminin, ulusal kimliğin yeniden yapılandırılabileceği ve aktarılabileceği sembolik bir mekanizma olarak nasıl hareket ettiğini göstermektedir. Buradaki önemli bir keşif, mirasın yalnızca eserler ve fiziksel nesnelerle temsil edilen geçmişin maddi bir tezahürü olmadığı, aynı zamanda sembolik anlamın ve manevi düzenlemenin somut olmayan unsurlarını da içerdiğidir. “Tarih turizminin, ulusal geçmişin hem maddi (maddi) hem de sosyo-psikolojik (maddi olmayan) kalıntılarının deneyimiyle ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olduğu iddia edilebilmektedir. Bu nedenle miras, kimliğin hem maddi hem de sosyo-psikolojik kanıtı olarak daha iyi anlaşılır” (Park, 2010, s. 133). Hede ve Tyne (2010) bir edebiyat müzesi araştırmasında benzer bulguları rapor etmektedir.

1.2.4. Medya ve Dijitalleşme

"Afetler olağandışıdır, dramatiktir ve çoğu zaman insanların yaşamları üzerinde büyük etkileri var olduğu görülmektedir. Bu kombinasyon, afetleri haber değeri taşır ve ticari zorunluluklar tarafından yönlendirilen haber kuruluşlarının bunları bildireceği beklentisi yaratır" (van Belle, 2000, 250; in Sharpley & Wright, 2018, s. 335) Başka bir deyişle, Cockburn'ün (2011; Sharpley & Wright, 2018, s. 335) gözlemlediği gibi, "medya genellikle savaş, suç ve doğal afet haberlerinin her zaman kazanacağını varsayar. bir izleyici‖, bu nedenle gazetecilikteki iyi bilinen atasözü – "kanasa yol açar" (Sharpley & Wright, 2018, s. 335). Başka bir deyişle, bir afet duyurulduktan sonra, hangi nedenle olursa olsun onu seyretmek için seyahat etmek isteyenler için bir cazibe haline gelmektedir (Rojek, 1997; Sharpley & Wright, 2018, s. 336). Seaton (1996; Stone, 2006, s. 150), medyanın rolünün, özellikle cinayet ve şiddet içeren ölümün coğrafi özgüllüğünü artırarak ve ölümle bağlantılı mekanlara, cazibe merkezlerine ve sergilere yönelik bu büyümede merkezi bir rol oynadığını ileri sürmektedir. , daha yakın zamanda, olayları neredeyse dünyanın her yerindeki insanların "oturma odalarında" televizyonlarda yayınlayan küresel iletişim teknolojisi aracılığıyladır (Seaton & Lenon, 2004; in Stone, 2006, s.150).

Medyanın ilgisi artıyor: ancak karanlık turizmle ilgili temel bir soru, ölüm veya ıstırapla ilişkilendirilen sitelerin veya cazibe merkezlerinin deneyimlerini toplu olarak "karanlık turizm" olarak sınıflandırmanın gerçekten mümkün veya haklı olup olmadığı cevapsız kalıyordur. Kolektif şemsiye terimi, çeşitli siteleri, ilgi çekici yerleri ve deneyimleri içerdiğinden, anlamı seyreltilmiş ve belirsizleşmiştir. Daha spesifik olarak, karanlık turizmin turist-talep mi yoksa "yas hastalığına" yönelik (post) modern bir eğilim olarak çekicilik arzı mı olduğu belirsizliğini koruyordur (West, 2004).

Medya genellikle bir yerin veya menşein ilk izlenimlerini sağlamaktadır. Morbid turizmde medya, yerleri, bölgeleri, olayları ve olguları tanımlamaya odaklanarak çok önemli bir rol oynar, medya bireyde çağrışımlar üreten bir görüntü veya sembol yaratır. Bu imgeler veya semboller, bireyin deneyimlerini ve duygularını üzerine asabileceği bir tür "elbise askısı" işlevi görmektedir (Blom, 2000).

Henderson (2000) ve Lennon & Foley (2000), geçmiş olayların bilgi ve bilgi sunumunun aynası olduğu Karanlık Turizmde eğitici ve duygusal turizm deneyimlerini ele alınmıştır. Ayrıca, etkinlikler ziyaretçilere duygusal rahatlama ve iyileşme sağladı (Braithwaite ve Lee, 2006). Kang ve ark. (2012) turistik mekanların yorumlanması, turistik mekanların özgünlüğü ve medyada yer alması dahil olmak üzere, ziyaretçilerin Karanlık Turizmdeki deneyimlerini daha fazla etkileyecek olan turistik mekan unsurlarına dikkat çekmiştir. Ziyaretçilerin psikolojik taleplerini veya algılarını dış ortamların ve bilgilerin uyarılmasıyla değiştireceklerini veya tatmin edeceklerini ortaya koymuştur.

Medyada ölümle ilgili haberlere ilişkin istatistiklerden alıntı yapan Durkin, (2003), her evde, çoğu birden büyük olan en az bir televizyonun bulunduğunu, TV yapımlarının yaklaşık 3’te 1’inin ölümle ilgilendiğini belirtir. 16 yaşındaki birinin evinde en az bir televizyon olduğuna dikkat çekmektedir. Bir insanın TV karşısında yaklaşık 18 bin şiddet ve cinayet görüntüsü izlediğini ifader. Ayrıca sinemalarda hem komedi hem de dram filmlerinde ölüm teması işlenmiştir. Ölüm teması müzik

eserlerinde bulunabilir ve ölüm, basılı basında da önemli bir tema olmuştur. Ölüm teması, medya aracılığıyla her gün toplumun zihnine kazınmaktadır (Durkin, (2003).

1.2.5. Sosyo-Kültürel Değişimler

Ana ürünü ölüm olan "karanlık" turizm, popüler sosyal panoramada öne çıkan bir özelliktir. "Karanlık" turizm olgusu, sosyal ve kültürel bağlama bağlı olarak büyüleyici, eğitici, bazen mizahi olarak kabul edilebilir (Stone, 2006).

"Karanlık" turizm, ölüm ve ölümlülüğün, ilkel terör ve korkudan başka bir şeyi teşvik eden biçimlerde yeniden kavramsallaştırılmasına izin vermektedir. Tercier (2005), insanların artık önceki nesillerden daha fazla ölüme seyirci olmasına rağmen, hem gerçek hem de temsil edilen görüntüler tarafından yönlendirildiğini, "Ölüm görüyoruz ama ona "dokunmuyoruz" sloganıyla öne sürüyordur. Bireyler ölüm karşısında yalnız bırakılırlar ve bu nedenle bireysel varoluşun sınırlarıyla başa çıkmak için anlam ararken kendi kaynaklarını kullanmak zorunda kalmaktadır. „Karanlık" turizm, çeşitli tezahürlerinde, bireylere sosyal olarak kabul edilebilir bir ortamda ölüm temalarıyla meraklarını ve hayranlıklarını tatmin etmenin kolay bir yolunu sağlamaktadır (Sharpley & Stone, 2008, s. 586).

"Karanlık" turizm arzını çevreleyen, değişen ölçeklerde de olsa, bir dereceye kadar altyapı ile, ölüme giderek daha fazla sosyal olarak kabul edilebilir bakış ve eğlence, eğitim veya anma amaçları için yeniden kavramsallaştırılmasıdır. Bireylerin çeşitli sosyo-kültürel koşullarına ek olarak hem karanlık turizm alanlarının hem de ziyaretçilerin ihtiyaç, deneyim ve beklentilerinin muazzam çeşitliliği, bir yüzleşme, ölümü anlama ve kabul etme mekanizması olarak "karanlık" turizmin neredeyse sonsuz tüketimine izin vermektedir.

Auschwitz ve diğer Nazi kamplarına gelen çağdaş ziyaretçiler, bu ziyaretin önemli bir süreç olduğunu anlamadan, meraktan veya zaman geçirmenin bir yolu olduğu için bu cazibe merkezlerini daha önce ziyaret edebilirlerdir (Tarlow, 2005). Karanlık turistler, ölüm ve faniliğin anlamını arama güdülerini ziyaretlerinden tamamen çıkarabilirlerdir.

“Karanlık” destinasyonlara yapılan bireysel ziyaretler, onları seçmeleri için çeşitli güdüler ve farklı teşvikler içermektedir. Birey için anlamın ölümlülük düzeyi, kuşkusuz kendi sosyo-kültürel geçmişlerine ve tabii ki herhangi bir karanlık turizm ürününde veya deneyiminde algılanan değişen "karanlığın yoğunluğuna" bağlı olacaktır. (Sharpley 2005; Taş, 2006).

“Karanlık” turizm, kamu sektöründe özel ölüm transferlerinin ve kaynaklandığı sosyal çerçevelerin olduğu yerde, olmayan ölümü mevcut hale getirerek, ölümün kamusal alanda yeniden canlanmasını sunabilmektir. Bu nedenle, karanlık turizm, ölümün ve ölümlülüğün işlevsel değerinin kabul edildiği ve ontolojik refah ve güvenliği sağlama çabalarının sadece mizah ve eğlence değil, aynı zamanda eğitim ve anma kaynağı haline geldiği yeni bir sosyal kurum sunmaktadır.

“Karanlık” turizm, bireylerin ürkütücü yanılsamalar ve görüntülere bakarak bir tür thanatopsis aracılığıyla kendi ölümleriyle yüzleşmelerine ve düşünmelerine olanak tanır (Seaton, 1996). Sharpley ve Stone (2008), karanlık turizmde ölümün birey için bir kez daha “gerçek” hale geldiğini belirtmektedir. (Stone, P. & R. Sharpley, 2008, s. 589).

1.2.6. Teorileştirme Çalışmaları

Turist motivasyonu, seyahat kararı verme sürecinde önemli bir belirleyici faktördür. Tarlow (2005) "kara turistin psikolojik durumunu etkileyen dört ana duygudan bahsetmiştir: güvensizlik, minnettarlık, alçakgönüllülük ve üstünlük" (akt. Niemelä T., 2010:20). Turistlerin karanlık yerleri ziyaret ederken davranışları çeşitli güdüler tarafından belirlenir: doğal afetlerden etkilenen yerlere aşinalık (bu güdü hala tam olarak anlaşılamamıştır, Biran, A. ve diğerleri, 2014), merak (Foley, 2000), miras ve miras ve Tarih. olaylar (Smith, 1996), olay doğrulama, eğitim (Hyde ve Harman, 2011). Turistlerin seyahat etme motivasyonunu ve kararını anlamaya çalışırken, itme-çekme faktörleri teorisi (psiko-kültürel) dikkate alınması önemlidir (Biran, A. ve diğerleri, 2014).

Motivasyonel belirleyicilerin (güdüler) inşası beş boyuttan oluşur: "Karanlık deneyim, ilgi çekici eğlence, benzersiz öğrenme deneyimi, gündelik ilgi, duygusal

rahatlama" (Allman HR, 2017). İlişki yapısı, planlı davranış teorisinin (TPB - Theory of planned behavior) bir parçasıdır. Bu teori, "tam gönüllü kontrol altında olmayan davranışı tahmin etmek için" uygulanır (Aizen, 1988). Çin'de TPB kullanan bir araştırma, "tutumların, algılanan davranışsal kontrollerin ve geçmiş davranışların, anket katılımcılarının seyahat etme niyetleriyle doğrudan ilişkili olduğunu" buldu (Lam ve Hsu, 2004).

Bu yapılar aşağıda açıklanmıştır, Allman H., (2017) ve literatürden uyarlanmıştır ve bu araştırma çerçevesine (hipotez) dahil edilmiştir. Karanlık deneyim, ölüm, ıstırap, kişisel merakın tatmini, anormal ve garip olaylara duyulan hayranlık ve geçmişin karanlık olaylarıyla yeniden bağlantı ile ilişkili yerleri ziyaret etmek anlamına gelir. İlgi çekici eğlence, eğlence değeri, yeni ve farklı bir şey deneyimlemek için ziyaret ettikleri yerle duygusal bir bağ anlamına gelmektedir. Eşsiz öğrenme deneyimi, öğrenmeyi, bilgiyi genişletmeyi ve kültürel mirası, tarihi tanımayı amaçlar. Gündelik ilgi, bir kişinin aile/arkadaşlar, kişisel güvenlik, doğal manzara ile vakit geçirme becerisini ifade etmektedir. Duygusal rahatlama, benzer ilgi alanlarına sahip insanlarla tanışabilmek ve kendinizi duygusal olarak tazeleyebilmek anlamına gelmektedir. Bu çalışmada tutum yaklaşımının ölçümü, karanlık turistin davranışsal niyetleri temelinde gerçekleştirilmektedir: acı verici, ilginç, olağandışı, bilişsel, depresif, duygusal, hoş, orijinal, sofistike, kullanışlı.

1.3. HÜZÜN TURİSTLERİ VE HÜZÜN TURİZMİ DESTİNASYONLARI

1.3.1. Hüzün Turistlerinin Sınıflandırılması

Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi aslen klinik psikoloji için geliştirilmiştir, ancak sadeliği nedeniyle diğer birçok alanda da kullanılmaktadır. Maslow'un (1970) motivasyon teorisi bir ihtiyaçlar hiyerarşisi içermektedir. Hiyerarşi modeli, en düşük, temel ihtiyaçlardan başlar ve kendini gerçekleştirmeyi amaçlar. Maslow, hiyerarşideki ihtiyaçların hiçbiri karşılanmazsa, davranışa en düşük ihtiyaçların hakim olacağını öne sürmektedir. Ancak, bu ihtiyaçlar karşılanırsa, artık motive olmazlar ve kişi hiyerarşinin bir sonraki seviyesi tarafından motive edilir. (Cooper ve diğerleri 2008, 45.)

Hiyerarşinin sırasını basamaklar şeklinde tanımlarken en alt basamak fizyolojik ihtiyaçları içermektedir. Bunlar yiyecek, su, barınma ve homeostaz ihtiyacı gibi hayatta kalma ihtiyaçlarıdır. Bir sonraki adım, emniyet ve güvenlik ihtiyacını - istikrar, düzen, koruma ve yapı ihtiyacını içermektedir. Sosyal ihtiyaçlar ve şefkat arzusu, bir topluluk duygusu gibi sevgi ve ait olma ihtiyaçları üçüncü basamakta yer almaktadır. Dördüncü aşama, farklı bir hiyerarşiye giren saygınlık ihtiyaçlarını içermektedir: alt form, başkalarına saygıyı ve daha yüksek derecede öz saygı, yeterlilik, bağımsızlık, başarı ve ustalığı içerir. Maslow bu ihtiyaçlara kıt ihtiyaçlar adını vermiştir. Maslow'a göre en yüksek ihtiyaç düzeyi kendini gerçekleştirmedir. (Ryan 2002, 28-29.)

1.3.2. Hüzün Turizmi Destinasyonları

Hüzün turizmi destinasyonları çok yönlüdür.

1.3.2.1. Savaşların Yapıldığı Mekanlar

Savaşların yapıldığı ve hüzün turizmi kapsamında ziyaret edilen yerlere; I. ve II. Dünya Savaşlarının olduğu yerler, Kurtuluş Savaşı'nın gerçekleştiği mekanlar, 1992-1995 senelerinde Bosna Hersek'te yaşanan savaşın geçtiği mekanlar örnek gösterilmektedir.

1.3.2.2. Müzeler ve Soykırım Destinasyonları

Toplu mezar alanları: Bosna'da toplu katliamların olduğu ve anıtlarının bulunduğu mekanları, 1970' li yıllarda ortaya çıkmış ölüm tarlaları ve Landmine Müzesi örnek olarak verilmektedir.

1.3.2.3. Trajik Suç ve Olayların Yaşandığı Mekanlar

Bu mekanlara örnek olarak Prenses Diana'nın kaza yaptığı yerde yalnız araba kullanılması, İngiltere' de Soham kasabasında yaşanmış sel felaketi, Amerika' da İkiz Kulelere yapılmış saldırıdan sonra kalıntılarının anıtlaşmasını örnek verilebilinmektedir.

1.3.2.4. Yoksulluk Turizm Destinasyonları

Hüzün turizminin bir çeşidi olan yoksulluk turizmine; Yoksulluk dramı yaşanan Güney Afrika'nın Soweto bölgesi, çoğu kişinin ilgisini çekmiş "Slumdog Milloner " filmini izleyenlerin Hindistan'ın gecekonduları olan mahallelerinin yoksulluğunu, yaşam tarzını görmek için yaptıkları ziyaretleri örnek gösterilmektedir.

1.3.2.5. Terör Turizm Bölgeleri

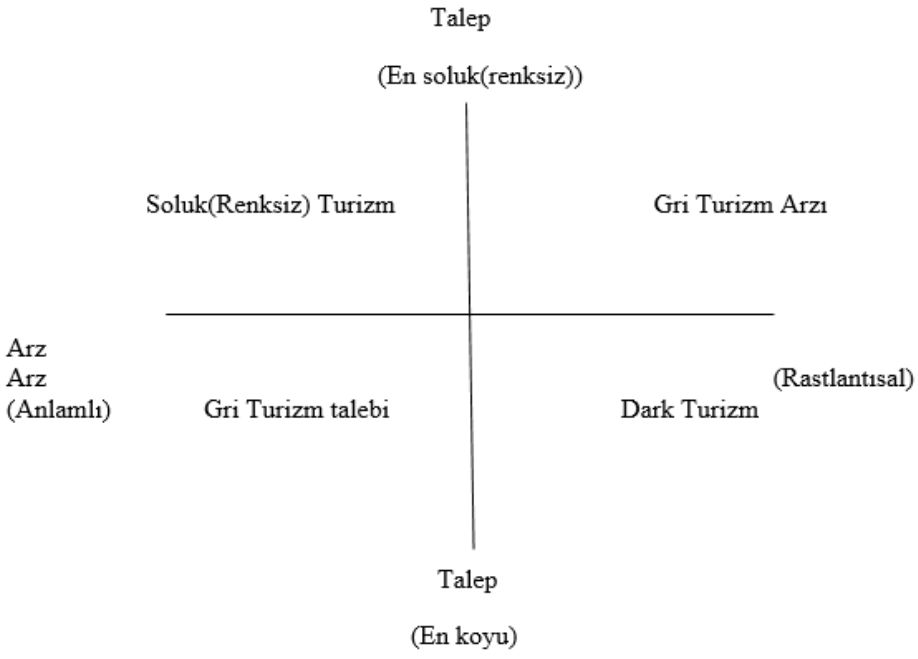
Terör turizmi isminden de belli olduğu gibi aslında tehlikeli bir turizm olarak algılanmaktadır. Terör turizmine verilen örneklerle turizm ve terörün buluşma noktasını görülmüş olacaktır. Bu örneklerden biri, New York'da 11 Eylül 2001 tarihinde Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırıdır. Yaşanan bu terör saldırısı sonucunda; Amerika'da %20-%50 arasında rezervasyon iptalleri turizm işletmelerinin yanı sıra turizm ekonomisinde en az iki milyar dolarlık zarara uğratmıştır (Goodrich, 2002: 573-579).Fakat yaşanan bu terör saldırısından sonra bir terör turizmi destinasyonu olan New York'ta bulunan Dünya Ticaret Merkezi, 2002 yılında 3.6 milyon kişi tarafından ziyaret edilmiştir (Dunkley vd., 2007: 55-60).

1.4. HÜZÜN TURİZMİNE YÖNELİK ARZ TALEP DURUMU

Dark turizmi arz ve talep açısından da incelemek gerekmektedir. Turizm arzı iki şekilde açıklanabilir. Bunlardan ilki; bir ülkeye veya herhangi bir bölgeye ait olan doğal, tarihi ve turistik kaynaklar ile oluşan arz, ikincisi ise, turistlerin bir yerden başka bir yere gitmesini ve tatil yapmasını sağlayan arzdır (Arslan, 2008: 31). Turizm talebini de üç önemli faktör oluşturmaktadır. Bunlar (Maviş ve diğerleri, 2002: 45);

- Bir destinasyona gidip turizm hareketine direkt olarak katılan ''efektif talep''
- Bir yere gitme isteği olan; fakat para, zaman vb. imkânsızlıklardan dolayı seyahat hareketine katılamayan ''potansiyel talep''
- Çeşitli uyarımlar ile seyahat etme hareketine katılabilen ancak karşılaşacağı avantajlar ve gerçekleştirebileceği etkinlikler hakkında yeterince bilgisi olmayan ''ertelenmiş turizm talebi''

Bu bağlamda dark turizm talebini değerlendirirsek; dark turizm etkinliklerine katılan kişiler efektif talebi oluştururken; katılımı için çeşitli kısıtlarla karşılaşan kişiler ise dark turizmde potansiyel talebi oluşturabilir. Bu kısıtlar içerisine dark turizmi etik olarak görmeyen turistlerin bu bölgeye yönelik ziyaretlerinin gerçekleşmeyeceğini düşünürsek etikle ilgili kaygıları da eklemek mümkün olabilir. Etikle ilgili kaygıların giderileceği varsayıldığında talep efektif hale gelebilir. Ertelenmiş turizm talebi kapsamında da dark turistleri değerlendirmek mümkündür. Bölge hakkında yeterince bilgi sahibi olmayan bir turist adayı, bu bölgeyi tercih etmeyebilir; fakat tarihi boyutlarını öğrendiği takdirde o bölgeye talep gösterebilir. Stone (2006)'a göre dark turizm ürününe yönelik turist davranışı ve talebi tanımlansa bile, dark turizm arzıyla ilgili yapılacak hiçbir analiz gerçek anlamda anlamlı bir sonuca ulaşmayacaktır. Stone bu görüşüyle dark turizm arzı ile ilgili bazı sorunlar ve soru işaretleri üzerine vurgu yaparak konunun tartışmalı olduğunu ima etmektedir. Bu nedenle dark turizmi arzı ile ilgili daha fazla ampirik çalışmaya ihtiyaç vardır.



Şekil 1.2. Dark Turizm Arz ve Talebinin Matrisi

Kaynak: Sharpley, R., & Stone, P. R. (2009). *The Darker Side of Travel.* Channel View Publications.

Şekil 1.2’de dark turizm arz ve talep matrisi verilmektedir. Rastlantısal olarak ifade edilen arz alanları ve turistlerin istenmediği bir destinasyona yönelik tercihleri gri turizm talebini oluşturur. Bu talep çok istekli turistler tarafından oluşmaktadır. Gri turizm talebi etik açıdan uygun olarak kabul edilmemektedir. Çünkü arz kaynakları tüketiciye sunulmak istenmemektedir. Ancak turistler tarafından ziyaret edilmek istenmektedir. Dark turizm alanı ise, anlamlı arz alanlarının yani arz edilmek istenen ve yine talebi yoğun olan turistlerce ziyaret edilen gerçek dark turizmi alanını oluşturmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM
DÜNYADA, TÜRKİYE'DE VE KAZAKİSTAN'DA HÜZÜN TURİZMİ

2.1. DÜNYADA ÖNEMLİ DESTİNASYONLAR

2.1.1. Auschwitz Toplama Kampı

Auschwitz kelimesi tek başına Holokost'un eşi benzeri olmayan dehşetini temsil ediyordur. Polonya'nın güneydoğusundaki Auschwitz toplama kampı, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra bir anıt haline getirildi ve daha yakın yıllarda da önemli bir turizm merkezine dönüştü.Auschwitz, "dark turizmin özü" olarak da nitelendirilir. Son dönemlerde, her yıl ortalama iki milyondan fazla insan Auschwitz toplama kampını ziyaret ediyor. Bugüne kadar toplamda yaklaşık 60 milyondan fazla insanın kampı ziyaret ettiği biliniyordur (Beech, 2009)

Bu yerin tartışmasız dünyanın 1 numaralı dark turizm destinasyonu olmasının bir nedeni elbette Holokost'taki önemidir. Nazi toplama kamplarının en büyüğü ve en ünlüsüdür. Artık politikacılar ve tarihçiler, "Bir daha asla Auschwitz olmasın." dedikleri zaman, "Artık hiçbir türden soykırım yaşanmasın!" mesajını veriyorlardır. Bu sembolik önem de Auschwitz'in dünyanın en ünlü dark turizm bölgesi olarak görülmesinin bir başka nedenidir.Auschwitz, tarihin en ölümcül tek toplu katliam yerlerinden biridir. Yaklaşık bir buçuk milyon kişinin öldürülüğü düşünülmekte; bunların 1 milyondan fazlasının Yahudi olduğu tahmin edilmektedir. Burada öldürülen kurbanların büyük bir kısmı gaz odalarında katledildi (Dalton, 2009)

Auschwitz'de ikinci büyük bir kamp, birkaç kilometre ötede inşa edildi: Auschwitz-Birkenau. Kışlaların prototipik özelliklerine sahip olan bu ikinci kampta "ikonik kapı evi" önemli bir unsurdur. Auschwitz II olarak da bilinen kamp, çalıştırma ve imha kampı şeklinde dizayn edilmiştir. Aç ve soğukta çalıştırılan yüz binlerce Yahudi, hasta düşmüştür. Bu insanlar, ayrıca tıbbi deneylerde kullanılmış; ardından da toplu olarak gaz odalarında katledilmişlerdir. Çoğu insan Auschwitz'i,

"ikonik kapı evi" ve "'Arbeit macht frei" yazan tabela'" ile ilişkilendirir. Oysa üçüncü bir kamp da Monowitz'de vardır.



Kaynak: Dalton, 2009.



Kaynak: Dalton, 2009.

Auschwitz, Demir Perde'den sonra Batılı ziyaretçilere de açıldı ve bugün turist mıknatısı haline geldi. Bugünün Auschwitz ziyaretçileri uluslararası bir yelpazeden oluşuyor. Ancak bazı uluslar ziyaretçi sayısında başı çekiyor: Polonya, İngiltere, İtalya, Almanya, İsrail ve ABD vd. 2012'de Auschwitz'te yeni bir turist rekoru kırıldı; 1,43 milyon kişinin burayı ziyaret ettiği açıklanmıştır. Auschwitz I, diğer bölümlerden daha fazla sayıda turist çekmektedir. Daha geniş ama aynı zamanda daha az ziyaret edilen kısmı ise Auschwitz-Birkenau olarak da anılan Auschwitz II. Bu bölüm çok daha büyük ve çok daha iç karartıcıdır. Auschwitz I sadece bir hapishane gibi görünürken; Birkenau prototip bir toplama ve ölüm kampı olarak tarif ediliyordur (Leopold ve Ritchie, 2003)

2.1.2. Çernobil Nükleer Santrali

Adını Ukrayna'nın kuzeyinde bulunan ve Kiev'e bağlı olan Çernobil kentinden alan Çernobil Nükleer Santrali'nin yapımına 1970 yılında başlanmıştır. Santral, ziyaret yeri olarak dark turizminde gittikçe ilgi kazanan destinasyonlardan biridir. Tur şirketleri, son yıllarda Çernobil Nükleer Santralini ziyaret eden turist sayısının katlanarak arttığını; bu sayının yıllık ortalama 10 bin olduğunu bildirmektedir. 24 Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik başlattığı saldırılar sonucu başlayan Ukrayna-Rusya Savaşı, Çernobil Nükleer Santrali'ni ziyaret edenlerin sayısında artışa neden olacağı düşünülmektedir.

Çernobil Nükleer Santrali'nin 1 numaları reaktörünün yapımı, 1977 yılında tamamlandı. Bu ilk reaktörü, 1978'de 2, 1981'de 3 ve 1983'de 4 numaralı reaktörler takip etmiştir. Santral planına göre 5 ve 6 numaralı reaktörler de birbirine bitişik bloklarda bulunan diğer 4 reaktörden 1 kilometre uzakta inşa edilecekti. Ancak bu plan, 26 Nisan 1986 tarihinde 4 numaralı reaktörde yaşanan ve Çernobil'in dark turizm kapsamında yer almasının nedeni olan nükleer facia ile yarım kaldı. Patlama sırasında 5 numaralı reaktörün yüzde 70'i tamamlanmış ve altı ay sonra hizmete girmesi planlanıyordu. Facia sonrası 5 ve 6 numaralı reaktörlerin inşası durduruldu; 1989 yılında da iptal edilmiştir (Balonov, 2010).

Çernobil Nükleer Santrali'nde meydana buhar patlaması ve yangınlar, reaktör çekirdeğinde erimeye yol açtı. Erime sonucu ortaya çıkan radyoaktif

maddeler yangınla yükseldi ve geniş bir alana yayıldı. Karadeniz üzerinden Türkiye'ye kadar ulaştı. Kaza gecesi meydana gelen patlama ve radyasyona maruz kalma nedeniyle toplam 31 santral çalışanı hayat birkaç hafta içinde hayatını kaybetti. Yaklaşık 400 bin kişi bölgeden tahliye edildi. Bilimsel verilere göre facia sonra etkilenenlerin sayısına ilişkin kesin bir rapor hiçbir zaman yayınlanamadı. Örneğin 2008 yılında Uluslararası Atom Enerjisi Kurumunca hazırlanan raporda, facia sonrası yüksek oranda radyasyona maruz kalan 4 bin kişiden 64'ünün hayatını kaybettiği bilgisi yer almıştır. Bir başka rapor, facia sonrası tiroid kanserine yakalanan 5 bin hastanın 15'inin yaşamını yitirdiğini belirtmiştir (Balonov, 2010).

Çernobil Nükleer Santrali'nde reaktör faciasının yaşandığı bölge, 2011'de yetkililer tarafından "ziyaret için güvenlidir" açıklaması gelmesiyle turizme açıldı. Ziyaretçiler, faciadan artan kalıntılara bizzat şahit şahit olmak için bölgeye gittiklerini belirtiyor. Bütün bu özellikleriyle birlikte Çernobil Nükleer Santrali dark turizm kapsamındaki yeri ve önemini her geçen gün artırmaktadır.



Kaynak: Balonov, 2010.

2.1.3. Pompeii Antik Kenti

Pompeii Antik Roma kenti, dünyaca ünlü bir miras alanıdır. İtalya'nın önde gelen turistik yerlerinden biri olan Pompeii, Antik Roma kalıntılarıyla dünyadaki önemli arkeolojik alanlardan biri ve en iyi korunmuşları arasında yer almıştır. Pompeii Antik Roma kenti, MS 79 yılında Vezüv Yanardağı'nın feci patlamalarında volkanik küllerle kaplandı ve gömüleren yok oldu. 17 asır kayıp olan kent, 1748'de keşfedilmiş olup 19. yüzyılda ciddi kazılar başlatıldı ve bu kazılar halen devam etmektedir (Wilson, 2011).

Pompeii'de yapılan kazılarda görkemli mozaikler (bazıları oldukça pornografik), kültürel eserler ve insan vücudu kalıntıları bulundu. Özellikle bu insan kalıntıları, Pompeii Antik Roma kentinin dark turizm kapsamında değerlendirilmesinin nedenlerindendir. Pompeii, 250 yılı aşkın bir süredir popüler bir turizm merkezi olarak varlık gösteriyor. 2008'e kadar, yılda ortalama 2,6 milyon ziyaretçiyi ağırladı. 1997 yılında UNESCO tarafından Dünya Mirası Alanı ilan edilmiştir. Turizmle ilgili problemlerle başa çıkmak için Pompeii yönetimi, yeni düzenlemelere gitti. Pompeii üzerindeki baskıyı azaltmak adına, ziyaretçilerin Herculaneum ve Stabiae gibi kentleri ziyaret etmelerine izin verilmeye başlanmıştır (Nadeau, 2008)

Tablo 2.1. Pompei'yi 2015 Senesinde Ziyarete Gelen Turist Sayısı

2015	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	TOPLAM
Pompei	**77.479**	**78.229**	**158.807**	**300.004**	**365.524**	**350.576**	**381.204**	**380.496**	**357.355**	**309.849**	**112.296**	**107.065**	**2.978.884**



Kaynak: Pompei, 2015.



Kaynak: Pompei, 2015.

2.1.4. Berlin Duvarı

Berlin Duvarı, Doğu Berlin ile Soğuk Savaş sırasında Doğu Bloku sınırları içinde bir Batı Alman yerleşim bölgesi olan Batı Berlin arasındaki eski sınırını ifade etmektedir. Berlin Duvarı'nın yapımı 13 Ağustos 1961 tarihinde başlamıştır, 9 Kasım 1989'de yıkılmıştır. 43 metre uzunluğunda olacak şekilde tasarlanarak tamamlanan Berlin Duvarı, Berlin kenti şehir merkezi boyunca kesmekteydi.

Duvarın yapımı dört aşamadan oluşmaktaydı: Tel Örgü, Beton duvar, Sınır Duvar 75 vb. Duvarın inşası kısa sürede Berlin'i Doğu'dan Batı Almanya'ya izinsiz geçiş için en kolay yerden en zor yere dönüştürdü. Soğuk savaş hatırlatan bu duvar, Batı'da bugün hala "Utanç Duvarı" olarak anılmaktadır.

Berlin Duvarı tarihin simgesi haline geldi. Yaklaşık 5.000 Alman, Berlin Duvarı'nı (çeşitli yollarla) geçmeyi ve Batı Berlin'e güvenli bir şekilde ulaşmayı başardı. 5.000 kişi Doğu Alman makamları tarafından yakalandı ve duvarı geçişi sırasında 191 kişi de öldürülmüştür (Rottman, 2008)

9 Kasım 1989'da, yarım milyon insanın kitlesel bir protesto için Doğu Berlin'de toplanmasından beş gün sonra, komünist Doğu Almanya'yı Batı Almanya'dan ayıran Berlin Duvarı yıkıldı. Doğu Alman liderler, sınırları gevşeterek ve Doğu Almanlar için seyahat etmeyi kolaylaştırarak artan protestoları sakinleştirmeye çalıştı. Bugün Berlin Duvarı, şehir içinde fiziki olarak fark edilmiyor olsa da toplumsan ve politik açıdan etkisi hala görünü durumdadır. Zamanında Berlin Duvarı'nın geçtiği yerlerde bugün kamu binaları, parklar, yaşam alanları yer almaktadır. Duvarın sadece bazı kısımlarına anıtsal gayeyle dokunulmamıştır (Crutchley, 2015)



Kaynak: Crutchley, 2015.

2.1.5. Ruanda

Ruanda soykırımı, Ruanda'da 7 Nisan 1994'te başlayan ve Temmuz 1994'ün ortasına kadar süren yaygın şiddet eylemlerini ifade eder. Takribi 800.000 ila 1.000.000 cana hayattan koparıldı. Yaklaşık 100 gün içinde, Hutu çoğunluğunun üyeleri Ruanda'da yaşayan Tutsi azınlığın yaklaşık yüzde 75'ini ve soykırıma katılmayan veya aktif olarak karşı çıkan Hutu'yu öldürdü. Failler, Ruanda ordusu, cumhurbaşkanlığı muhafızı, ulusal polis (jandarma) ve yönetim saflarından geldi. Hutu sivil nüfusunun büyük bir kısmı da soykırıma katıldı. Soykırım, o zamanki Ruanda hükümeti ile isyancı hareket Ruanda Yurtsever Cephesi (RPF) arasında uzun süredir devam eden bir çatışma bağlamında ortaya çıkmıştır (Pottier, 2012)

Olaylar sırasında ve sonrasında Birleşmiş Milletler ile ABD, İngiltere ve Belçika gibi devletler eylemsizlikleri nedeniyle eleştirildi. Eleştirilerin ortak noktası, erken bir insani müdahalenin neden gerçekleşmediğiydi. Birleşmiş Milletler barışı koruma güçlerinin, şiddet patlak verdiğinde neden güçlendirilmeyip, küçültüldüğüne odaklanıldı. Fransa da suçlara katılmakla suçlandı. Ruanda'daki soykırım da önemli bölgesel sorunlar yarattı. RPF, Hutu yöneticilerini sürgüne gönderip, soykırımı sona erdirip yeni bir hükümet kurduktan sonra, yüz binlerce Hutu 1994 yazında doğu Zaire'ye (şimdi Kongo Demokratik Cumhuriyeti) kaçtı. Mülteciler arasında, daha sonra Ruanda'yı yeniden fethetmeye hazırlanan birçok fail vardı. Ruanda ordusu bu faaliyetleri defalarca batıdaki komşu ülkeye müdahale etmek için bir fırsat olarak değerlendirilmiştir (Beech, 2009: 218-219).

Ruanda, yaşanan bu insanlık suçu bağlamın ziyaretçilerin ilgi odaklarından biri oldu. Dark turizm kapsamında bölgeye gelenler, sıykırımın izlerini yerinde görmek istiyorlar. Son dönemde Ruanda'nın dark turizm çerçevesinde önemli bir destinasyon haline geldiğini söylemek mümkündür (Beech, 2009: 218-219).



Kaynak: Beech, 2009.

2.2. TÜRKİYE'DE ÖNEMLİ DESTİNASYONLAR

Hüzün turizmi ölüm, acı ve keder duygularının birebir yaşandığı veya sembolik olarak bu duyguların temsil edildiği destinasyonlara yapılan ziyaretler şeklinde tanımlanmaktadır (Kurnaz, 2013: 31). Türkiye sahip olduğu güzel doğası, coğrafi konumu itibari ile Doğu ve Batı arasında köprü olması, verimli toprakları, tarihi ve kültürel miras kaynakları ile birlikte önemli hüzün turizmi destinasyonlarına ev sahipliği yapmaktadır. Bu bölümde hem Türkiye halkının hem de yabancı vatandaşların hüzün turizmi kapsamında ziyaret ettikleri Türkiye'de bulunan destinasyonlardan bahsedilecektir.

2.2.1. Anıtkabir

Anıtkabir, Kurtuluş Savaşı komutanı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün mezarının olduğu yer olarak bilinmektedir. Anıtkabir, 1940-1950'lerde yabancı mimari trendlere karşı geliştirilen konseptin basit, şık ve estetik bir örneğidir (Toker, Ürk ve Ünay, 2010: 58-60).Anıtkabir'in inşaatı 9 Ekim 1944 yılında başlamış ve Eylül 1953 'de tamamlanmıştır. Anıtkabir'de Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet tarihi ve Atatürk'ün hayatından seçilmiş kabartma ve heykeller

bulunmaktadır (Taylak, 1998: 57-58).Anıtkabir altında yer alan müze, dünyadaki örnekleri esas alınarak hazırlanmıştır. Yeşildağ ve Atay (2010: 69-70) yapmış oldukları araştırmada,Türkiye'de en çok ziyaret edilen yer olarak Anıtkabir'in ve Anıtkabir'in altında yer alan müzenin olduğunu belirtmiştir. Türkiye'deki önemli hüzün turizmi destinasyonlarından biri olan Anıtkabir, oldukça fazla turist çeken Türkiye için çok önemli bir yapıdır (Ilgar, 2015: 6).



Kaynak: Ilgar, 2015.

2.2.2. Sinop Cezaevi

Sinop, Türkiye'nin tarihi ve kültürel miraslarına ev sahibi yapan şehirlerinden biridir. Birçok uygarlık zamanında bu coğrafyada yaşamış; ibadethaneler, eğitim kurumları, kaleler gibi eserler bırakmışlardır. Tarihi birikime ve tabiat güzelliğine sahip olan Sinop, Türkiye'nin önemli turizm merkezlerinden biridir.

Sinop'u dark turizm kapsamına dahil eden şey ise kentte bulunan Sinop Tarihi Cezaevi'dir. Bu bölge, Osmanlı Devleti döneminde, Karadeniz'in en büyük tersane merkezi olarak hizmet vermiştir. Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus,

cezaevini 1214 yılında bu tersane bölgesinde yaptırmıştır. Yüksek kale yapılarıyla çevrili olan bu bölge, 1887 yılından beri hapishane olarak kullanılmaya başlanmıştır. Eski hapishane binası, çok pencereli ve U biçiminde bir yapıya sahiptir. 28 koğuşa sahip olan Sinop Cezaevi, 3 kısımdan müteşekkildir. Kuzey ve güney cephede birbirinin simetriği 2, ortada 1 olmak üzere 3 kısımlı olarak bilinmektedir. 1996 senesinde boşaltılan cezaevi, ziyarete açık durumda bulunmaktadır.

Özellikle Türkiye'nin siyasi tarihindeki önemli isimlerin Sinop Cezaevi'nde yatmış olmaları, buranın dark turizm kapsamında değerlendirilmesinin ana sebeplerinin başında gelmektedir.



Kaynak: Yazar, Yıl.

2.2.3. Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı

Gelibolu, "güzel şehir" anlamına gelen Yunanca "Kallípolis" adının İtalyanca şeklidir. Antik çağda, yarımada Trakyalı Chersonese olarak biliniyordu. Yarımada, güneybatı yönünde, Çanakkale Boğazı ve Saros Körfezi arasında Ege Denizi'ne doğru uzanır. Antik çağda, Agora kenti yakınlarındaki yarımadanın en dar kısmına inşa edilmiş bir savunma duvarı tarafından korunuyordu.

Troya Savaşlarından takribi 3 bin yıl sonra karşısındaki yarımada da bir dünya savaşı meydana gelmiştir. Çanakkale Boğazı etrafındaki deniz ve kara alanları savaş meydanlarına dönüşmüştür. Savaşın yakın tarihe yaşanması ve meskun mahal bulunmaması sebebiyle bölge zarar görmemiş, süreç içerisinde koruma maksadıyla milli park ilan edilmiştir. Gelibolu, doğal özellikleri açısından milli park niteliklerini taşısa da, koruma altına alınmasındaki ana etken sahip olduğu tarihi geçmiştir (Doğaner, 2006: 13).

Birinci Dünya Savaşı'nın en yoğun mücadelelerin verildiği cephelerinden biri olan Çanakkale ve Gelibolu, turizm destinasyonu olarak her yıl yüz binlerce ziyaretçiyi misafir etmektedir. Bu misafirler sadece ülke içerisinden değil; savaşa katılan uluslardan da gelmektedir. Savaş alanlarının ziyareti dark turizm kapsamına girmesinden ötürü Gelibolu Yarımadası da son dönemlerin turizm açısından önemli lokasyonlarından biri haline gelmiştir (Atlas, 2015: 64-65).



Kaynak: Atlas, 2015.

2.2.4. Dolmabahçe Sarayı

Milli Saray İdaresi'nin bir parçası olan Dolmabahçe Sarayı, Sultan Abdülmecid tarafından yaptırılmıştır. 45.000 metrekare alana, 285 oda, 43 salon, 68

tuvalet ve 6 banyoya sahiptir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, 1927-1938 yılları arasında İstanbul'daki Dolmabahçe Sarayı'nı eserleri için kullanmış ve 10 Kasım 1938'de burada vefat etmiştir. 1926-1984 yılları arasında kısmen protokol ve ziyaretlere açık olan Dolmabahçe Sarayı, "Müze" ilan edilerek açılmıştır. . 2018 yılında Dolmabahçe Sarayı'nı yaklaşık bir milyon kişi ziyaret etmiştir. (millisaraylar.gov., 2019).



Kaynak: millisaraylar.gov.tr, 2019.

2.2.5. Başkomutan Tarihi Milli Parkı

Kurtuluş Savaşı'nın son aşaması olan Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Muharebesi ve gerçekleştiği alanlar Türk halkı için büyük önem taşımaktadır. Kodatepe ve Dumlupınar savaş alanları sadece tarihi anıtları değil, aynı zamanda milletin küllerinden uyanışını ve yeniden doğuşunu da temsil eder (Alaeddinoğlu ve Aliağaoğlu, 2007:216). Milli parkın toprakları, Büyük Taarruz ve Harp Başkomutanının gerçekleştiği Afyonkarahisar ve Dumlupınar olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Milli park 1981 yılında kurulmuştur (Kylych ve Akyurt,

2011: 219). Yaklaşık 40.948 hektarlık bir alanı kaplayan milli parkta şehitler, anıtlar ve müzeler bulunuyordur (Atlas, 2015).



Kaynak: Atlas, 2015.

2.2.6. Ulucanlar Cezaevi

1925 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk cezaevi olarak inşa edilen Ulucanlar Hapishanesi, yaşayacağı acıyı, yalnızlığı ve çaresizliği, kimleri tutacağını tahmin edemezdi. 2006 yılında kapatılan ve 2009 yılında restorasyon için Altındağ Belediyesi'ne verilen Ulucanlar Cezaevi, 15 Haziran 2011 tarihinde bambaşka bir kimliğe sahip bir müze olarak kapılarını ziyaretçilere açmıştır.

81 yıldır infaz ve isyanlara sahne olan, Türkiye'nin siyasi ve edebi hayatının önemli isimlerinin kaldığı Ulucanlar Cezaevi, şimdi de koridorlarında kültür, sanat ve yeni umutlara ev sahipliği yapıyordur. Ulucanlar Cezaevi, Altındağ Belediyesi tarafından müze ve kültür sanat merkezine dönüştürüldü. Türkiye'de yeni temeller atan Altındağ Belediyesi, cezaevinin yıkılmasına izin vermeyerek önemli çalışmaları Ankara'ya devretmiştir. Bugün ziyaretçilerini çok farklı bir yüzle karşılayan Ulucanlar Cezaevi, Türkiye'nin yakın tarihinin sessiz tanığıdır.

Ulucanlar hapishanesi sadece infazlarıyla değil, ünlü mahkumlarıyla da anıldı. Gözaltına alınanlar arasında politikacılardan yazarlara, gazetecilerden sinemacılara kadar birçok ünlü isim bulunuyordur. Hapishanelerde şair eksikliği hiçbir zaman olmamıştır.



Kaynak: Yazar, Yıl.

2.2.7. Sarıkamış

Sarıkamış, Doğu Anadolu'da Erzurum ve Kars illeri arasında yer almaktadır. Adını 16. yüzyıl Osmanlı Tahrir defterlerindeki "Türkmen Sarıkamış Oymacılığı" adlı bir oymadan alır. Halk etimolojisi, adını bölgede yetişen sarı kamış veya şeker kamışından aldığını iddia ediyordur. Bölge karasal bir iklime sahiptir. Yılın altı ayı karla kaplı bir bölgede don ve karla karışık yağmur sekiz ay sürmektedir.

1828 ve 1855'te iki kez Ruslar tarafından işgal edilmiş, 1829'da Edirne ve 1856'da Paris Antlaşmaları ile yeniden Osmanlı egemenliğine girmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonunda 40 yıl süren Sarıkamış, Yılları Rus işgali altında kalmış, 29 Eylül 1920'de kurtarılmış ve 3 Aralık 1920'de Gümrü Antlaşması ile Türk egemenliğine geri dönmüştür.

Bu bölge yakın tarihimizde de önemli izler taşımaktadır. 1915 I. Dünya Savaşı sırasında Anvar Paşa komutasındaki Türk ordusunun kış taarruzu için geçmeyi planladığı Sarıkamış-Allahuekber dağlarında bazı kaynaklara göre 60.000, bazı kaynaklara göre 90.000 asker donarak ölmüştür. ölüme. Kars-Sarykamış karayolu üzerinde meydana gelen bu trajik olayda şehit olan askerlerimiz anısına dikilen "Şehitler Anıtı" Sarıkamış'ın yakın tarihimizdeki izlerini yansıtıyor. O zamandan beri Sarıkamış, muhteşem doğası ve şark tarihi ile turizm cenneti olmaya çalışan bölgelerden biri olmuştur.

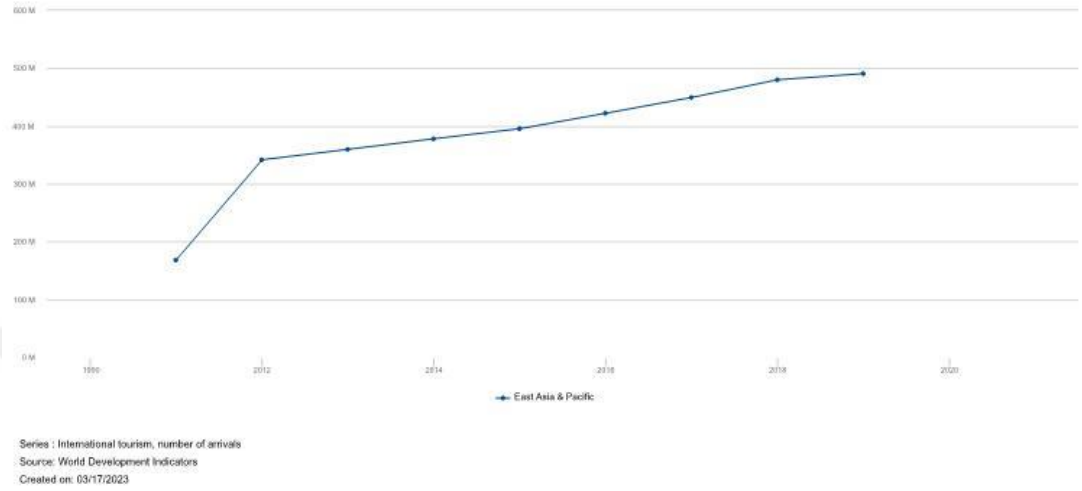


Kaynak: Yazar, Yıl.

2.3. ASYA-PASİFİK BÖLGESİ VE TURİZM

Asya-Pasifik bölgesi, önemli bir turizm tabanına sahip birçok ekonomiye ev sahipliği yapmaktadır. Asya-Pasifik'teki turizm sektörü, Avrupa, Afrika ve Amerika'daki uluslararası turistleri çekmeye ve değiş tokuş etmeye yönelik geleneksel yöntemlerle rekabet etmekte (Falade-Obalade ve Dubey, 2014) ve Asya-Pasifik bölgesindeki ev sahibi ülkelerde turistlerin sayısında ve değerinde artışa yol açmaktadır.

Şekil 2.1.’e göre Asya-Pasifik bölgesini 1995 yılında yaklaşık 113 milyon turist ziyaret etmişken 2019 yılında bu sayı yaklaşık 500 milyona yükselmiştir.



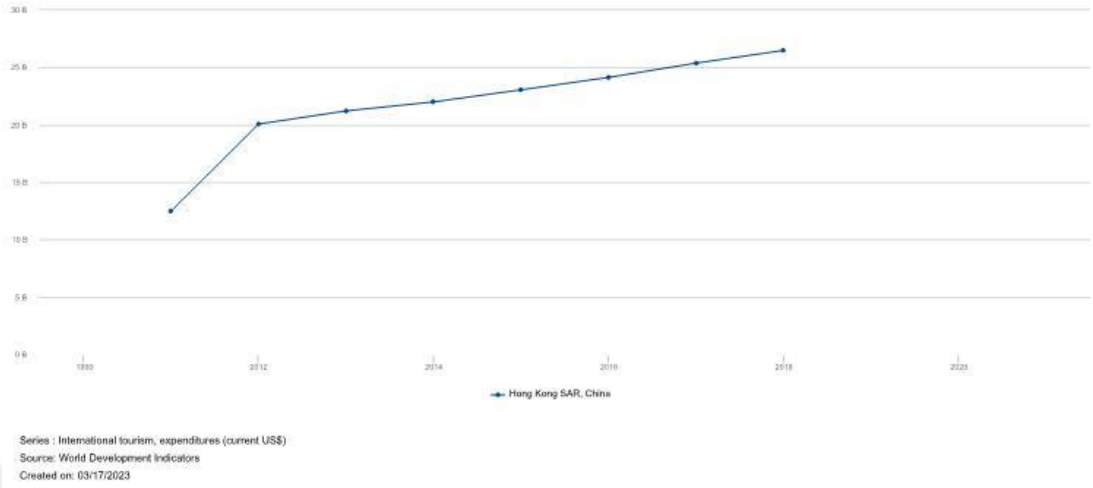
Şekil 2.1. Asya-Pasifik Gelen Turist Sayısı (1995-2019)

Kaynak: World Bank, 2023.

Dünya Turizm Örgütü'ne göre, Asya-Pasifik bölgesindeki turizm 2030 yılına kadar 331 milyon küresel ziyaretçiden 1,8 milyara çıkacaktır. Ayrıca Dünya Ticaret Örgütü, 2010 yılında Asya ve Pasifik'in Amerika kıtasındaki turizmi geçerek dünyanın en büyük ikinci turizm destinasyonu haline geldiğini bildirmiştir (UNWTO, 2014).

Ayrıca turizm, istihdam ve uluslararası ticaret gibi diğer sektörlerin geliştirilmesi için de birincil kaynak olarak kabul edilmektedir. Örneğin, Yeni Zelanda, Tayland ve Avustralya gibi bazı ülkelerde turizm endüstrisinin birincil döviz kaynağı olduğu tespit edilmiştir (Rodyu ve Wetprasit, 2018). Hem Yeni Zelanda hem de Avustralya'da turizm sektörü 2000 yılına kadar yıllık %14 artışla 200.000'den fazla işçi istihdam etmiştir (Bolton vd., 2013).

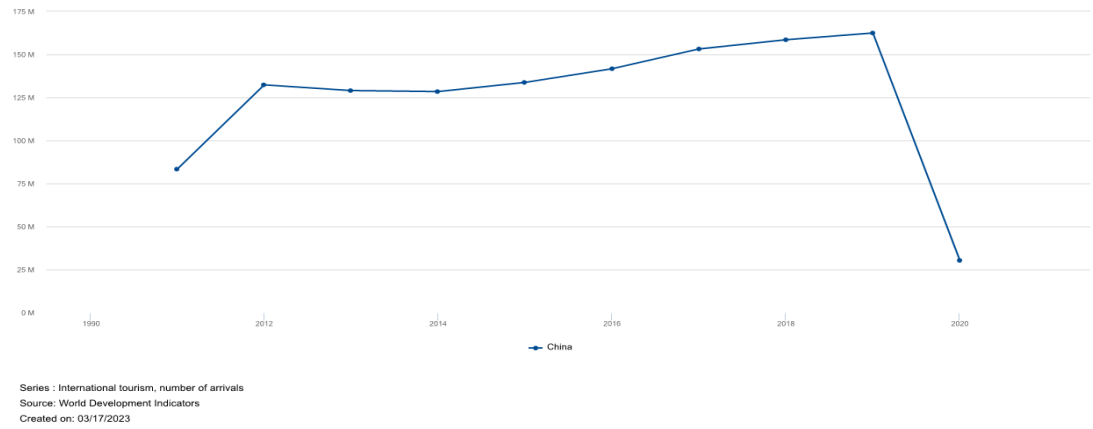
Önemli bir döviz kaynağı olarak turizm açısından ikinci sırada yer alan Hong Kong'da turizm, işgücünün %12'sini ve ekonominin %7'sini oluşturmaktadır. Şekil 2.2.’ye göre Hong Kong’da 1995 yılında 10,5 milyar dolar olan turizm geliri 2018 yılında 26,5 milyar dolara yükselmiştir.



Şekil 2.2. Hong-Kong Turizm Geliri (1995-2018)

Kaynak: World Bank, 2023.

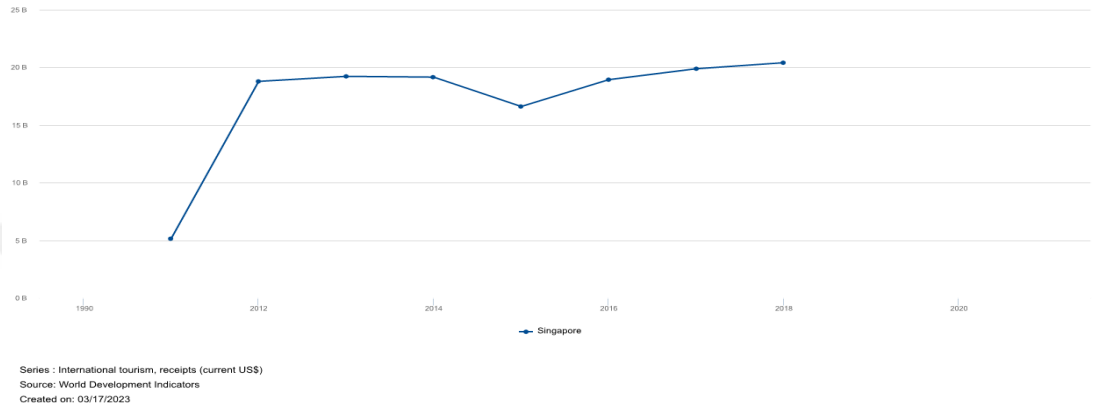
Çin'de yapılan bir inceleme, turizmin ekonominin %5'ine katıldığını, 55 milyon kişiyi etkilediğini ve 14 milyar ABD doları kâr sağladığını göstermiştir. Şekil 2.3.'te Çin'in turizm bakımından pandemi sürecinden olumsuz etkilendiği görülmektedir. 2019 yılında ülkeyi ziyaret eden turist sayısı yaklaşık 163 milyon kişi iken bu sayı 2020 yılında 30 milyona düşmüştür.



Şekil 2.3. Çin Gelen Turist Sayısı (1995-2020)

Kaynak: World Bank, 2023.

Çin ile eşdeğer bir ekonomik büyüme yaşayan Singapur'da turizm, GSYH'nin (Gayri safi yurt içi hasıla) %11,9'unu ve işgücünün %13,4'ünü oluşturmaktadır. Şekil 2.4.'e göre Singapur'da 1995 yılında yaklaşık 8 milyar dolar olan turizm geliri 2018 yılında 20 milyar dolara yükselmiştir.



Şekil 2.4. Singapur Turizm Geliri (1995-2018)

Kaynak: World Bank, 2023.

Bu rakamlar turizmde küresel ortalamanın çok üzerinde, eşi benzeri görülmemiş bir büyüme olduğunu göstermektedir. Bu büyük büyüme, ülkelerin turizmin ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkısının önemini anlamaya başlamasının bir sonucu olabilir. Ayrıca bu büyüme, ulusal hükümetlerin desteği, vize süreçlerinin ve altyapının kolaylaştırılması yoluyla seyahatin kolaylaştırılması ve bu işin gelişmesine ve iyileştirilmesine yardımcı olan birçok pazarlama tekniğinin kullanılmasıyla sağlanmıştır.

Bu nedenle Asya-Pasifik, turizmdeki yeni trendin gelişimi için potansiyel destinasyonlar olarak kabul edilmektedir ve her zaman dünyanın en yoğun turizm merkezlerinden biri olmaya devam edecektir. Dolayısıyla turizm, ev sahibi ülkelerin ekonomilerinde ve diğer sektörlerde ilerleme sağlamada merkezi ve önemli bir rol oynadığından, ülkeler en kaliteli hizmetleri ve ziyaretçilere bir deneyim sunmak için rekabet etmektedir (Leung ve Baloglu, 2013). Turizm endüstrisini teşvik etmek için kolay erişilebilir ve etkili araçlara duyulan ihtiyaç, sürekli gelişim için kritik önem taşımaktadır.

2.4. KAZAKİSTAN TURİZMİ

Küreselleşmenin etkisiyle sınırların ortadan kalkması, iletişim çağının da etkisi ile farklı kültürlerin tanınması sonucunda turizm de farklı alternatifler arayışına girmiştir. Turizm sektörünün gelişmiş olduğu devletlere bakıldığında bu sektörün ileri düzeyde olmasının ilk olarak turizm kaynaklarının doğru kullanılması ve tanıtımının yüksek düzeyde yapıldığına bağlıdır. Kazakistan Cumhuriyeti, turizmin gelişimi için bu zamana kadar hiç kullanılmamış, doğal geniş, tarihi ve kültürel miraslara ev sahipliği yapmaktadır.

2.4.1. Kazakistan Turizminin Tarihsel Gelişimi

"Kazak" kelimesi, "bağımsız, özgür ruh" anlamına gelen eski bir Türk kelimesinden gelmektedir. Bozkırda bağımsız bir pastoral hayat yaşayan tarihi Kazak göçebelerine atfedilmiştir.

Kazak göçebe ruhunun yanı sıra, ilk gezginler, oluşumu 3. bin yılda başlayan, dünyanın Doğu ve Batısını birbirine bağlayan eski ticaret yolları ağı olan Büyük İpek Yolu zamanında modern Kazakistan bölgesini ziyaret etmeye başlamışlardır (Biolo, 2017).

Eski çağlardan beri çağdaş Kazak toprakları, Türk ve Moğol kökenli kabilelerin dünyanın en büyük göçebe alanının bir parçası olmuştur. Göçebe uygarlıklar ile tarımsal uygarlıklar arasındaki etkileşim İpek Yolu'nun gücünü ve refahını sağlamıştır. Göçebeler sayesinde fikirler ve kaynaklar dolaşmış, şehirlere yerleşen topluluklar sayesinde ise medeniyet ve kültür gelişmiştir. Kazakistan bölgesindeki en eski turistik yerler Türk kabilelerinin fethi ve göçüyle doğmuştur; Kazakistan'da hac turizminin ilk organizatörü aslında en ilgili Orta Asya fatihlerinden biri olan Timur'dur. Yıllar geçtikçe, onun adıyla anılan unutulmaz yerler, turizmin çeşitli sosyal biçimlerinin uygulanmasına yardımcı olmuştur; bunların başlıca örneği, 1399 yılında onun emriyle inşa edilen Ahmed Yesevi'nin türbesidir.

Göçmen halkların göçebe mirası ve maneviyatı, Kazak halkının birçok neslinin karakterini şekillendirmiştir. Ancak yıllar içinde ulus, güçlü bir ulusal kimlik

yaratamamış ya da ülkeyi küresel turizm pazarında tanınır hale getirebilecek kişisel bir kültürel kod geliştirememiştir. Sonuç olarak, turizm her zaman son derece az gelişmiş bir sektör olarak kalmıştır (Biolo, 2017).

Kazakistan, 1993 yılında UNWTO'ya resmen üye olmuş ve bu tarihte ülkenin turizme ve bu sektörden kaynaklanan ekonomik büyümeye olan büyük ilgisi ve bağlılığı resmen ifade edilmiştir (Biolo, 2017).

On yıl sonra, 2003 yılında, Kazakistan hükümeti 2003-2005 turizm geliştirme programını hazırlayıp yürürlüğe koyarak sektörü geliştirme konusunda ciddi adımlar atmaya başlamıştır. Programın 2005 yılında başarılı bir şekilde uygulanmasının ardından 2011 yılında yeni bir program (Kazakistan Cumhuriyeti 2007-2011 Turizm Geliştirme Programı) kabul edilmiştir. Bu programın amacı rekabetçi bir turizm endüstrisi geliştirmek ve iç turizm hacmini artırarak devlet gelirlerinde istikrarlı bir büyüme sağlamaktır. Turizm sektörüne yapılan yatırımlar da 2010 yılında 194,6 milyar tenge'ye ulaşarak 2009 yılında yapılan yatırımlardan %58,3 oranında daha fazla olmuştur. Bu programın uygulanmasıyla turizm %8 oranında yani 4 milyon 706 bin seyahat, gelen turist sayısı ise %7 oranında yani 3 milyon 95 bin kişi artmıştır. Öte yandan, giden turist sayısı %23 oranında artarak 3 milyon 687 bin kişiye ulaşmıştır (Zhomartova, 2013).

Son yıllarda, turizm de dahil olmak üzere yerel kümelenmelerin geliştirilmesi sistemine öncü bir rol verilmiştir. Dünya yeni keşifler ve ekonomik büyümenin doğasını ve alışılmış yaşam biçimini değiştiren yenilikçi, bilimsel ve teknik çözümler çağına girerken, bu sektördeki günümüz eğilimleri, dünyanın en ünlü tatil beldelerine seyahat eden turistlerin artık turizm sektörünün yeni gelişmeye başladığı ülkeleri keşfetmeye çalıştığı yönündedir.

Bir yandan sosyo-ekonomik modernleşme Kazakistan'ın kalkınmasının ana vektörüdür; diğer yandan bu kalkınmanın önemli konularından biri de Kazakistan ekonomisine doğrudan yabancı yatırım akışının çeşitlendirilmesidir. Bu bağlamda, dönemin Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev 2017 yılında iki farklı modernizasyon programı açıklamıştır: 1. Ana itici güçlerinden biri turizm olan ulusal ekonominin çeşitlendirilmesine odaklanan Modernizasyon 3.0; 2. Kazakistan'ın

kimliğini güçlendirmeyi ve modern dünyaya uyarlamayı amaçlayan ulusal kimliğin modernizasyonudur (The Astana Times, 2017).

Kazakistan'da turizmin geliştirilmesi her iki modernizasyondan da etkilenmiştir. Ülkenin Başbakanı'na göre turizm, yakıt ve enerji, tarımsal sanayi kompleksleri, sanayileşme, ticaret ve ulaşım ile birlikte ulusal ekonominin çeşitlendirilmesinde itici güç olan altı endüstrinin 'Olimpiyat parkuru' olarak adlandırılan bölümüne girmiştir (The Astana Times, 2017). Turizm sektörü, 2025 yılına kadar GSYİH yapısı içindeki payını yüzde sekize çıkarma ve ülkeye gelen turizmde yüzde oranında bir büyüme sağlama göreviyle karşı karşıyadır.

Kuşkusuz bu tür göstergeler, turizm işinin geliştirilmesinin yanı sıra turizm altyapısının iyileştirilmesi, turizm teklifinin çeşitlendirilmesi ve Kazakistan'ın turizm kültürüne daha fazla değer katılması amacıyla bazı idari engellerin kaldırılması için cesur siyasi kararlar alınmasını gerektirmiştir.

Bu hedefler, Cumhurbaşkanı tarafından turizm sektörünün 2023 yılına kadar geliştirilmesine yönelik yeni bir konseptin hazırlanmasına ilişkin 24 Kasım 2016 tarihli kararnamesinde turizm için belirlenmiştir. Ardından bu konsept 27 Haziran 2017 tarihinde Kazak Hükümeti tarafından resmen kabul edilmiş ve turizm endüstrisinin gelişiminde yeni bir aşama başlatmıştır. Proje ilk defa Kazakistan'ın turizm arzının coğrafi çeşitliliğini ve etno-kültürel kimliğini yansıtan altı küme tanımlamaktadır: 1. "Astana - Avrasya'nın kalbi", coğrafi olarak Astana şehrinde bulunan ve mimari düşüncenin bir simbiyozu olan bir kümedir. Astana, mevcut yüksek teknoloji altyapısı ile kültür, sağlık ve iş turizmi için bir platform haline gelecektir. 2. Almatı'yı ve Almatı bölgesinin bir kısmını kapsayan, dağ, bilim ve eğitim turizmi altyapısına sahip "Almatı - Kazakistan'ın serbest kültür bölgesi". 3. "Altay'ın İncisi", bu küme Kazakistan'da ekolojik turizmin merkezine dönüştürülecek olan Doğu Kazakistan bölgesinin topraklarını içermektedir. 4. "Büyük İpek Yolu'nun Canlandırılması", Kızılorda ve Zhambyl bölgesinde Büyük İpek Yolu'nun kavşağında yer alan bölge. 5. Mangistau, Batı Kazakistan ve Atyrau bölgelerinde bulunan ve kıyı ve tatil köyü-sanatoryum turizmi altyapısını geliştirme potansiyeline sahip olan "Hazar Kapıları". 6. "Doğanın ve göçebe kültürün birliği" Akmola,

Karaganda ve Pavlodar bölgelerini içeren, göçebe kültürün ve bozkır çeşitliliğinin merkezi olarak geliştirilecek bir kümedir.

Kazakistan'ın zengin turizm potansiyelini göz önünde bulunduran yeni proje, kültürelden etnografiye; etkinlikten tıbba; ekolojiden spora; kutsaldan kupa avcılığına kadar farklı turizm türlerinin çeşitlendirilmesini teşvik etmiştir. Ulusal kimliğin modernizasyonu kapsamında Cumhurbaşkanı, Kazakistan'ın kültürel kimliğinin ve kendi ulusal kodunun korunarak ülkenin küresel turizm pazarında tanınır hale getirilmesi konusuna özel bir önem atfetmiştir. Bu bağlamda Kazakistan, bazıları Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Dünya Kültür Mirası Listesi'ne dahil edilmesi planlanan 600 kutsal anıttan oluşan makro ve mikro sakral nesneler haritası olan 'Kazakistan'ın Kutsal Kuşağı' adlı yepyeni bir turizm ürününü geliştirmesi planlanmıştır.

Etnografik turizmin unsurlarından biri de Kazakistan genelinde oluşturulan 'etno-aullardır. (etnik köyler). Mayıs-Eylül ayları arasında faaliyet gösteren bu mevsimlik köylerde, Kazakistan'ı ziyaret edenler Kazakların müzikleri, el sanatları, mutfakları, spor oyunları ve ritüelleri gibi eski gelenekleriyle temas kurmaktadır.

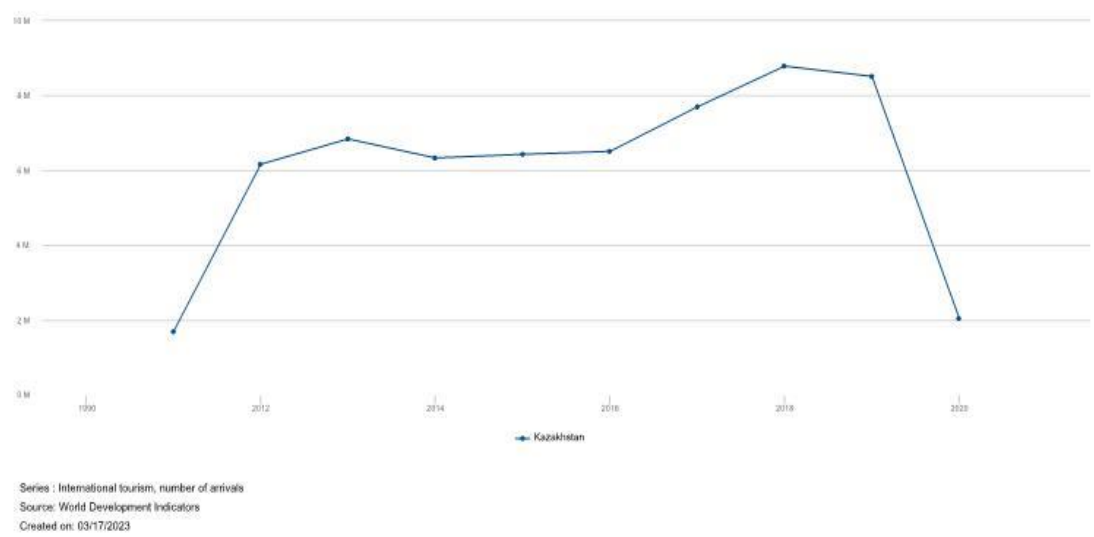
Kazakistan'a gelecek yabancı turistlerin potansiyel pazarlarının Rusya, Çin, Türkiye, İran ve Hindistan olması planlanmıştır. Bu bağlamda, hükümet vize ve göç rejiminin serbestleştirilmesi yönünde ilerlemiş, yabancı vatandaşlar için vizesiz rejim 60'tan fazla ülke için geçerli olmuş ve Çin ve İran ile ADS memorandumları imzalanmıştır. Haziran 2017'de, Astana Uluslararası İhtisas Fuarı Expo 2017'nin sonuna kadar, Kazak havayolları aracılığıyla Astana ve Almatı'daki uluslararası havalimanlarından üçüncü ülkelere transit geçiş yapan Çin vatandaşlarına 72 saatlik vizesiz geçiş imkanı sağlayan bir pilot rejim başlatılmıştır.

Kazakistan, mevcut kurumları güçlendirerek, turizm altyapısını geliştirerek ve turizm hizmetlerinin kalite standartlarını yükselterek kendisini yabancı ve yerli turistleri ağırlamaya hazırlamaktadır. Bu girişimlerin başarısı, hükümetin bu yeni fırsatlardan yararlanma becerisine bağlıdır.

2.4.2. Kazakistan'ın Turizm Verileri

Kazakistan'da yüksek bir turizm potansiyeli bulunmaktadır. Ancak pandemi süreci Kazakistan turizmini olumsuz yönde etkilemiştir.

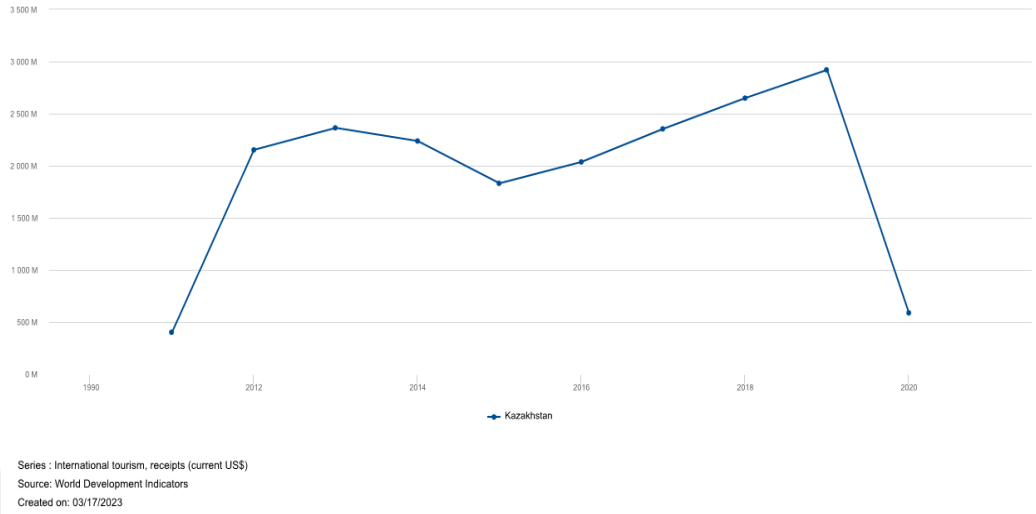
Şekil 2.5.'e göre Kazakistan'ı ziyaret eden turist sayısının inişli-çıkışlı bir seyir izlediği görülmektedir. 1996 yılında 202 bin turist, 2002 yılında ise yaklaşık 4 milyon turist ülkeyi ziyaret etmiştir. Sonraki yıllarda bu yükseliş trendi yerini inişli-çıkışlı grafiğe bırakmıştır. 2018 yılında yaklaşık 9 milyon turist çeken Kazakistan pandeminin etkisiyle 2020 yılında sadece 2 milyon turist ağırlamıştır.



Şekil 2.5. Kazakistan Turist Sayısı (1996-2020)

Kaynak: World Bank, 2023.

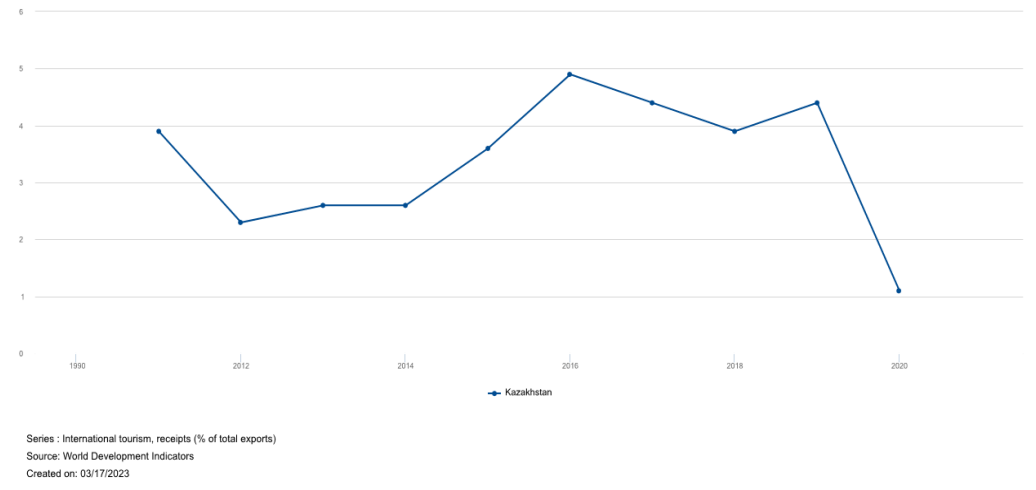
Şekil 2.6.'da Kazakistan'ın 1995-2020 yılları arasındaki turizm gelirleri yer almaktadır. Buna göre 1995 yılında 155 milyon dolar turizm geliri 2019 yılında yaklaşık 3 milyar dolara yükselmiş, 2020 yılında yaklaşık 600 milyon dolara düşmüştür.



Şekil 2.6. Kazakistan Turizm Gelirleri (1995-2020)

Kaynak: World Bank, 2023.

Şekil 2.7.'de Kazakistan'ın 1995-2020 yılları arasındaki turizm gelirlerinin toplam ihracat içindeki yeri görülmektedir. Buna göre 1995 yılında turizm gelirlerinin toplam ihracat içindeki yeri % 2,6 iken 1998 yılında % 6,8'e kadar çıkmış, ancak 2020 yılında % 1,1'e düşmüştür.



Şekil 2.7. Kazakistan Turizm Gelirlerinin Toplam İhracat İçindeki Yeri (1995-2020)

Kaynak: World Bank, 2023.

2.4.3. Kazakistan’da Turizm Türleri

Günümüzde uluslararası turizm, 2017 Dünya Ekonomik Forumu Seyahat ve Turizm Rekabet Endeksi'nde 81. sırada yer alan Kazakistan Cumhuriyeti'nin en önemli önceliğidir. Kazakistan'ın turizm ürünü zengin ve çeşitlidir ve kültürel ve tarihi olanlardan ticari olanlara, açık hava etkinlikleri ve kış sporlarından diğer alternatif turizm ve ekoturizm biçimlerine kadar neredeyse tüm biçimlerde gelişim için eşsiz bir fırsat sunmaktadır.

Kazakistan harika bir macera seyahati destinasyonudur; ülkede, bazıları UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan yaklaşık 9.000 arkeolojik ve tarihi alan bulunmaktadır. Hızla büyüyen, ultra modern başkenti Astana ve diğer Sovyet dönemi şehirlerinin ötesinde, ülke gelişen doğası ve etkileyici biyolojik çeşitliliğiyle övünmektedir. Ayrıca ülke, yüksek dağlarda ve yeşil vadilerde yürüyüş yapmak, göllerle kaplı bozkırlarda yaban hayatı aramak, köy pansiyonlarında ev misafirperverliğinin tadını çıkarmak ya da batı çöllerinden uzak yeraltı camilerine gitmek isteyen insanlar için sayısız fırsatlar sunmaktadır.

Zengin kaynak tabanına rağmen, ülkedeki turizm endüstrisinin mevcut durumu, turistlere sağlanan hizmetlerin yapısı, seviyesi ve kalitesi arasında önemli bir uyumsuzluk ile karakterize edilmektedir. Son yıllarda, turizm hizmet piyasasının bozulmasına katkıda bulunan başlıca olumsuz faktörler şunlardır: nüfusun reel gelirlerinin düşmesi ve bunun sonucunda iç turizm trafiğinin azalması; turizm endüstrisinin yatırım çekiciliğinin azalması ve bu alanda etkili bir kamu politikasının olmaması (Kazakistan Cumhuriyeti Turizm Endüstrisinin 2020 Yılına Kadar Geliştirilmesi Konsepti, 2014).

Bugün Kazakistan'da neredeyse tüm mevcut turizm türleri büyümektedir. Turizm endüstrisini geliştirmek için ulusal düzeyde öncelikli kümelenme alanları belirlenmiştir. Bunlar arasında iş, çevre, kültür, eğitim, etkinlik ve ekstrem turizm türleri yer almaktadır.

Ülke genelinde en fazla turiste Astana ve Almatı şehirlerinde, Doğu Kazakistan, Karaganda, Almatı, Atyrau ve Akmola bölgelerinde hizmet

verilmektedir. Ayrıca, Kazakistan'ın turizm potansiyelini yurtdışında tanıtmak ve yatırımları çekmek amacıyla, Kazak Turizm adında ilk ulusal turizm şirketi kurulmuştur.

Bununla birlikte, Kazakistan'ın Orta Asya'da bir turizm merkezi olarak gelişimini sınırlayan bir dizi sorun bulunmaktadır. Öncelikle, uluslararası arenada rekabet avantajı sağlayabilecek olumlu ve güçlü bir ulus markasının olmaması en önemli dezavantajdır. İkinci olarak, çok çeşitli animasyon faaliyetlerinin olmaması ve bunun sonucunda Kazakistan'ın turistik bir destinasyon olarak çekiciliğinin azalması gelmektedir. Üçüncü olarak, tarihi ve çevresel alanlara erişilememesine neden olan turizm ve ulaşım altyapısının yetersiz gelişimi ön planan çıkmaktadır. Son olarak, konaklama sektöründeki düşük eğitim, yeniden eğitim ve beceri geliştirme seviyesi ve düşük hizmet kalitesi önemli bir dezavantaj olarak görülmektedir.

Kazakistan, turizm sektöründe hem yabancı hem de yerli yatırımcıların ilgisini çekmek için gereken tüm temellere sahip olmasına rağmen, ülkenin önde gelen bir turizm destinasyonu olmasını hala engelleyen bu çözülmemiş sorunlar üzerinde çalışmak zorundadır.

2.5. KAZAKİSTANDA HÜZÜN TURİZMİ

Kazakistan büyük bir hüzün turizmi potansiyeline sahip devasa bir ülkedir. Kazakistan'ın muazzam kara kütlesi Doğu Avrupa'nın kenarından Orta Asya'nın derinliklerine uzanır ve Rusya'dan sonra eski Sovyet cumhuriyetlerinin en büyüğüdür. Çoğunlukla boş bir bozkır olan bu geniş alanda her şey uzaktır; ancak gerçekten kararlı hüzün turizmcileri için, özellikle Poligon, doğudaki Semipalatinsk'in eski nükleer test alanı (eski merkezi Kurchatov ve eski bir hava kuvvetleri üssündeki yakındaki hayalet kasaba Chagan ile birlikte) ve güneybatıdaki ölmekte olan Aral Denizi gibi destinasyonlar özel yerlerdir.

Buna ek olarak, Aral Denizi'nin doğusundaki eski Sovyet, şimdiki Rusya'nın kiraladığı Baykonur "Uzay Merkezi" eşsiz bir cazibe merkezidir. Burası aynı zamanda Soğuk Savaş sırasında Sovyet nükleer ICBM'lerinin test edildiği bir yerdi.

Ayrıca eski Sovyet (Stalinist) gulaglarının bulunduğu yerler de bulunmaktadır. Buna ek olarak, eski sanayi bölgeleri (örneğin Ekibastuz ve Karaganda çevresinde) hüzün turizmi için geniş bir ilgi alanı olabilmektedir.

Almatı ve Astana gibi ana şehirlerin dışındaki turizm altyapısı diğer birçok ülkede olduğu kadar gelişmiş değildir, bu nedenle burada listelenen daha uç hüzün destinasyonlarından bazılarını ziyaret etmek keşif gezisi niteliği taşımaktadır.

Bununla birlikte, bazıları Semipalatinsk Poligonu gibi gerçekten egzotik yerlere geziler de dahil olmak üzere, nispeten rahat bir şekilde çeşitli paketler ve kişiye özel turlar sunan tur operatörleri bulunmaktadır.

Hükümetlerin “hüzünlü” yerlerin anılması ve ticari olarak geliştirilmesi konularına tepkileri değişkendir ve ahlaki belirsizliklerle doludur. Kazakistan da durum farklı değildir, ancak Gulag anlatısının ölçeği önemlidir ve keşif sınırlıdır.

Hac ve hüzün turizmi arasındaki ilişki Collins-Kreiner (2016) tarafından incelenmiş ve motivasyonlardaki benzerlik ortaya konmuştur: "...her iki kategoriye de tek bir olgu olarak yaklaşmak, çünkü her ikisi de bireyin nihayetinde hayatını değiştirecek bir deneyim arzusundan kaynaklanmaktadır" (Collins-Kreiner, 2016: 6)

Bu tür bir karşılaştırma, esnek bir bilgi üretim tarzında teoriler (analiz araçları) ve olgular (analiz konuları) arasındaki ilişkiyi mümkün kılmaktadır. Seaton'ın (1996) 'Thanatourism' olarak adlandırdığı diğer ziyaret biçimleri, ünlü yazarların mezarlarına yapılan hac ziyaretleri veya aile bağları olan savaş alanlarını ziyaret etmek gibi daha sınırlı, daha az kötü çağrışımlara sahip olabilmektedir.

Kazakistan'da bu tür hüzünlü mirasın yorumlanması, paydaşlar arasındaki karmaşık etkileşimlerin bir sonucudur. Bu tür mirasın yorumlanması tartışmalıdır ve 'doğruluk' arayışı, rekabet halindeki ideolojiler, finansman ve diğer faktörler nedeniyle her zaman tehlikeye altındadır. Lowenthal (1998), doğrulanabilir gerçek(ler)i kabul etmek bir yana, mirası tanımlamanın bile her zaman zor olacağını savunmuştur. İçerik, çıkar gruplarının isteklerine göre öznel olarak tanımlanmakta ve yorumlanmaktadır (Poria vd., 2006; Tunbridge ve Ashworth, 1996).

Seaton'ın (2001: 126) belirttiği gibi: “.... Miras asla istikrarlı, nihai olarak tamamlanmış bir süreç değil, sürekli evrilen bir uyum, ayarlama ve çekişme sürecidir. Bu bakış açısı, sorunsuz, tarihi gerçek ile ticari olandan siyasi olana kadar çeşitli kötü niyet türleri arasındaki bir savaş olarak miras gelişimiyle tezat oluşturmaktadır.”

Dolayısıyla miras ve kanıtlar rastgele korunmamakta, siyasi olarak tanımlanmakta ve seçici olarak yorumlanmaktadır (Lowenthal, 1996; Dallen ve Nyaupane, 2009). Mirasın “hüzünlü” alanlarda anılması, zıt algıların, ideolojilerin ve çıkarların sonucudur. Analiz, hangi mirasın yorumlanıp geliştirildiğini ve hangi tarihlerin göz ardı edildiğini dikkate almalıdır. Manevi alanların yaratılması ve kamu sektörünün karanlık alanların metalaştırılması ve yorumlanmasındaki rolü Sharpley ve Stone (2009) tarafından ele alınmıştır.

New York'taki ilk Ground Zero ziyaretçi merkezi, terör bağlamına karşı kutsallık ve ahlak sağlayan, kamu sektörü tarafından geliştirilmiş bir alandır. Kuzey İrlanda'da ise sorunların mirası, kamu sektörünü finansman, pazarlama ve ziyaretçi çekiciliği olan alanların geliştirilmesi açısından zorlamaktadır (Simone-Chateris ve Boyd, 2010). Başka yerlerde kamu sektörü yetkilileri ideoloji, kalkınma öncelikleri ve/veya geçmişe yönelik seçici bir yaklaşım nedeniyle hüzünlü alanları görmezden gelmeye, gizlemeye veya bunlardan kaçınmaya çalışmaktadır (Litvanya Yahudi bağlamına ilişkin tartışma için bkz. Lennon ve Wight, 2007).

Slade (2017) ve Trochev (2018), Gulagların anıtlaştırılmasının eski Sovyet bölgesinde tartışmalı ve politik bir konu olduğunu belirtmiştir. Bu tür alanların önemli bir anma ve eğitim işlevi vardır (Chhabra, 2008) ancak aynı zamanda siyasi bağlamı meşrulaştırmak için de kullanılabilmektedir (Pearce, 1992; Williams 2007). Küratörlük ve öğrenmede ikili bir rol üstlenirler ve genellikle ziyaretçiler tarafından 'otantik' olarak algılanan içerikle renklendirilirler (Chhabra, 2008; Pearce, 1992).

Hapsedilme alanlarına yönelik turizm çeşitli çalışmalarda incelenmiş (Brown, 2009; Strange ve Kempa, 2003; Wilson, 2004) ve yorumlama konusu ele alınmıştır (Walby ve Piché, 2015). Hapsedilme ve ölüm yerleri, eski zamanlardan beri ziyaretçilerin ve bölge sakinlerinin ilgisini çekmeye hizmet etmiştir. Gerçekten de

eğitim ve koruma, kalkınma ve ziyaret motivasyonunu haklı çıkarmak için sıklıkla kullanılmaktadır. Eğitici bir deneyim olarak seyahat de modernite tartışmalarıyla bağlantılı olarak sıklıkla bir gerekçe olarak kullanılmaktadır (Lennon ve Foley, 2000). Gulag bölgeleri bağlamında toplumsal hafıza kaybının dikkate alınması yerinde olmaktadır (Lloyd, 2007).

Hafıza yaklaşımı siyaset, sosyoloji ve tarihe çok şey borçludur ve Aguilar (2002) tarafından İspanya İç Savaşı ve savaş sonrası demokrasinin yavaş yavaş ortaya çıkışı bağlamında faydalı bir şekilde incelenmiştir. Ulusal kolektif bilinç, müzeler, arşivler, kütüphaneler ve miras binaları tarafından kanıtlanan anılara ihtiyaç duymaktadır. Toplumsal amnezi, kabul edilebilir hafızanın seçici bir şekilde ele alınması ve zor geçmişin silinmesi ile karakterize edilir (Timothy ve Boyd, 2006). Bu açıdan Gulag örneği dikkate değerdir.

Kazakistan'da Gulag turizminin gelişimi, 1991'deki bağımsızlığın ardından gelen görece modern bir olgudur (Tiberghien, 2018). Ülkenin bir pazar ekonomisine dönüşümü, 2016 yılında 6.509.000 milyona ulaşan turist artışına neden olmuştur (CEIC, 2019). Turistler ağırlıklı olarak Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), Çin, Almanya ve Türkiye'den gelmiş, seyahatlerin başlıca nedeni iş olsa da eğlence turizmi de gelişim sağlamıştır.

SSCB döneminde, 1,3 milyondan fazla insan çeşitli yerlerden Kazakistan'a sürgün edilmiştir (Barnes, 2011; Trochev, 2018). Gulag, SSCB'de düzeltici bir iş organizasyonu ve önemli bir ekonomik güç olarak işlev görmüştür. Mahkûmlar tarım, madencilik, metal işleme ve tekstil alanlarında çalışmıştır (Barnes, 2011). Altyapı, miras binaları ve toplu mezarlar açısından ayak izleri Kazakistan'ın her yerinde mevcuttur.

2.6. KAZAKİSTAN HÜZÜN TURİZMİ DESTİNASYONLARI

Kazakistan topraklarında geçmişte yaşanan ve hala devam eden birçok korkunç olaylay vardır. Bazıları, Aral Gölü'nün kuruması gibi küresel sorunlara neden olmuştur. Bü bölümde tarihi hatırlamaya ve bilmeye değer yerlerin bir listesini sunulmuştur.

2.6.1. Astana Alzhir Müzesi

1990'ların sonunda Kazakistan'ın başkenti olarak belirlenen Astana, hükümet altyapısı inşa edilmeye devam ederken yeni mimari ve inşaat projeleriyle ışıldayan bir manzaraya sahiptir. Şehrin eski ve yeni mahalleleri İşim Nehri tarafından bölünmüştür; kuzey tarafında Sovyet döneminden kalma eski yapılar yer alırken, hükümet mahallesi ve Bayterek Kulesi gibi anıtlar güneye doğru yayılmıştır. Cumhuriyet Caddesi'nin merkezi eğlence ve iş merkezidir. Bu bölgenin turizm potansiyeli oldukça yüksektir.

Astana'nın en önemli simgesi Bayterek Kulesi'dir. Temelde bir çiçeği andıran kafesli çelik bir yapı olan kulenin tepesinde büyük bir altın top bulunmaktadır. Bir çift asansör ziyaretçileri altın topun içine çıkarır. Buradan yeni Astana'nın altın renkli camdan manzarasının keyfini çıkarabilirsiniz. Ancak asıl ilgi çekici olan, Nazarbayev'in kişilik kültünün bir başka örneği: altın kürenin en üst katında, sunak benzeri bir kaide üzerinde, üzerinde başkanın el izi bulunan metal bir levha var. İnsanlar ellerini Nazarbayev'in el izine koymak ve fotoğraf çektirmek için sıraya giriyordur.

Bayterek Kulesi'nin doğusunda iki konik kule (devlet dairelerinin bulunduğu) altın aynalı cepheleriyle dikkat çekiyor. Bunlar, Ak Orda olarak adlandırılan yeni başkanlık sarayının önündeki açık meydanı çevreliyor. Ak Orda'nın güneyinde şehrin en yeni ve en gösterişli kamu binalarından biri yer almaktadır: kavisli ve eğimli mavi bir cepheye sarılmış bir konser salonu kompleksi. Ak Orda ve Bayterek Kulesi arasındaki park da aynı şekilde mimari açıdan daha az çekici yapılarla çevrilidir.

İşim'in doğu, sağ kıyısında yeni Astana'nın gelişimi devam etmiştir ve burada gösterinin yeni yıldızı Barış ve Uyum Sarayı olarak adlandırılan muhteşem piramittir. İçeriyi gezmek yalnızca İngilizce olarak da sunulan rehberli turlarla mümkündür. Alt katlar, Kazakistan'ın Sovyetler Birliği'nin bir parçası olarak karanlık geçmişini simgelediği iddia edilen siyah mermerle kaplanmıştır. Buna karşılık üst katlar, son derece geniş atriumdan en tepeye kadar tamamen beyaz ve aydınlıktır - piramidin tam tepesindeki "Beşik" ile doruğa ulaşır. Buradaki sembolizm oldukça açıktır: altın sarısı tepe doğrudan ulusal bayraktan alınırken, aşağıdaki mavi vitray

pencerelere yerleştirilmiş 130 beyaz güvercinin Kazakistan'da barış içinde bir arada yaşayan 130 farklı milleti temsil ettiği iddia edilmektedir.

Piramidin dışında, doğuda ve devasa genişlikteki bir bulvarın karşısında, altın kartalla taçlandırılmış bir sütun şeklinde uzun bir anıt duruyordur. Ancak daha da ilginci, alt kısımda Nazarbayev'i merkezde, arkasında dindar bir şekilde toplanmış takipçileriyle birlikte gösteren büyük bir bronz kabartma var. Şu anda tüm yeni gelişmelerin doğu ucunda bir Kongre Merkezi, yeni Astana olan modernite dizisini tamamlamaktadır.

Yeni hükümet mahallesinin kuzeyinde, Şehir Parkı'nın güney kenarı boyunca, görülmeye değer birkaç yer daha mevcuttur. Duman Eğlence Merkezi'nin içinde, diğer şeylerin yanı sıra, bir Soyuz roketinin biraz küçültülmüş bir kopyası ile dekore edilmiş, bir dizi büyük köpekbalığı ile tamamlanmış bir okyanus akvaryumu da bulunmaktadır.

Sovyet zorunlu çalışma kampı “Alzhir” (Vatan Hainlerinin Eşleri için Akmolinsk Kampı), Astana’nın 30 km güneyinde yer almaktadır. Burası, 62 milletten ve etnik gruptan 18.000'den fazla kadının hapsedilmesi için geliştirilen Karlag kamp sisteminin bir alt bölümüydü (Alzhir Müzesi, 2018). Söz konusu kadınlar şu ülkelerden toplanmıştır: Rusya, Ukrayna, Belarus, Gürcistan, Ermenistan ve Orta Asya ülkeleridir.

Kamp 1930'lardan 1950'lerin başına kadar faaliyet göstermiştir (daha kesin rakamlar 1937'den 1946'ya kadar olduğunu iddia etmektedir). Sadece gulag sistemi içinde bir kadın kampı olarak özel rolü nedeniyle değil, aynı zamanda sanatçılar ve aktrisler de dahil olmak üzere birçok yüksek profilli mahkuma sahip olduğu için Kazakistan'ın merkezindeki en kötü şöhretli kamplardan birisi olmuştur.

Yaşam koşulları herhangi bir gulagda olduğu kadar sertti. Konaklama, her birinde 400 kadar ranza bulunan ahşap barakalar şeklindeydi. Yiyecek tayınları yetersizdi (yulaf lapası, lahana ve patates tek düzenli temel gıdalardı). Kadınların yerine getirmesi gereken zorunlu işler arasında ordu üniforması dikmek, hayvan yetiştirmek, diğer tarımsal işler ve hatta inşaat işleri vardı. mahkumların soğuğa karşı

tamamen yetersiz korumayla yetinmek zorunda kaldıkları düşünüldüğünde özellikle kışlar korkunç geçiyordu (Dark Tourism, 2023).

Ancak çoğu için en zoru, sevdiklerinden - sadece kocalarından (asıl hainler olarak kabul edilen ve genellikle bir daha geri dönmemek üzere doğu Sibirya'ya kadar uzanan diğer gulaglara gönderilenler) değil, aynı zamanda çocuklarından da ayrılmış olmalarıydı. Sözde "vatana ihanet edenlerin" küçük çocukları sıklıkla annelerinden bir daha dönmemek üzere alınıp evlatlık veriliyordu.

Alzhir kampının acımasız çerçevesine rağmen, komutanlar ve gardiyanlar, bu tür kamplarla ilgili olarak otomatik olarak varsayıldığı kadar acımasız ve kalpsiz değillerdi, ancak bu kadınların hiçbirinin aslında gerçek bir suç işlemediğinin farkında olarak, onlara karşı oldukça sempatik davranıyorlardı (Dark Tourism, 2023).



Kaynak: Dark Tourism, 2023.

Müze kompleksi, siyasi baskıların kurbanları için anma günü olarak belirlenen 31 Mayıs 2007 tarihinde eski Cumhurbaşkanı tarafından açılmıştır. Orijinal yapıların birçoğunun bozulmasının ardından müze, Gulag'ı yorumlamak için yeniden inşa edilmiş; hapishane barakaları, hücreler, işkence yerleri ve figüratif tablolar içermektedir. Stalin döneminden kalma, bir zamanlar mahkumların taşınması için kullanılan bir vagon girişe yerleştirilmiştir, ancak arşivler demiryolu ile değil karayolu ile taşımacılık yapıldığını gösterdiğinden kaynağı tartışmalıdır.

Müze; Kazakistan'ın Rus İmparatorluğu'ndan Sovyet dönemine kadar olan tarihini içermektedir. 'Alaş' Salonu, Hanların tasfiyesine ve Rus ve daha sonra Sovyet otoritelerine karşı isyanlara odaklanmıştır. Bu durum, Kundakbayeva ve Kassymova'nın (2016: 617) Kazak anma anlatısının; "...Stalinist baskının kurbanlarının anısını ölümsüzleştirmek için yaratıldığı, onları Kazak şehitleri olarak yüceltmek için yaratılmadığı" varsayımıyla çelişmektedir.



Kaynak: Dark Tourism, 2023.

Yazarlar milliyetçi olmayan bir söylemin çok uluslu Kazak toplumuna daha uygun olduğunu varsaymaktadır. Gerçek ise daha karmaşıktır; siyasi ve sanatsal Kazak figürleriyle ilişkilendirilen bu anlatılar fotoğraflar, dosyalar ve sorgu kayıtlarıyla belgelenmiştir. Alzhir'de hapsedilen ünlü kadınların bir dizi portresi ve tarihi de yer almaktadır. Alzhir kadın tarihi, anma müzesi uygulamasının çerçevelerinin yorumlamadan sorumlu güçlerden kaynaklandığını öne süren bir analize konu olmuştur (Raikhan, 2017). Hafızalaştırma süreçlerinde cinsel şiddet konularını çevreleyen sessizlik bu sürecin belirtisidir. Alzhir aynı zamanda anneleriyle birlikte sürgün edilen ya da Karlag'da doğan çocukların hapsedildiği bir yerdi. Saldırı ve tecavüzün boyutu o kadar büyüktü ki Alzhir'de kaldığı süre boyunca

sürekli doğumlar yaşanmıştır. Çocuklar 2-3 yaşlarında annelerinden ayrılmış ve Karlag bölgesindeki 18 yetimhaneden oluşan bir yere yerleştirilmiştir.

Applebaum (2003), Gulag'a ilişkin farkındalığın düşük olmasının kısmen medyada sınırlı yer bulmasından kaynaklandığını öne sürmüştür. Buna karşılık Nazi soykırımı, batılı ve küresel medya endüstrileri tarafından daha fazla ilgi görmüştür. Kurtuluş sırasında ve sonrasında pek çok kayda konu olan Nazi toplama kamplarının aksine Gulag'lara ilişkin orijinal görüntüler de sınırlıdır. Dahası, SSCB döneminde Gulagların erişilmezliği, konunun görünmezliğini artırmıştır.

2.6.2. Dolinka Karlag Müzesi

Karaganda, çevre gezileri için mükemmel bir üs görevi görmesinin yanı sıra eğlenceli ve sevimli Ekomüze başta olmak üzere, karanlık turistlerin ilgisini çekebilecek kendine ait birkaç turistik yere de sahiptir. Kazakistan'ın tüm büyük şehirlerinde olduğu gibi Karaganda'da da bölgesel tarih müzesi bulunmaktadır ve bu müzenin bazı bölümleri karanlık turistlerin ilgisini çekebilir. Ayrıca Semipalatinsk Test Alanı'nda (Poligon) yapılan nükleer denemeler hakkında bir sergi de bulunmaktadır.

Hâlâ orijinal yerinde duran diğer anıtlar arasında, iki kömür madencisinin pek de olası olmayan boyutlardaki mega kömür yığınını gururla havaya kaldırdığı fevkalade abartılı çifte heykel de yer almaktadır. Yine de şehrin simgesi haline gelmiştir. Bukhar Zhirau Caddesi'nin ortasında, Central Park'a ana girişin yanındaki geniş bir meydanda duruyor. Karşısında, meydanın diğer tarafında, savaş esirleri/gulag mahkumları tarafından inşa edilen ve çatısının kenarında tehlikeli bir şekilde dengede duran bir dizi heykelin yer aldığı Madenciler Kültür Sarayı bulunmaktadır. Buhar Zhirau Caddesi ile kesişen Nurken Abdirov Caddesi'nin alt kısmında yer alan gösterişli Nurken Abdirov Anıtı da dikkat çeken diğer anıtlar arasındadır. Abdirov, uçağı ölümcül bir şekilde vurulduktan sonra Stalingrad savaşında Alman tanklarına kamikaze yapan ünlü bir İkinci Dünya Savaşı pilotuydu.

Ayrıca, Karaganda'da hala Sovyet döneminden kalma, devasa boyutlarda, sosyalist gerçekçi mozaikler/muraller bulunmaktadır. Hotel Chaika, aralarında uzaya

çıkan ilk kadın olan Valentina Tereshkova'nın da (1963'te) bulunduğu çok sayıda kozmonota Kazak bozkırlarına inişlerinden sonra sık sık ev sahipliği yapmış olması bakımından tarihi bir öneme sahiptir. Kozmonotların ikamet ettiği ek binanın duvarındaki plaketler otelin uzay yolculuğu ile olan ilişkisini anlatmaktadır. Ana binanın merkezi çatı yapısı bazıları tarafından esrarengiz bir şekilde bir uçan daireyi andırıyor olarak algılanmaktadır.

Karlag, tam adıyla İçişleri Halk Komiserliği Karaganda Düzeltici Çalışma Kampı, kitlesel siyasi baskılar döneminde (1929-1953) düzenlenen yüzden fazla kampı (Gulag) ifade etmektedir. Gulag'ın idari merkezi olan Dolinka, Karaganda şehrinin 45 km güneybatısındadır. Doğrudan Moskova'dan yönetilen ve kuzeyden güneye 300 km, doğudan batıya 200 km boyunca uzanan Gulag; kasabaları, kömür madenlerini, metalürji tesislerini, tekstil fabrikalarını, üretim merkezlerini, demiryollarını, tarımı, hapishane ve gardiyan barınaklarını bir araya getirmiştir (Lennon ve Tiberghien, 2020).

Applebaum'un (2003: 23) belirttiği gibi: "...Gulag'ın birincil amacı... ekonomikti. Bu insancıl olduğu anlamına gelmiyordu. Sistem içinde mahkumlara sığır ya da demir cevheri yığınları gibi davranılıyordu. Gardiyanlar onları istedikleri gibi dolaştırıyor, sığır vagonlarına yükleyip boşaltıyor, tartıyor ve ölçüyor, işe yarayabileceklerini düşündükleri takdirde besliyor, yaramayacaklarını düşündükleri takdirde aç bırakıyorlardı."

"KarLag" terimi "gulag" ve "Karaganda "nın (daha doğrusu: "Karagandinstky Lager "in kısaltması) bir tür karışımıdır. KarLag hem Kazak bozkırındaki merkezi eyaletin hem de bölgesel başkentinin adıdır. KarLag sadece bir kamp değil, uçsuz bucaksız bozkırda geniş bir alana yayılmış çeşitli ağır çalışma kamplarından oluşan bütün bir gulag sistemiydi. Mahkûmların yerine getirmesi gereken zorunlu çalışma türleri yol, kanal ve diğer endüstriyel altyapıların, hatta kültür saraylarının inşasından ordu üniforması üretimi ve tarıma kadar uzanıyordu (Dark Tourism, 2023).

En yoğun zamanlarda burada yüzlerce alt kampta 66.000 kadar mahkûm tutuluyordu. Yıllar boyunca KarLag'dan geçen toplam mahkûm sayısına ilişkin tahminler genellikle yaklaşık 800,000, ancak birkaç kaynak birkaç milyon olduğunu

öne sürecek kadar ileri gitmektedir ki bu muhtemelen abartılıdır. KarLag gulag sistemi ilk olarak 1931'de kurulmuş ve nihayet 1959'da, yani Stalin'in ölümünden birkaç yıl sonra, Nikita Kruşçev yönetimindeki yeni rejim rotasını değiştirip Stalin'in bazı yanlışlarını düzeltmeye çalıştığında dağıtılmıştır.

Sovyetler Birliği'nin dört bir yanından gelen iç siyasi mahkumların yanı sıra Stalin, Almanya İkinci Dünya Savaşı'nda SSCB'yi işgal ettiğinde Volga bölgesindeki Alman etnik azınlığın tamamını Kazak bozkırlarına sürgün ettirmiştir. Sadece Alman etnik kökenine sahip olmak, hepsini potansiyel hain olarak şüpheli hale getirmek için yeterli olmuştur. Alman bağlantısı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da devam etmiş, mağlup Almanya'da yakalanan birçok genç erkek (genellikle yetişkinlerden ziyade genç delikanlılar) (çoğunlukla yanlış olarak) "kurtadam", yani yeraltı Nazi sabotajcısı olmakla suçlanmış ve Sibirya'daki çalışma kamplarına, özellikle de KarLag'a gönderilmiştir. İronik bir şekilde, bazıları daha önce Almanya'daki Sovyet "özel kamplarında", eskiden Nazi toplama kampları olarak kullanılan yerlerde (Buchenwald ve Sachsenhausen gibi) tutulmuştu (Dark Tourism, 2023).

Karaganda şehri, endüstriyel gelişiminin büyük bir kısmını ve Madenciler Kültür Sarayı gibi bazı büyük şehir içi yapılarını KarLag kamplarından gelen zorunlu işçilere borçludur. Ancak KarLag sisteminin idari merkezi, Karaganda'nın yaklaşık 20 mil (36 km) güneybatısındaki Dolinka köyünde bulunuyordu.

Gulag'ın kapatılmasının ardından binalar bozulmuş ve bu tür binalar görülebilse de birçoğu çürümüştür (Kundakbayeva ve Kassymova, 2016). Müze 2001 yılında bir klinikle aynı işlevi paylaşarak açılmış, daha sonra 2009 yılında Gulag idari binası Gulag'la ilgili en büyük müzelerden biri olarak belirlenmiştir (Barnes, 2013). Üç katta yaklaşık otuz salon ve sergiyi kapsayan Karlag müzesi, eserlerin sergilenmesini deneyimsel uygulamalarla harmanlamıştır.

Bradt'ın 2008 tarihli Kazakistan rehberinde, yetkililerin müzeyi çok daha genişletilmiş bir biçimde KarLag sisteminin restore edilmiş eski ana idari binasına taşımaya yönelik "iddialı planlarından" bahsedilmiştir. Bu planlar bu arada meyvelerini vermiştir. Saray gibi, sütunlarla çevrili yapı şimdi iki katta iki uzun kanatta devasa bir sergiye ev sahipliği yapmaktadır.



Kaynak: Lennon ve Tiberghien, 2020.

Birinci kat, Kazak aydınları ve sanatçılarına yönelik baskılar da dahil olmak üzere Sovyet dönemindeki sürgünlere ayrılmaktadır. Gulag yaşamı, ekonomik ve bilimsel faaliyetler de dahil olmak üzere yorumlanmaktadır. Eserler, fotoğraflar ve anlatı materyalleri dioramalarla birlikte sergilenmektedir. Hapsetme ve işkence hücreleri yeniden oluşturulmuştur. Karlag'da işkence yapılmasına rağmen bu bina (idari merkez) bu tür faaliyetlerin yapıldığı bir yer değildi. Rehberlere bu sergiler ve işkencenin bu binada yapılıp yapılmadığı sorulduğunda verilen yanıt belirsizdir: "Anladığım kadarıyla muhtemelen bu binada değildi, ama gerçekten bir yerdeydi, belki Dolinka'daki başka bir binada, belki Dolinka'da bile değildi..."

Ziyaretçi Rehberi Katılımcı 'Otantik' deneyim arayışı tartışma konusu olmuştur (Herbert, 1995) ve bazıları için eğlenceli veya akılda kalıcı bir deneyim otantiklikten daha önemlidir. Turlar arasında müze ve toplu mezarlar yer almaktadır. 2013 yılından bu yana müze, Gulag yaşamından sahnelerin canlandırıldığı ve kolektif hafızanın şekillenmesine yardımcı olan, bin kadar ziyaretçinin katıldığı yıllık bir 'Karlag'da Gece' etkinliği düzenlemektedir (Podeh, 2011).

2.6.3. Spassk 99

Karaganda'dan yaklaşık 45 km uzaklıkta bulunan eski Ulusal İçişleri Komiserliği'ne bağlı Spassk 99 Özel Kampı 22 bölümden oluşan bir ağdı. Kampta savaş esirleri, siyasi mahkumlar ve diğer 'halk düşmanları' hapsedilmiştir.

Spassk bu sistem içinde özellikle kötü şöhretli bir 'özel kamp' idi, olağanüstü acımasızdı ve özellikle yüksek ölüm oranına sahipti. Yakınlardaki bir taş ocağında ağır işlerde çalıştırılıyorlardı. Görünüşe göre Spassk'ta bir de ayaklanma olmuş (1950'lerin başında) ve bu ayaklanma makineli tüfekler ve tanklar kullanılarak şiddetle bastırılmıştır. Gerçek kamptan geriye hiçbir şey kalmamış olsa da, yakındaki aşırı büyümüş bir çukurun kampın taş ocağı olduğu tespit edilmiştir. Ancak bugün, yoldan geçen turistler için kayda değer tek şey, Karaganda'nın güneyindeki bozkırın alçak tepelerindeki çorak bir alana dikilmiş bir anıt taşlar topluluğudur. Anıtlar, mezarlık olarak kabul edilen çitlerle çevrili açık bir alanın kuzey ucunda sıralanmaktadır. Tarlanın ortasına sadece birkaç tek tip, işaretlenmemiş üç alçak siyah haç seti yerleştirilmiş ve tek bir uzun ve ince haç tarlanın/mezarlığın uzak ucunu işaretlemiştir (Dark Tourism, 2023).



Kaynak: Dark Tourism, 2023.

Spassk 99'da 1941-1950 yılları arasında yaklaşık 67.000 yabancı mahkum alıkonulmuştur. Resmi kayıtlara göre 7.765 mahkum ölmüş ve toplu mezarlara gömülmüştür. Anma töreni, Ermenistan, Romanya, Japonya, Finlandiya, Güney Kore, Almanya, Polonya, Macaristan, Litvanya, Ukrayna ve Rusya ulusal hükümetleri tarafından finanse edilmiştir. İlginç bir şekilde, kamp 1950 yılında kapatıldıktan sonra, mezar alanı askeri araçlar için bir tatbikat pisti olarak kullanılmıştır. Buradaki gömüler daha geniş Karlag bölgesindeki ölümleri takip etmiştir ve toplu mezarın çok daha büyük olması muhtemeldir (yaklaşık 1-1,5 km^2). (Dark Tourism, 2023).

2.6.4. Osakarovka Yetimhanesi

Karaganda'da bulunan Osakarovka Yetimhanesi'nde Alzhir'deki kadın mahkumların küçük çocukları gizli polisin yetkisi altında hapsedilmiştir. Yetimler arasında esir kamplarında doğanlar, ebeveynleri hapsedildiğinde geride kalanlar ve bağlantıları ya da eylemleri nedeniyle Sovyet yetkililerince kabul edilemeyecek şekilde hapsedilenler olmuştur. Osakarovka, bölge genelinde 18 çocuk evi ve kreşten oluşan bir ağdan biriydi. Bunlara 'anne evleri' deniyordu ama gerçekte buralar gardiyanları, kapıları ve dikenli telleri olan hapishanelerdi. Birçok çocuk yetersiz beslenme ve kötü bakım nedeniyle ölmüştür (Hoffman, 2009).



Kaynak: Lennon ve Tiberghien, 2020.

Hayatta kalanlar için Gulag'da geçen bir çocukluğun etkileri çok derin olmuştur (MacKinnon, 2012). Bu kişiler damgalanma, siyasi ve ekonomik marjinalleşme ile karşı karşıya kalmıştır. Osakarovka'dan sağ kurtulamayanların bir kısmı Mamochinko mezarlığına gömülmüştür ancak mezarlığın bilinirliği ve ziyaret oranı düşüktür.

2.6.5. Mamochinko Mezarlığı

Karaganlı kadın ve çocuklar için kurulan Mamochinko Mezarlığı Karaganda'ya yaklaşık 40 km uzaklıktadır. Mezarlığın orijinal ayak izi (1.25 km^2), trajik ölçeğin göstergesidir. Ancak, alan üzerinde aşırı yapılaşma ve gelişme meydana gelmiş ve orijinal sınırlar kaybolmuştur. Geriye, 1999 yılında bir hayır kurumu ve Ortodoks Kilisesi tarafından restore edilen toplu mezarın küçük bir kısmı kalmıştır (Memorial, 2001).



Kaynak: Lennon ve Tiberghien, 2020.

2.6.6. Semipalatinsk Test Sahası

Semey, Kazakistan'ın doğusunda, eski adı Semipalatinsk olan ve Sovyet döneminden kalma nükleer test sahasıyla (Poligon) özdeşleşmiş bir şehirdir. Onlarca yıl süren nükleer testlerin yıkıcı mirası, birkaç yerel müzenin ve özel bir anıtın konusudur. Bunun dışında şehir, bölgedeki diğer hüzünlü keşifler için de iyi bir üs görevi görmektedir. Bölgedeki nükleer denemeler konusu, Kazakistan'ın en eski

müzelerinden biri olduğu iddia edilen Semey'in yerel tarih müzesinde de ele alınmaktadır. Çarlık döneminden kalma eski tarz bir binada yer almasına rağmen, bugünkü yerine ancak 1970'lerin sonunda taşınmıştır (Dark Tourism, 2023).



Kaynak: Dark Tourism, 2023.

Semipalatinsk Test Müzesi yakındaki Poligon'da yürütülen Sovyet atom testi programının tarihini, iç işleyişini ve etkilerini anlatan ve gösteren küçük ama son derece etkileyici bir müzedir. Kazakistan'ın eskiden "kapalı şehri" olan Kurchatov'da yer alan müze, şehrin aksine ziyaretçilere hala oldukça kısıtlıdır.



Kaynak: Dark Tourism, 2023.

2.6.7. Soyuz 11’in Mürettebat Anıtı

Bugüne kadar uzaya gönderilen 439 kişiden sadece 18'i geri dönememiş ve bu 18 kişiden sadece Soyuz 11'in üç kişilik mürettebatı, ABD hükümeti tarafından Dünya yüzeyinden en az 50 mil uzakta olarak tanımlanan "dış uzayda" ölmüştür. 1971 yılının Haziran ayında fırlatılan bir Rus roketi olan Soyuz 11, dünyanın ilk uzay istasyonu olan Salyut 1'e giden tek insanlı görevdi. Mürettebat burada 22 gün ile uzayda geçirilen en uzun süreye ilişkin dünya rekorunu kırmıştır. Uzay istasyonundan ayrıldıktan hemen sonra, üç mürettebat üyesi havasızlıktan ölmüştür. Bunun nedeni, yörünge modülü ile iniş modülünü birbirine bağlayan iki cıvatanın (sırayla değil) aynı anda açılması sırasında meydana gelen küçük bir teknik hata olmuştur.

Onların anısını onurlandırmak için, Soyuz 11'in çölün ortasına indiği yerde, Rus hükümeti her biri üç mürettebat üyesinden birinin yüzüyle kazınmış üç kenarı olan büyük siyah bir anıt inşa etmiştir. 1973 yılında inşa edilen anıt, uzak konumu nedeniyle neredeyse hiç ziyaret edilmemiştir. 2012 yılında bir grup ziyaretçi anıtın tahrip edildiğini görmüş, geriye sadece metal çubuklar ve dağınık kalıntılar kalmıştır. 2016 yılı itibariyle yeni ve daha küçük bir anıt dikilmiş olup üzerinde "Soyuz-11 mürettebatının başarıları her zaman minnettar torunların hafızasında saklanacaktır. Georgy Dobrovolsky, Vladislav Volkov ve Viktor Patsaev, insanoğlunun yeryüzünde uzun süre kalmasının mümkün olduğunu kanıtlayarak gelecekteki uzay projelerinin temelini atmışlardır." yazılarına yer verilmiştir (Atlas Obscura, 2023).



Kaynak: Atlas Obscura, 2023.

2.6.8. Çağan Gölü

Çağan deyim yerindeyse ikiye ayrılıyor. Birincisi, yerel halkın Rusça'da daha ziyade "havaalanı" olarak adlandırdığı eski hava üssünün kendisi. İkincisi ise hayalet kasaba, yani hava üssü personeli ve aileleri için garnizon kasabası olarak hizmet veren yerleşim yeridir. Terk edilmiş Çagan kasabası bugün eski "ihtişamının" sadece bir gölgesi olarak durmaktadır. Bir yandan, kasabanın temel özelliğinin tipik, sıkıcı dört veya beş katlı Sovyet tarzı apartman blokları olduğu göz önüne alındığında, bu ihtişam her zaman oldukça sınırlı olmalıydı. İkinci olarak, bu eski ihtişamın bu kadar kaybolmuş olması, hayalet kasabalardan hoşlanan karanlık bir turist için burayı bu kadar çekici kılan şeydir.

Çağan Gölü Kazakistan'da, 15 Ocak 1965'te Çağan nükleer denemesi için oluşturulan bir göldür. Gölün olduğu Çağan kasabası eski bir uzun menzilli ağır bombardıman uçağı hava üssü ve şimdi Kazakistan'ın doğusunda Semey ve Kurchatov arasında yer alan hayalet kasabadır.

Efsanevi M-4 "Bison" ve Tu-95 "Bear" da dahil olmak üzere Sovyetler Birliği'nin Soğuk Savaş dönemindeki en ikonik uzun menzilli bombardıman uçaklarından bazıları için özel bir üs olmuştur. Bu haliyle Çagan, atom bombası "mühimmatı" öncelikle yakındaki Semipalatinsk Test Alanı Polygon'da test edilen SSCB'nin nükleer caydırıcılığının bir parçasını oluşturmuştur. Hatta havadan atılan atom bombası testlerinden bazıları Çağan üssünden kalkan uçaklar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Kazakistan'ın 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmesinin ardından üs birkaç yıl boyunca yeni kurulan Kazak hava kuvvetlerine hizmet vermeye devam etmiş, ancak nihayetinde 1990'ların ortalarından sonlarına doğru bir noktada tamamen kapanmıştır. Ancak bölgede, yarı yıkılmış kalıntılar ve her yerde bulunan yağma izleri dışında çok az şey kalmıştır (Dark Tourism, 2023).



Kaynak: Dark Tourism, 2023.

2.6.9. Aral

Aral, çoğunlukla tozlu sokaklardan oluşan geniş bir ızgara boyunca yayılmış alçak, tek katlı konutlarla karakterize edilir - bazıları asfalt, diğerleri ise çöl kumu sürüklenmeleriyle sadece toprak yollardır. Sokaklarda develer, inekler ve eşekler (ve uygun bir şekilde çok sayıda çocuk) görebilirsiniz. Genel atmosfer çarpıcı bir yoksulluktan ibarettir. Kasabanın çarşısındaki hareketlilik ve etrafta bulunan birkaç bar bu durumu kısmen dengeliyordur.

Aral kasabası 1905 yılında Taşkent-Orenburg demiryolunun gelişiyle ortaya çıkmıştır. Aral'ın en parlak dönemi 1921 yılında, kasabanın balıkçılarının Lenin'in çağrısına kahramanca yanıt vererek Rusya'da ve yeni kurulan Sovyetler Birliği'nin diğer bölgelerinde açlık çeken nüfusu beslemek üzere kuzeye gönderilmek üzere bir düzineden fazla tren dolusu balık sağlamasıyla yaşanmıştır.

Aral balıkçılık endüstrisi 1960'lara kadar gelişmeye devam etmiştir. Ardından insan eliyle oluşan o meşhur felaket baş göstermiştir: Aral Denizi'ni besleyen iki nehir, Syr Darya ve Amu Darya, Özbekistan ve Türkmenistan'ın daha doğu ve güneydoğusunda hızla genişleyen pamuk yetiştiriciliği endüstrisine sulama sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Aral Denizi'ne giderek daha az su ulaşınca, kaçınılmaz olarak kurumaya başlamıştır. Doğal olarak en kötü etkilenenler, limanları kuruyup

balıkçılık alanlarıyla bağlantıları kesilen, denizin kenarındaki balıkçı limanları olmuştur. Artan kuruma balık sayısında düşüşe neden olmuş ve azalan suların tuzluluğu arttıkça, sonunda artık herhangi bir yaşamı destekleyemeyecek kadar ölümcül hale gelmiştir. Böylece gerileyen balıkçılık endüstrisi tamamen çökmüştür. Aral Denizi kıyılarında yaşayan insanlar sadece geçim kaynaklarının yok olduğu gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kalmamıştır. Kuruyan deniz yatağı aynı zamanda yerel halk için de doğrudan bir tehdit oluşturmuştur: tuz ve nehrin daha yukarısındaki pamuk endüstrisinin yoğun bir şekilde uyguladığı kimyasal gübrelerin birikintileri karaya savrulmuş ve önemli bir ek sağlık riski oluşturmuştur (Dark Tourism, 2023).



Kaynak: Dark Tourism, 2023.

2.7. GELECEĞİN HÜZÜN TURİZMİ DESTİNASYONLARI

Kazakistan Cumhuriyeti'nin 2030 Yılı Kalkınma Stratejisi ülkeyi dinamik olarak gelişen bir ekonomiye sahip dünyanın en güvenli, en istikrarlı, ekolojik olarak sürdürülebilir devletlerinden birine dönüştürmeyi amaçlayan egemen cumhuriyetin uzun vadeli kalkınma yolunun ana hatlarını çizmiştir. 2030 Yılı Kalkınma Stratejisinde, ülke ekonomisinin sadece hammaddeye dayalı olmaması için turizm sektörüne ağırlık verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Turizm sektörü geliştirilmesi gereken sektörlerin başında gelmektedir. 2030 Stratejisine göre turizm sektörünün geliştirilmesi sayesinde sadece ekonominin yapısal sorunlarının değil, aynı zamanda istihdam ve yoksulluk sorunlarının da çözülmüş olacağı vurgulanmıştır. Bu yaklaşımdan hareketle 2030 Stratejisininin turizm sektörüne özel bir önem verdiği

anlaşılmaktadır. Kazakistan turizm türleri arasında özel bir yeri olan hüzün turizmi 2030 Turizm Stratejisininin önemli bileşenlerinden birisidir.

2030 Turizm Stratejisi çerçevesinde Kazakistan'ın yukarıda sayılan hüzün turizmi destinasyonları dışında başka destinasyonların da ortaya çıkarılması gerekmektedir. Örneğin Baykonur gezegendeki en eski ve en büyük "uzay limanı" özelliği taşımaktadır. Burası Sovyetler Birliği'nin uzay araştırmalarının ana üssü olmuştur. Sovyet sonrası dönemde ise dünyanın en yoğun ve en önemli roket fırlatma alanı olmaya devam etmektedir. Baykonur "Kozmodromu" Yuri Gagarin'in uzaya çıkan ilk insan olmak üzere havalandığı yerdir. Bunu bir uydunun ilk fırlatılışı olan efsanevi Sputnik izlemiş ve diğer ilkler arasında Gagarin ve diğer erkeklerden önce uzaya gönderilen ilk canlılar (yani köpek Laika) ve daha sonra uzaydaki ilk kadın Valentina Tereşkova da Baykonur'dan havalanmıştır. O zamandan bu yana kompleksin çeşitli fırlatma rampaları, eskiden Sovyet ve daha sonra Rus uzay görevlerinin çoğu için kullanılmıştır. Kazakistan'daki bozkırın ortasında, Aral Denizi'nin doğusunda (Kazak standartlarına göre) çok uzak olmayan bir yerde yer almaktadır. Burasının hüzün turizmi için etkileyici bir yer olmasının sebebi uzay yolculuğu ve roket fırlatmanın karanlık taraflarından kaynaklanmaktadır. Zira burada ciddi kazalar meydana gelmiştir. Dolayısıyla bu devasa komplekse yapılan ziyaretler arasında, aralarında R16 geliştirme ekibinin komutanı Mareşal Nedelin'in de bulunduğu 90 ila 200 kişinin ölümüne neden olan ve muhtemelen en kötüsü olan R16 ICBM'nin test fırlatma rampasında patladığı "Nedelin faciası" gibi anma alanları da yer alabilir. Bu yönleriyle Baykonur'un geleceğin hüzün turizmi destinasyonlarından birisi olabileceği değerlendirilmektedir.

Almatı Kazakistan'da geleceğin hüzün turizmi destinasyonlarından olabilecek bir başka yerdir. Şehir merkezinin hemen güney ucunda yer alan Cumhuriyet Meydanı bulunmaktadır. "1986 Aralık Olayları" (Kazakça'da 'Jeltoqsan') esas olarak burada meydana gelmiştir: öfkeli vatandaşlardan oluşan kalabalıklar Dinmukhamed Kunayev'in görevden alınmasını ve Kazak olmayan etnik bir Rus olan Gennady Kolbin'in Kazak SSC'nin yeni Birinci Sekreteri olarak atanmasını protesto etmiştir. Protestolar Sovyet güçleri tarafından şiddetle bastırılmış ve çok sayıda can kaybı yaşanmıştır. Bu olay modern Kazakistan için bağımsızlığa giden yolda bir dönüm

noktası olarak görülmüştür. Bu nedenle olaylar ve olaylarda hayatını kaybeden "kahramanlar" 2006 yılından bu yana "Özgürlüğün Şafağı" Anıtı aracılığıyla onurlandırılmaktadır.

Siyasi mahkumlar için bir sürgün yeri, bir gulag olarak kullanılmış olması Ekibastuz'un geleceğin hüzün turizmi destinasyonlarından birisi olmasını sağlayacaktır. En önde gelen mahkum, yazıları nedeniyle Stalin'in SSCB'sinde gözden düşen Alexandr Solzhenitsyn'di. Soljenitsin, özellikle Sovyetler Birliği'nin kapsamlı gulag sistemini ifşa ederek ün kazanmıştır. Bunu özellikle "Gulag Takımadaları" ve "İvan Denisoviç'in Yaşamında Bir Gün" adlı ana eserlerinde gerçekleştirmiştir. Solzhenitsyn'in Ekibastuz kasabası ve gulag tarihi ile olan bağlantıları da yerel müzede yer almaktadır.

Bir önceki bölümde incelenen 9 farklı hüzün turizmi destinasyonu ile birlikte bu bölümde geleceğin hüzün turzmi destinasyonu olarak incelenen Baykonur, Almatı şehri ve Solzhenitsyn'in Ekibastuz kasabası Kazakistan'ın hüzün turizmi destinasyonlarını oluşturmaktadır. Bu destinasyonların coğrafi konumları dikkate alındığında birinci köşesi Almatı, ikinci köşesi Alzhir Müzesi ve üçüncü köşesi Aral Denizi olan "Hüzün Üçgeni" ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Kazakistan'ın hüzün turizmini geliştirmek için bu destinasyonların tümünü "Hüzün Üçgeni" olarak nitelendirmek mümkündür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
YÖNTEM VE BULGULAR

3.1. YÖNTEM

Çalışma kapsamında nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan mülakat yapılmıştır. Mülakat soruları, "Hüzün Turizmi Açısından Kazakistan Destinasyonu'nun İncelenmesi" başlığı çerçevesinde, "Nadeshe Limor Ferdinandus (2018). The Dark side of Dark Tourism: A research on the potential development of the Dutch Dark Tourism industry. Master Thesis, Utrecht University" tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Bu çalışmanın amacı, hüzün turizmi çerçevesinde Kazakistan'daki destinasyonların belirlenmesi ve bilimsel bir çerçevede incelenmesidir. Araştırmanın Önemi ise araştırma kapsamında belirlenen konunun Kazakistan'dakı hüzün turizmine farklı bir bakış açısı getirmesi, ulusal alanda yapılması düşünülen çalışmalara örnek olması ve bu konu ile ilgili eksikliklerin tespit edilerek daha düzgün bir şekilde hüzün turizminin ele alınması açısından oldukça önemlidir.

Araştırmanın Örneklemi: Kazakistan'daki mevcut ve potansiyel hüzün turizmi destinasyonları araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Veri Toplama Yöntemi: Mülakat soruları Kazakistan'da bulunan Nur-Sultan Alzhir Müzesi, Dolinka Karlag Müzesi, Spassk 99, Osakarovka Yetimhanesi, Mamochinko Mezarlığı, Semipalatinsk Test Sahası, Soyuz 11'in Mürettebat Anıtı, Çağan Gölü ve Aral Denizi destinasyonları ile ilgili tur operatörlerine yöneltilmiştir (Tablo 1). Sorulara verilen cevaplar bağlamında bazı bulgulara ulaşılmıştır. İlgili mülakat soruları Ek-1'dedir.

Mülakat yapılma sürecinde tur operatörleri ile iletişime geçmek için çoğunlukla isteksiz ve herhangı bir bilgi paylaşımı yapmak istemedikleri gibi insan faktörleriyle karşılanmıştır. Mülakat sorularına cevaplar sosyal uygulamalar ve direkt telefonla görüşme üzere elde edilmiştir.

Tablo 3.1. Mülakat Yapılan Tur Operatörleri

1. Kazunion Travel
2. Limon Kz
3. Poexali S Nami
4. Sat Travel
5. Too Almalı Travel
6. Travel Club
7. Nika Tour
8. Turkistan Tour
9. Kaz Tour
10. Central Asia

3.2. BULGULAR

3.2.1. Destinasyonların Hüzün Sıralamasına Göre Sıralanmasına Yönelik Bulgular

Mülakat yapılan tur operatörlerine Kazakistan'da bulunan Nur-Sultan Alzhir Müzesi, Dolinka Karlag Müzesi, Spassk 99, Osakarovka Yetimhanesi, Mamochinko Mezarlığı, Semipalatinsk Test Sahası, Soyuz 11'in Mürettebat Anıtı, Çağan Gölü, Karlag Esir Kampı ve Aral Denizi destinasyonlarını hüzün sıralamasına göre sıralamaları istenmiştir.

Tablo 3.2. Destinasyonların Hüzün Sıralaması

	En Fazla Hüzünlü Destinasyon (Darkest)	**İkinci Hüzünlü Destinasyon (Darker)**	**Üçüncü Hüzünlü Destinasyon (Dark)**	**Dördüncü Hüzünlü Destinasyon (Light)**	**Beşinci Hüzünlü Destinasyon (Lighter)**	**En Az Hüzünlü Destinasyon (Lightest)**
Kazunion Travel	Semipalatinsk Test Sahası	Spassk 99	Osakarovka Yetimhanesi	Nur-Sultan Alzhir Müzesi	Dolinka Karlag Müzesi	Çağan Gölü
Limon Kz	Semipalatinsk Test Sahası	Semipalatinsk Test Sahası	Osakarovka Yetimhanesi	Nur-Sultan Alzhir Müzesi	Spassk 99	Soyuz 11'in Mürettebat Anıtı
Poexali S Nami	Semipalatinsk Test Sahası	Spassk 99	Nur-Sultan Alzhir Müzesi	Dolinka Karlag Müzesi	Osakarovka Yetimhanesi	Çağan Gölü
Sat Travel	Semipalatinsk Test Sahası	Aral Denizi	Osakarovka Yetimhanesi	Nur-Sultan Alzhir Müzesi	Dolinka Karlag Müzesi	Çağan Gölü
Too Almalı Travel	Semipalatinsk Test Sahası	Semipalatinsk Test Sahası	Spassk 99	Nur-Sultan Alzhir Müzesi	Dolinka Karlag Müzesi	Mamochinko Mezarlığı
Travel Club	Semipalatinsk Test Sahası	Aral Denizi	Osakarovka Yetimhanesi	Nur-Sultan Alzhir Müzesi	Dolinka Karlag Müzesi	Çağan Gölü

Nika Tour	Semipalatinsk Test Sahası		Aral Denizi	Mamochinko Mezarlığı	Dolinka Karlag Müzesi	Soyuz 11'in Mürettebat Anıtı
Turkistan Tour	Semipalatinsk Test Sahası	Aral Denizi				
Kaz Tour	Semipalatinsk Test Sahası	Aral Denizi	Spassk 99	Dolinka Karlag Müzesi	Soyuz 11'in Mürettebat Anıtı	
Central Asia	Semipalatinsk Test Sahası	Dolinka Karlag Müzesi	Osakarovka Yetimhanesi	Nur-Sultan Alzhir Müzesi	Dolinka Karlag Müzesi	Çağan Gölü

Tablo 5'e göre en fazla hüzünlü destinasyon Semipalatinsk Test Sahası (% 100) olarak belirlenmiştir. İkinci Hüzünlü Destinasyon Aral Denizi (% 40), Spassk 99 (% 20), Semipalatinsk Test Sahası (% 20), Dolinka Karlag Müzesi (% 10) olarak seçilmiştir. Üçüncü Hüzünlü Destinasyon Osakarovka Yetimhanesi (% 50), Spassk 99 (% 20), Nur-Sultan Alzhir Müzesi (% 10), Aral Denizi (% 10) olarak seçilmiştir. Dördüncü Hüzünlü Destinasyon Nur-Sultan Alzhir Müzesi (% 60), Dolinka Karlag Müzesi (% 20), Mamochinko Mezarlığı (% 10) olarak seçilmiştir. Beşinci Hüzünlü Destinasyon Dolinka Karlag Müzesi (% 60), Spassk 99 (% 10), Soyuz 11'in Mürettebat Anıtı (% 10), Osakarovka Yetimhanesi (% 10) olarak seçilmiştir. En Az Hüzünlü Destinasyon Çağan Gölü (% 50), Soyuz 11'in Mürettebat Anıtı (% 20), Mamochinko Mezarlığı (% 10) olarak seçilmiştir.

3.2.2. İlgili Yerin Hüzün Destinasyonu Olmasına Neden Olan Faktörlere Yönelik Bulgular

Mülakat yapılan tur operatörlerine ilgili yerin hüzün destinasyonu olmasına neden olan faktörler sorulmuştur.

Tablo 3.3. İlgili Yerin Hüzün Destinasyonu Olmasına Neden Olan Faktörler

	Savaş Alanı Olması	Nükleer Deneme Alanı Olması	Kaza Yapan Gemi, Uçak gibi Aracın Enkazının Olması	Mezarlık Olması	Felaket Yaşanan Bir Alan Olması	Hapishane Olması	Yetimhane Olması	Toplama Kampı Olması	Çevre Felaketinin Yaşandığı Bir Yer Olması	Hayaletlerin Bulunduğu Düşünülen Bir Yer Olması	Toplu Ölümlerin Yaşandığı Bir Yer Olması	Soykırım Yaşanan Bir Yer Olması	Güçlü Bir Şekilde Ölümü Andıran Bir Yer Olması
Kazunion Travel	X	X			X		X		X		X		
Limon Kz		X			X		X	X	X		X		
Poexali S Nami	X	X	X			X	X	X	X		X		
Sat Travel	X	X					X	X	X		X		
Too Almalı Travel	X	X			X				X		X		
Travel Club	X	X				X	X	X	X		X		
Nika Tour		X			X		X	X	X		X		
Turkistan Tour		X					X		X				
Kaz Tour		X					X		X		X		
Central Asia	X		X		X				X				

Tablo 6'e göre ilgili yerin hüzün destinasyonu olmasına neden olan temel faktörler nükleer deneme alanı olması, yetimhane olması, çevre felaketinin yaşandığı bir yer olması ve toplu ölümlerin yaşandığı bir yer olması şeklinde sıralanmıştır.

3.2.3. İlgili Yerde Hüzün Turizmi Denince Akla İlk Gelen Kavramlara Yönelik Bulgular

Mülakat yapılan tur operatörlerine ilgili yerde hüzün turizmi denince akla ilk gelen kavramlar sorulmuştur.

Tablo 3.4. Hüzün Turizmi Denince Akla İlk Gelen Kavramlar

	Savaş	Nükleer	Kaza	Felaket	Mezarlık	Hapishane	Toplama Kampı	Çevre Felaketi	Hayalet	Ölüm	Soykırım	Gözyaşı
Kazunion Travel	X	X				X	X		X	X		
Limon Kz	X	X					X				X	
Poexali S Nami	X	X				X	X		X	X		
Sat Travel	X	X				X						X
Too Almalı Travel	X	X					X	X				
Travel Club	X	X					X	X			X	
Nika Tour	X	X					X	X		X		
Turkistan Tour	X	X						X				
Kaz Tour		X								X	X	
Central Asia		X				X	X	X				

Tablo 7'e göre hüzün turizmi denince akla en fazla gelen kavramlar savaş, nükleer, toplama kampı ve çevre felaketi olmuştur.

3.2.4. İlgili Yerdeki Hüzün Destinasyonuna Giriş Yapmak veya Orada Bulunmak İçin Ödeme Yapmaya Yönelik Bulgular

Mülakat yapılan tur operatörlerine ilgili yerdeki hüzün destinasyonuna giriş yapmak veya orada bulunmak için ödeme yapıp yapılmadığı sorulmuştur.

Tablo 3.5. İlgili Yerdeki Hüzün Destinasyonuna Giriş Yapmak veya Orada Bulunmak İçin Ödeme Yapıp Yapılmadığı

	Evet, ödeme yapmak zorunludur	Hayır, ücretsizdir	Hayır, ancak bağış yapmak zorunludur	Diğer
Kazunion Travel				Bilgim yok
Limon Kz				Bilgim yok
Poexali S Nami				Bizim bölgede bu mekanlar yoktur.
Sat Travel				Bilgim yok
Too Almalı Travel	X			
Travel Club				Bilgim yok
Nika Tour				Bilgim yok
Turkistan Tour				Bilgim yok
Kaz Tour				Bilgim yok
Central Asia		X		

Tablo 8'e göre bir operatör ilgili destinasyona girişin ücretli olduğunu, bir operatör ilgili destinasyona girişin ücretsiz olduğunu ve bu iki cevabında tam gerçek olmadığını eklediler. Diğer operatörler ise konu hakkında bilgileri olmadığını belirtmişlerdir.

3.2.5. İlgili Yerdeki Hüzün Destinasyonunda Hediyelik Eşya Satın Alınmasına Yönelik Bulgular

Mülakat yapılan tur operatörlerine ilgili yerdeki hüzün destinasyonunda hediyelik eşya satın alınıp alınmadığı sorulmuştur.

Tablo 3.6. İlgili Yerdeki Hüzün Destinasyonunda Hediyelik Eşya Satın Alınıp Alınmadığı

	Evet	Hayır	Diğer
Kazunion Travel			
Limon Kz			Bilgim yok
Poexali S Nami			Bilgim yok
Sat Travel	X		
Too Almalı Travel		X	
Travel Club	X		
Nika Tour	X		
Turkistan Tour			Bilgim yok
Kaz Tour		X	
Central Asia		X	

Tablo 9'a göre üç operatör ilgili hüzün destinasyonunda hediyelik eşya satın alınabildiğini, üç operatör hediyelik eşya satın alınamadığını, üç operatör konu hakkında bilgilerinin olmadığını belirtmişlerdir. Bu alınan 3 cevabın da eşit olduğundan dolayı bu sorunun cevabı kesin sonuca varılamadı.

3.2.6. Kazakistan'daki Hüzün Turizmi Destinasyonlarını Yıllık Kaç Kişinin Ziyaret Ettiğine Yönelik Bulgular

Mülakat yapılan tur operatörlerine Kazakistan'daki hüzün turizmi destinasyonlarını yıllık kaç kişinin ziyaret ettiği sorulmuştur.

Tablo 3.7. Kazakistan'daki Hüzün Turizmi Destinasyonlarını Yıllık Kaç Kişinin Ziyaret Ettiği

	Nur-Sultan Alzhir Müzesi	**Dolinka Karlag Müzesi**	**Spassk 99**	**Osakarovka Yetimhanesi**	**Mamochinko Mezarlığı**	**Semipalatinsk Test Sahası**	**Soyuz 11' in Mürettebat Anıtı**	**Çağan Gölü**	**Aral Denizi**
Kazunion Travel									
Limon Kz	450-500	300'den fazla	700	3000'den fazla	600-700	4000'den fazla	600	400	2000' den fazla
Poexali S Nami	Haberimiz yoktur ama tahmin edebiliriz		700		600-700		600	400	2000' den fazla
Sat Travel	450-500	300'den fazla	500			3000'den fazla	450-500		2000' den fazla
Too Almalı Travel	450-500	300'den fazla	700	1000'den fazla	500	4000'den fazla	600	400	2000' den fazla
Travel Club	450-500	300'den fazla	700	3000'den fazla	600-700	4000'den fazla	600	400	2000' den fazla
Nika Tour	Bilgimiz yoktur								
Turkistan Tour	Bilgimiz yoktur								
Kaz Tour	450-500	300'den fazla	700	3000'den fazla	600-700	4000'den fazla	600	400	2000' den fazla
Central Asia	500	350	700 - 800	350-400	600-700	6000'den fazla	250	100	4000-

Tablo 10'ye göre Nur-Sultan Alzhir Müzesini yıllık ortalama 500 kişinin, Dolinka Karlag Müzesi'ni 350 kişinin, Spassk 99'u 700 kişinin, Osakarovka Yetimhanesi'ni 3000 kişinin, Mamochinko Mezarlığı'nı 600 kişinin, Semipalatinsk Test Sahası'nı 4000 kişinin, Soyuz 11'in Mürettebat Anıtı'nı 500 kişinin, Çağan Gölü'nü 300 kişinin ve Aral Denizini 3000 kişinin ziyaret ettiği tur operatörleri tarafından tahmin edilmiştir. Hüzün turizmi ziyaretçiler sayısı hiçbir yerde statiksel

olarak bulunmamaktadır. Bu soru cevabına göre en çok ziyaret edilen Kazakistan'daki Hüzün turizmi destinasyonu Semipalatinsk Test Sahası, ikinci sırada Osakarovka Yetimhanesi ve Aral Denizi, en az ziyaret edilen Çağan Göl'ü olarak belirtilmiştir.

3.2.7. İlgili Yerlerde Planlanan veya Programlanan Güzergâh veya Turların Olup Olmadığına Yönelik Bulgular

Mülakat yapılan tur operatörlerine ilgili yerlerde planlanan veya programlanan güzergâh veya turların olup olmadığı sorulmuş, ancak operatörlerin hepsi bu bölgelere herhangi bir tur düzenlemediklerini belirtmişlerdir.

3.2.8. Kazakistan'daki Hüzün Destinasyonlarına Hangi Ulaşım Araçlarıyla Gidilmesi Gerektiğine Yönelik Bulgular

Mülakat yapılan tur operatörlerine hüzün destinasyonlarına hangi ulaşım araçlarıyla gidilmesi gerektiği sorulmuştur.

Tablo 3.8. Hüzün Destinasyonlarına Giden Ulaşım Araçları

	Ulaşım Araçları
Kazunion Travel	Özel araç ayarlanıp gidilmesi lazım
Limon Kz	Bilgimiz yok
Poexali S Nami	Özel araç ayarlanıp gidilmesi lazım
Sat Travel	Özel tur ayarlayıp gitmesi lazım
Too Almalı Travel	Bilgimiz yok
Travel Club	Özel araçla gidilmesi lazım
Nika Tour	Bilgimiz yok
Turkistan Tour	Bilgimiz yok
Kaz Tour	Özel araçla gidilmesi lazım
Central Asia	Özel araçla gidilmesi lazım

Tablo 11'e göre operatörlerin dördü hüzün destinasyonlarına hangi ulaşım araçlarıyla gidilmesi gerektiği hakkında bilgi sahibi olmadıklarını, diğerleri ise özel araçla gidilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu bilgilere göre bu destinasyonlara yönlü özel ayarlanmış araç mevcut olmadığı sonucuna gelinmiştir.

3.2.9. Kazakistan'daki Hüzün Destinasyonlarını Ziyaret İçin Gereken İzinlere Yönelik Bulgular

Mülakat yapılan tur operatörlerine ilgili yerleri ziyaret için gereken izinler sorulmuş, ancak operatörler konuyla ilgili bilgi sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir.

Bu mekanlara yönelik kimseye tanıtım yapmadıkları ortaya çıkmıştır.

3.2.10. İlgili Bölgelerde Yeme-İçme ve Konaklama İmkânlarına Yönelik Bulgular

Anket uygulanan tur operatörlerine ilgili yerlerdeki yeme-içme ve konaklama imkanları sorulmuş, ancak operatörler konuyla ilgili bilgi sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu alınan bilgilere göre tur operatörleri tarafından ilgili soru konusu ile önceden ilgilenmedikleri ortaya çıkmıştır.

SONUÇ

Bu araştırma, hüzün turizminin hem bilimsel araştırma alanında hem de günlük yaşamda dikkat çeken yeni bir turizm türü olduğunu göstermektedir, Hüzün turizmi, daha ticari olan 'Karanlık Eğlence Fabrikaları'ndan daha az ticari olan ve daha eğitici ve akılda kalıcı bir rol üstlenen 'Karanlık Soykırım Kampları'na kadar 7 farklı tonda sınıflandırmıştır. Bu konvansiyonlar, belirli destinasyonları bir arada gruplandırmayı daha kolay hale getirmektedir.

Kavramın kendisi henüz yaygın olarak bilinmese de Netflix'teki "Dark Tourist" ve HBO'daki "Chernobyl" gibi belgesel ve diziler sayesinde daha fazla popülerlik kazanmıştır. Öte yandan bu araştırmanın bulguları Kazakistan'da faaliyet gösteren tur operatörlerinin bile hüzün turizmi yerleri hakkında pek fazla bilgi sahibi olmadığını, hiçbirinin bu bölgelere tur düzenlemediğini göstermiştir.

Hüzün turizminin farklı tonları arasında en popüler kategoriler en hüzünlü formlardır. Mülakat sonuçlarına göre, bu tür destinasyonlar hüzün turizmi denince ilk akla gelenler olarak ön plana çıkmıştır. Araştırmaya göre en fazla hüzünlü destinasyonlar sırasıyla Semipalatinsk Test Sahası, Aral Denizi, Osakarovka Yetimhanesi, Nur-Sultan Alzhir Müzesi, Dolinka Karlag Müzesi, Çağan Gölü, Soyuz 11'in Mürettebat Anıtı ve Mamochinko Mezarlığı olarak seçilmiştir. Buna dayanarak, Kazakistan'ın esas olarak bu en hüzün kategorilerdeki gelişime odaklanması gerektiği sonucuna varılabilir. Ancak, bunun sınırlamaları olduğu da unutulmamalıdır. Örneğin, Semipalatinsk Test Sahası ve Aral Denizi popüler destinasyonlardır, ancak bu tür destinasyonları geliştirmek kolay değildir. Hüzün turizminin bu kategorisindeki gelişim, bölge veya ülkeyle ilgili tarihi olaylara dayalı olarak yapılmalıdır.

Araştırılan diğer faktörler ise hüzün turizminin gelişimiyle sıklıkla ele alınan konular; etik ikilemler ve eleştirilerdir. Bu eleştirilerden biri hüzün turizminin ekonomik yönüdür. Ancak bazıları ölümden kâr elde etmenin etik açıdan doğru olup olmadığını tartışmaktadır ve bu durum tarihi olayların sömürülmesi olarak görülebilir. Araştırma sonuçları, ziyaret edilen yerlerin çok azının (3 tanesi) giriş

ücreti ya da isteğe bağlı bir bağış talep ettiğini göstermektedir. Bu mutlaka olumsuz bir sonuca yol açmak zorunda değildir, zira bazı kuruluşlar bu parayı mekânın korunması ve hatta eğitim için kullanmaktadır. Ancak katılımcıların büyük çoğunluğu konu hakkında bilgi sahibi olmadıklarını belirtmiştir.

Hüzün turizminin ekonomik boyutuyla ilgili olarak en çok hoşa gitmeyen şey, bazı destinasyonların sunduğu hediyelik eşyalardır. Çünkü bunlar saygısızlık ve destinasyonun ticarileştirilmesi olarak görülebilir. Bununla birlikte bulgulara göre az sayıdaki destinasyonda hediyelik eşya satın alınabildiği tespit edilmiştir. Bu durumun makul olduğu, yatırımlara ve gelecekte eğitim amaçlarına hizmet ettiği sürece ekonomik kâr elde edilebileceği sonucuna varılabilir.

Araştırma kapsamında dikkat çeken bir başka husus, tur operatörlerinin hüzün destinasyonlarına yönelik ilgisizliği ve bilgisizliği olmuştur. Buna yönelik eğitimlerin verilmesi ve tanıtım kampanyalarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Sonuç olarak, Kazakistan'da hüzün turizminin henüz tam potansiyelini geliştirmediği ve bu nedenle büyümek için uygun imkanların olduğu sonucuna varılabilir.

Araştırma sonucunda, Kazakistan'ın hüzün turizmi destinasyonları kapsamında 9 farklı hüzün turizmi destinasyonu ile birlikte geleceğin hüzün turzmi destinasyonu olarak incelenen Baykonur, Almatı şehri ve Solzhenitsyn'in Ekibastuz kasabasının da yer alması gerektiği değerlendirilmektedir. Bu destinasyonların coğrafi konumları dikkate alındığında birinci köşesi Almatı, ikinci köşesi Alzhir Müzesi ve üçüncü köşesi Aral Denizi olan "Hüzün Üçgeni" ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Kazakistan'ın hüzün turizmini geliştirmek için bu destinasyonların tümünün "Hüzün Üçgeni" olarak nitelendirilmesi önerilmektedir.

Yapılan bu çalışma kapsamında hüzün turizmi açısından Kazakistan'da bulunan destinasyonların potansiyeli değerlendirmek ve bu konuyla alakalı kazanımları artırmak amacı ile bazı önerilerde bulunulmuştur. Bu öneriler şu şekilde sıralanmaktadır;

- Hüzün turizminin bilinirliğinin az olması nedeni ile tanıtım çalışmaları yapılmalıdır. Hüzün turizmi destinasyonlarının çeşitli medya araçları ile tanıtımları yapılarak insanlara aktarılması sağlanmalıdır.
- Hüzün turizmi hava şartlarına bağlı olmadığından tüm mevsimlere yayılmalıdır.
- Seyahat acentaları hüzün turizmi konusunda daha bilinçli bir hale getirilmelidir. Hüzün turizmi kapsamında rehberler yetiştirilmeli ve daha deneyimli bir hale gelmeleri sağlanmalıdır.
- Nur-Sultan Alzhir Müzesi, Dolinka Karlag Müzesi, Spassk 99, Osakarovka Yetimhanesi, Mamochinko Mezarlığı, Semipalatinsk Test Sahası, Soyuz 11'in Mürettebat Anıtı, Çağan Gölü ve Aral Denizi destinasyonlarının hüzün turizmi açısından önemli destinasyonlar olarak imajı oluşturması sağlanabilir.
- Kültür ve tarih turizmi çerçevesinde hüzün turizmi destinasyonlarının çoğaltılması ve hüzün turizmi konusunun bilinirliğinin artırılması ile hüzün turizminin gelişim göstererek devam etmesi sağlanabilir.
- Ayrıca, hüzün turizmi alanına giren destinasyonların tanıtımının etkileyici bir biçimde yapılarak, destinasyonların bilinirliğinin arttırılması, altyapı ve üstyapı imkânlarının geliştirilmesiyle hüzün turizmi alanlarının pazarının oluşturulması ve bu alanların çekicilik unsuru halini alması sağlanmalıdır.

Bu temelde, hüzün turizmin gelişimi, sonuçta ülke ekonomisi üzerinde turizm çerçevesinde önemli bir olumlu etkiye sahip olacak, önemli bir yoğunlaşma aşamasına girebilir. Ayrıca ekonomi için önemli olan bir dizi başka alanın da bilimsel ve uygulamalı olarak incelenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

ADAMS, K.M., 2006 — **Art as Politics: Re-crafting Identities, Tourism, and Power in Tana Toraja, Indonesia**. Honolulu: University of Hawaii Press.

AGUILAR, P., 2008 — **Memory and Amnesia**, New York, Berghahn Books Press Company.

AKIN, A., 2016 — Ekoturizm Alanlarının Değerlendirilmesi ve Ekoturizmin Uygulanabilirliğinin Araştırılması (Gaziantep Örneği), **Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi** 6 (2): 25-31 ISSN: 2146-5843, E-ISSN: 2146-0078.

AKSAKALLI, Z., G.N. SELÇUK, 2016 — Nene Hatun Tarihi Milli Parkının Hüzün Turizmi ve Mabetleşme Yönünden Değerlendirilmesi. **I. Ulusal Alternatif Turizm Kongresi Bildiri Kitabı** (ss.401- 411), Erzincan, 7- 9.4.2016.

ALİAĞAOĞLU, A., 2008 — Savaş Alanları Turizmi İçin Tipik Bir Yer: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı. **Millî Folklor**, 20(78):88-104.

ALTINTAŞ, V., Y. ASLAN, 2015 — "Dark Tourism" As Special Interest Tourism. **Tourism, Environment and Sustainability**. (pp. 268-277). Sofia: St. Kliment Ohrıdski Unıversıty Press.

ALZHİR MUSEUM, 2018 — "ALZHIR" camp history. Retrieved from http://museum-alzhir.kz/en/about-museum/alzshir-camp-history

ALAEDDİNOĞLU, F., A. ALİAĞAOĞLU, 2007 — Savaş alanları turizmine tipik bir örnek: Büyük Taarruz ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı. **Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi**, 18(2): 215-225.

APPLEBAUM, A., 2003 — **Gulag: A history**. New York: Doubleday Press

ASHWORTH, G., 1996 — **'Holocaust Tourism and Jewish Culture: The Lessons of Krakow - Kazimierz'** in Robinson, M, Evans, N, Callaghan, P (1996) (Eds) Tourism and Culture - Towards the 21st Century, Athenaeum Press.

ASHWORTH, G.J., — "Heritage, tourism and cities: A review of where we are."

1998 112-132 in **Contemporary**

ASUNTA, T., R. BRÄNNARE-SORSA, H. KAİRAMO, S. MATERO, 2003 **Majoitus- ja Matkailupalvelu**. Third edition. Porvoo: WSOY.

ATLAS OBSCURA, 2023 Soyuz 11 Memorial. https://www.atlasobscura.com/places/soyuz-memorial

ATAY, L., B. YEŞİLDAĞ, 2010 Savaş Alanları ve Turizmi. **Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**. 2(2):65-72.

AVITAL, B., P. YANIV, O. GILA, 2011 "Sought experiences at (dark) heritage sites." **Annals of Tourism Research**, 8 (3): 820-841

BIOLO, C., 2017 Tourism In Kazakhstan: Challenges And Opportunities. https://www.infomercatiesteri.it/public/images/paesi/130/files/Tourism%20in%20Kazakhstan%20-%20challenges%20and%20opportunities.pdf

BİRDİR, K., A. DALGIÇ, O. GÜLER, Y. KAYAALP, 2015 Hüzün Turizmi: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkını Ziyaret Eden Yabancı Turistlerin Deneyimleri. **Journal of Tourism and Gastronomy Studies**, 3(4):12-23.

BISSELL, L., 2009 Understanding Motivation and Perception at Two Dark Tourism Attractions in Winnipeg, MB (Master's Thesis). Retrieved from https://mspace.lib.umanitoba.ca/bitstream/handle/1993/29742/Bissell_Understanding_motivation.pdf?sequence=1

BOLTON, R.N., A. PARASURAMAN, A. HOEFNAGELS, N. MİGCHELS, S. KABADAYİ, T. GRUBER, Y.K. LOUREİRO, D. SOLNET, 2013 "Understanding generation y and their use of social media: A review and research agenda", **Journal of Service Management**, Vol. 24, No. 3, pp. 245-267.

BRONWYN, J., "Adding psychological value to heritage tourism

C.C. JOHN, 2009	experiences revisited." **Journal of Travel & Tourism Marketing**, 26:244-263.
BROWN, M., 2009	**The culture of punishment: Prison, society, and spectacle**. New York: New York University Press
BRUNER, E.M., 2005	**Culture on Tour: Ethnographies of Travel**. Chicago: University of Chicago Press.
BRAUN, V., V. CLARKE, 2006	Using thematic analysis in psychology. **Qualitative research in psychology**, 3(2), 77-101. doi:10.1191/1478088706qp063oa
BUCKLEY, R., 2006	**Adventure Tourism**. UK: Cabi, Biddles Ltd
BARNES, S.A., 2011	**Reclaiming the margins and the marginal: Gulag practices in Karaganda, 1930s**. S. A. Barnes (Ed.), Death and Redemption: the Gulag and the Shaping of Soviet society. Princeton, New Jersey: Princeton U. Press.
BARNES, S.A., 2013	A night in Karlag. Retrieved from http://russianhistoryblog.org/2013/12/a-night-in-karlag/
BARANAYDIN, D., 2016	Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Karanlık Turizm: Yerel Turistlere Yönelik Bir Araştırma. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
BAŞER, B., A. BAŞÇI, 2012	"İnanç Turizmi Kapsamında Aziz Pavlus Evinin Önemi ve Tanıtım Faaliyetlerine İlişkin Ziyaretçi Görüşlerinin Değerlendirilmesi", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:9./19 s. 423-443.
CEIC, 2019	Kazakhstan Tourism Statistics https://www.ceicdata.com/en/kazakhstan/tourism-statistics
ÇETİNSÖZ, B.C., G. TEMİZ, 2016	Alternatif Bir Turizm Türü Olarak Türkiye'nin Karanlık (Dark) Turizm Potansiyeli. **International Multidisciplinary Congress of Eurasi**, 2(3): 507-517.
CHHABRA, D., 2008	Positioning museums on an authenticity continuum. **Annuals of Tourism Research**, 35(2), 427-447. doi:10.1016/j.annals.2007.12.001

CHUMARİNA, G.R., L.R. FAKHRUTDİNOVA, B.M. EIDELMAN, YIL — Methodological aspects of advertising activity efficiency evaluation//International Busin

COHEN, E., 2009 — Death in Paradise; tourist fatalities in the tsunami disater in Thailand, **Current Issues in Tourism**, 12(2), 183-199

COLLİNS-KREİNER, N., 2016 — Dark Tourism as/is pilgrimage, **Current Issues in Tourism**, 19(12),1185-1189

COOKE, J., H. DICKSON, 2006 — **Lonely Planet Bluelist: The Best in Travel 2007**. Victoria, Australia: Lonely Planet Publications.

CORSANE, G., 2005 — **Heritage, Museums and Galleries: An Introductory Reader**. London, United Kingdom: Routledge.

CRICK, M., 1989 — Representations of International Tourism in the Social Sciences: Sun, Sex, Sights, Savings, and Servility. **Annual Review of Anthropology**, 18: 307–344.

CRUTCHLEY, P., 2015 — **"How prayers helped end the Cold War"**. BBC. Retrieved 2 February 2019.

DEREK, D., 2009 — 'Encountering Auschwitz?: A personal rumination on the possibilities and limitations of witnessing/remembering trauma in memorial space', **Law Text Culture**, vol. 13, 2009, p. 187-225.

DERYABINA, T.G., 2015 — Long-term census data reveal abundant wildlife populations at Chernobyl, **Current Biology**, Volume 25, Issue 19, pR824–R826, Elsevier (5 October 2015)

DOĞANCİLİ, O.S., M.C. ORUÇ, 2016 — Cezaevlerinin Müzeye Dönüşüm Süreci: Sinop Cezaevi Örneği. **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, 7(12):268-284.

DOĞANER, S., 2006 — Savaş ve Turizm: Troya ve Gelibolu Savaş Alanları. **Türk Coğrafya Dergisi**, 46(1):1-21. Driver, B. L., P. J. Brown and G.L. Peterson. eds. 1991. Benefits of Leisure. State College: Venture.

DUNKLE, R., 2008 — **Gladiators Violence and Spectacle in Ancient Rome**. London, United Kingdom: Pearson Education Limited.

DURU, R., 2007 **"The Belief Systems in The Pre-Monotheist Religions Era in Anatolia and Some Thoughts on Faith Tourism"**, İnanç Turizmi Günleri III 12- 14 Mayıs 2006 İstanbul Türkiye, İstanbul. Şubat Yayıncılık Müka Matbaacılık, s.209

DALLEN J.T., G.P. NYAUPAN, 2009 **Cultural Heritage and Tourism in the Developing World: A Regional Perspective**, Routledge

DANN, G.M., A.V. SEATON, 2001 "Slavery, contested heritage and than tourism." **International Journal of Hospitality & Tourism Administration**, 2(3):1-31. Dissertation, Department fo Gender Studies, Central European University

DARK TOURISM, 2023 Kazakhstan. https://www.dark-tourism.com/index.php/kazakhstan (Erişim Tarihi: 31.05.2023)

FONSECA, A.P., C. SEABRA, C. SILVA, 2016 Dark tourism: concepts, typologies and sites, **Journal of Research and Hospitality**, 2:1-6.

FORD, P., 2017 Dark Tourusm in Kazakhstan's Gulag Heartland, **The Diplomat**, 25.5.2017 Retrieved from https://thediplomat.com/2017/05/dark-tourism-in-kazakhstans-gulag-heartland/

FREW, E., 2012 "Interpretation of a sensitive heritage site: the Port Arthur Memorial Garden, Tasmania." **International Journal of Heritage Studies**, 18(1): 33-48. Frontiers in Psychology 9 retrieved from https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6095989/

FUKUSHIMA, D., 2018 Retrieved from http://www.world-nuclear.org/information-library/safety-and-security/safety-of-plants/fukushima-accident.aspx

FAHEY, F., 2002 Pilgrims or Tourists? **The Furrow**, 53(4), 213–218. http://www.jstor.org/stable/27664505

FALADE-OBALADE, T.A., S. DUBEY, 2014 "Managing tourism as a source of revenue and foreign direct investment inflow in a developing country: The Jordanian experience", **International Journal of Academic Research in Economics and Management**

Sciences, Vol. 3, No. 3, pp. 16-42.

FARRIER, D., P. FRYER, M. McNEILL, C. NEAL, C. ROTHBART, J. HAWKES, 2018 **Dark Tourist [Motion Picture]**. United States: Razor Films & Fumes.

GEVORGIAN, J., 2019 **"Religious Tourism"**. Academia. Retrieved 4 December 2019.

GOULDING, C., 2000 "The museum environment and the visitor experience." **European Journal of Marketing**, 34(4): 261-278.

GREENBERG, H., 2006 **Politics, Economics and Time Bury Memories of the Kazakh Gulag**, New York Times, 31.12.2006.

GRABURN, N.H., 1976 **Ethnic and Tourist Arts: Cultural Expressions from the Fourth World**. Berkeley: University of California Press.

GRANT, W., 2016 **Fidel Castro'ya Veda**. http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38199970, (13.12.2016).

GARCİA, B., 2012 Management issues in dark tourism attractions: The case of ghost tours in Edinburgh and Toledo. **Journal of Unconventional Parks, Tourism & Recreation Research**, 14-19.

TONTUŞ, H.Ö., 2021 **"Sağlık Turizminin Tarihçesi"** (PDF). 23 Nisan 2021 tarihinde kaynağından (PDF) arşivlendi. Erişim tarihi: 21 Aralık 2021.

HENDERSON, J., 2001 "War as a tourist attraction: the case of Vietnam." **International Journal of Tourism Research**, 2(3): 269-280.

HERBERT, D., 1995 Heritage, Tourism and Society, Burns and Oates. Hirschberger, G. (2018) Collective Trauma and the Social Construction of Meaning

HERBERT, D.T., 2001 "Literary places, tourism and the heritage experience." **Annuals of Tourism Research**, 28(2): 312-333.

HISTORY of MEDICAL TOURISM	**"From Ancient Times until Today"**. www.health-tourism.com. 16 Mayıs 2021 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 21 Aralık 2021.
HOFFMAN, D., 2009	**The Littlest Enemies: Children in the Shadow of the Gulag**, Slavic Publishers, Indiana, USA.
HOHENHAUS, P., YIL	**Ethıcal Issues**. Retrieved from http://www.dark-tourism.com/index.php/darktourism/18-main-menus/mainmenussubpages/602-ethical-issues
HOHENHAUS, P., YIL	**What is 'Dark Tourism'? Are You a 'Dark Tourist?**. Retrieved from http://www.dark-tourism.com/index.php/18-main-menus/mainmenussubpages/599-what-is-dark-tourism
HUGHES, K., N. BOND, R. BALLANTYNE, 2013	Designing and managing interpretive experiences at religious sites: Visitors' perceptions of Canterbury Cathedral. **Tourism Management**, (36), 210- 220.
HACI, K., 2012	Costa Concordia kazasının sebepleri, **Aktüeldeniz**, 32:21-22.
ISO-AHOLA, S.E., J.R. ALLEN, 1982	"The Dynamics of Leisure Motivation: the effects of outcome on leisure needs." **Journal of Research Quarterly for Exercise and Sport**, 53 (2):141-149.
BEECH, J., 2009	'Genocide tourism', in Richard Sharpley, Philip R. Stone (eds.), **The Darker Side of Travel: The Theory and Practice of Dark Tourism**, Bristol, Channel View Publications, 2009, p. 207-223.
KEMENT, Ü., B. BAŞAR, E. GÜÇER, 2016	Hüzün Turizmi Kapsamında Seyahat Eden Bireylerin Rekreasyonel Motivasyonlarının Belirlenmesi. **3rd International Congress of Tourism& Management Researches**, (s. 1080-1104), Antalya, 20-22.05.2016.
KENDLE, A., 2008	**Dark Tourism: a fine line between curiosity and exploitation**. Vagabondish. Retrieved from: http://www.vagabondish.com/dark-tourism-travel-tours/
KILIÇ, B., S.A. SOP, 2011	Hüzün turizmi, Katarsis ve Alternatif Katarsistik Bir Destinasyon Örneği Olarak San Jose Madeni. **Seyahat ve**

Otel İşletmeciliği Dergisi, 8(3):6-22.

KILIÇ, B., H. AKYURT, 2011 — Destinasyon imajı oluşturmada hüzün turizmi: Afyonkarahisar ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 10(1):209-232.

KOÇ, N., Ş. ŞAHİN, 1999 — **Kırsal Peyzaj Planlaması**, Ankara Univ., Ziraat Fak. ,1999: 463.

KUNDAKBAYEVA, Z., D. KASSYMOVA, 2016 — Remembering and forgetting: the state policy of memorializing Stalin's repression in post-Soviet Kazakhstan, **The Journal of Nationalism and Ethnicity**, 44 (4) pp 611-627

KURNAZ, H.A., 2013 — Hüzün Turizminin İç Turizme (İç Turizm Talebine) Etkisi: Çanakkale Örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla: Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KURNAZ, H.A., H. ÇEKEN, B. KILIÇ, 2013 — Hüzün turizmi katılımcılarının seyahat motivasyonlarının belirlenmesi, **İşletme Araştırmaları Dergisi**, 5(2): 57-73.

KALİNOWSKA, M., 2012 — Monuments of memory: defensive mechanisms of the collective psyche and their manifestation in the memorialization process, **Journal of Analytical Psychology**, 57(4) pp 425-44.

LENNON, J., 2009 — Tragedy and Heritage in Peril: The Case of Cambodia, **Tourism Recreational Research**, Vol:3, No:2, pp.116-123

LENNON, J., C. WIGHT, 2007 — Selective Interpretation and Eclectic Human Heritage in Lithuania, **Tourism Management**, Vol:28, 00519-529.

LENNON, J.J., M. FOLEY, 1999 — Interpretation of the unimaginable: the US Holocaust Memorial Museum, Washington, DC, and “dark tourism”, **Journal of Travel Research**, 38(1): 46-50.

LENNON, J.J., M. FOLEY, 2000 — **Dark tourism: The attraction of death and disaster**. London and New York: Continuum.

LENNON, J.J., G. TIBERGHIEN, 2022 — Ambiguity and dilution in Kazakhstan's Gulag heritage, **Tourism Recreation Research**, 47:5-6, 470-

482, DOI: 10.1080/02508281.2021.1875681

LENNON, J., M. FOLEY, 2002 **Dark Tourism: The Attraction of Death and Disaster**. London, United Kingdom: Continuum.

LENNON, J.J., G. TIBERGHIEN, 2020 'Kazakhstan Gulag heritage: dark tourism and selective interpretation', **International Journal of Tourism Research**, vol. 22, no. 3, pp. 364-374. https://doi.org/10.1002/jtr.2341

LEUNG, X.Y., S. BALOGLU, 2013 "Tourism competitiveness of Asia-Pacific destinations, **Tourism Analysis**, Vol. 18, No. 4, pp.371-384. https://doi.org/10.3727/108354213X13736372325876

Lİ, H., 2012 "Explore the experiential benefits of visiting a "Dark Tourism" site: The case of the Xiaolin Memorial Park". Master dissertation. National Kaohsiung: University of Hospitality and Tourism.

LLOYD, A., 2007 Guarding against collective amnesia? Making significance problematic: An exploration of issues, **Library Trends**, Vol 56,1 pp53-65

LOWENTHAL, D., 1998 **The Heritage Crusade and the Spoils of History**, Cambridge University Press, Cambridge

LOWENTHAL, D., 1996 **Possessed by the Past: the heritage crusade and the spoils of history**, Free Press, New York.

MEMORIAL, 2001 Karlag: Endless Pain of Hard Times (Memoir) The International Charitable Society of History, Enlightenment and Human Rights Protecton, Bolashak Karaganda University, Kazachstan.

MERRIAM-WEBSTER, YIL Inc. Retrieved from https://www.merriam-webster.com/dictionary/darkness

MİHEEVA, L., 2010 Inostrannye voenoplennye i internirovannye vtoroi morovoi voiny v Tzentralnov Kazahstane (1941-nacialo 1950) Karaganda: MGTI -Lingva.

BALONOV, M., M. CRICK, D. LOUVAT, 2010 Update of Impacts of the Chernobyl Accident: Assessments of the Chernobyl Forum (2003-2005) and UNSCEAR (2005-2008), Proceedings of the Third European IRPA (International Radiation Protection

Association) Congress held in Helsinki, Finland (14-18 June 2010)

MOWATT, R.A., C.H. CHANCELLOR, 2011 "Visiting death and life: Dark tourism and salve castles." **Annals of Tourism Research**, 38(4): 1410-1434.

MUKASHEV, A.S., D.M. USSENOVA, 2013 Opportuities of "Dark Tourism" development in the Republic of Kazakhstan, **Education and Science without Borders**, 4 (7), 38-41, Prague

MacCANNELL, D., 1989 **The Tourist: A New Theory of the Leisure Class**. New York: Schocken Books.

MacCANNELL, D., 1973 Staged authenticity: arrangements of social space in tourist settings, **American Journal of Sociology**, 589-603. doi:10:1086/225585.

MacKINNON, E., 2012 **The Forgotten: Childhood and the Soviet Gulag**, 1929-1953, The Carl Beck Papers in Russian and East European Studies, No 2203

MAZUR, L.B., J.R. VOLLHARDT, 2015 The prototypicality of genocide: implications for international intervention, **Analysis of Social Issues in Public Policy**, 16 290–320.

NIEMELÄ, T., 2010 "Motivation Factors in Dark Tourism Case: House of Terror." Master dissertation, Lahti University of applied science.

NUCLEAR RADIATION and HEALTH EFFECTS, 2018 Retrieved from http://www.world-nuclear.org/information-library/safety-and-security/radiation-and-health/nuclear-radiation-and-health-effects.aspx

NADEAU, 2008 **Barbie Selling Pompeii**, Newsweek, 14 April 2008.

ONUNCU KALKINMA PLANI, 2021 Resmi Gazete". 14 Şubat 2019 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 21 Aralık 2021.

OAKES, T., 1998 **Tourism and Modernity in China**. New York: Routledge.

PEARCE, S., 1992 **Museums, Objects and Collections**. Washington DC:

Smithsonian Institution Press.

PODEH, E., 2011 **The Politics of National Celebrations in the Arab Middle East**, Cambridge, Cambridge University Press

PODOSHEN, J.S., 2013 "Dark Tourism Motivations: Simulation, Emotional Contagion and Topographic comparison." **Tourism Management**, 35: 263-271.

PORIA, Y., A. REICHEL, A. BIRAN, 2006 Heritage Site Perceptions and Motivations to visit. **Journal of Travel Research**, Vol 44 No 3 pp 318-326

PORIA, Y., R. BUTLER, D. AIREY, 2004 "Links between tourists, heritage, and reasons for visiting heritage sites." **Journal of Travel Research**, 43(19): 19-28.

PREECE, T., G. PRICE, 2002 **Motivations of Participants in Dark Tourism: A Port Arthur Example**. New Zealand: Waiariki Institute of Technology.

PRENTICE, R., 2008 **"Tourist motivation and typologies"** 261-279 in A Companion to Tourism, edited by Alan A. Lew, C. Michael Hall and Allen M. Williams, New York: John Wiley & Sons.

RINSCHEDE, G., 1992 "Forms of religious tourism". **Annals of Tourism Research**, 19 (1): 51–67. doi:10.1016/0160-7383(92)90106-Y. ISSN 0160-7383.

RODYU, S., P. WETPRASIT, 2018 "An analysis of the comparative advantage of Thai tourism with Chinese tourists compared to other ASEAN + 6 countries", **European Journal of Business and Management**, Vol. 10, No. 21, pp. 160-182

ROTTMAN, G., 2008 **The Berlin Wall and the Intra-German Border 1961–1989**. Oxford UK: Osprey Publishing. p. 29.

RYAN, C., 2003 **Recreational Tourism: Demand and lmpacts**. Clevendon, United Kingdom: Channel View Publications.

RAIKHAN, S., 2017 The Gulag Camp "Alzhir" : Memoroalization Practices, MA Dissertation, Department fo Gender Studies, Central European University

SEATON, A.V., 1996 ‘Guided by the Dark; from Thanatopsis to Thanatourism’, **International Journal of Heritage Studies**, Vol. 2 No. 4 pp 234-244, Intellect.

SEATON, A.V., J.J. LENNON, 2004 **New horizons in tourism: strange experiences and stranger practices**. Wallingford, United Kingdom: CABI Publishing.

SEATON, A.V., 1996 Guided by the dark: from thanatopsis to thanatourism. **International Journal of Heritage studies**, 2(4), pp. 240-2.

SHARPLEY, R., P. STONE, 2009 **The Darker Side of Travel: The Theory and Practice of Dark Tourism**. Bristol, United Kingdom: Channel View Publications.

SIMONE-CHATERIS, M.T., S. BOYD, 2010 Developing dark and political tourism in Northern Ireland in Contemporary Issues in Irish and Global Tourism and Hospitality, Dublin Institute of Technology, Dublin.

SLADE, G., 2017 **Remembering and forgetting the Gulag: Prison tourism across postSoviet region**, The Palgrave Handbook of Prison Tourism. London: Palgrave Macmillan UK.

SLAYTON, L., 2006 Ground Zero - Tragedy, Terror, and Grief Tourism. http://www.grief-tourism.com/ground-zero-tragedy-terror-and-grief-tourism, (01.12.2016).

SMITH, M., L. PUCZKO, 2009 Health and Wellness Tourism, Elsevier Ltd. Terry, Nicholas P. (2007), “Under-Regulated Health Care Phenomena in a Flat World: Medical Tourism and Outsourcing”, **Western New England Law Review**, 29.

SMITH, V., 1998 War and Tourism: An American Ethnography. **Annals of Tourism Research**, 25(1):202-227.

SÖYLER, S., M. ERTAŞ, 2015 **Suriye Savaşının Turizme Etkisi: Sınır İlleri Üzerine Bir Araştırma. 16. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı** (s. 869-884.) Düzenleyen Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Turizm Fakültesi, Çanakkale, 12-15.11.2015.

STONE, P., R. SHARPLEY, YIL — Retrieved from https://www.uclan.ac.uk/research/explore/groups/institute_for_dark_tourism_research.php

STONE, P., 2006 — A dark tourism spectrum: Towards a typology of death and macarbe related tourism sites, attractions and exhibitions, **Tourism an Interdisciplinary Journal**, Vol. 54,2 pp 145-160

STRONZA, A., 2001 — Anthropology of Tourism: Forging New Ground for Ecotourism and Other Alternatives. **Annual Review of Anthropology**, 30: 261–283.

STRANGE, C., M. KEMPA, 2003 — Shades of dark tourism: Alcatraz and Robben Island. **Annals of Tourism Research**, 30(2), 386-405. doi:10.1016/S0160- 7383(02)00102-0.

SWARBROOKE, J., 1999 — **Sustainable Tourism Management**, New York: Cabı Publishing.

SARIOĞLU, B., 2014 — Anzaklar da Ayran İçsin!.http://www.hurriyet.com.tr/anzaklar-da-ayran-icsin-26506655, (10.12.2016).

LEOPOLD, T., B. RITCHIE, 2003 — 'Former Nazi concentration camps in Germany: Memorials or tourist attractions?', in **Brent Ritchie, Managing Educational Tourism**, Toronto, Channel View Publications, 2003, p. 78-82.

YAZAR, YIL — **The concept of development of the tourism industry of the Republic of Kazakhstan till 2020** – approved by the Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan No. 508, dated 19 March 2014

THE ASTANA TIMES, 2017 — Kazakh Tourism Industry Poised For Major Expansion, 15.08.2017 - http://astanatimes.com/2017/08/kazakh-tourism-industry-poised-for-major-expansion/

TIBERGHIEN, G., 2018 — Managing the Planning and Development of Authentic Eco-Cultural Tourism in Kazakhstan. **Tourism Planning and Development**, 1-20. doi:10.1080/21568316.2018.1501733

TIBERGHIEN, G., H. BREMNER, S. — Authenticating eco-cultural tourism in Kazakhstan: a supply side perspective. **Journal of Ecotourism**, 1-14.

MILNE, 2018 doi:10.1080/14724049.2018.1502507

TIMOTHY, D.J., S.J. BOYD, 2006 Heritage Tourism in the 21st century, valued traditions and new perspectives, **Journal of Heritage Tourism**, Vol.1,1 pp1-16

TÖKER, S., T. KOCATÜRK, A.İ. ÜNAY, 2010 **Structural assessment of Anitkabir**, METU JFA, 27(1):125-138.

TROCHEV, A., 2018 **Transitional Justice Attempts in Kazakhstan, Transitional Justice and the Former Soviet Union: Reviewing the Past, Looking toward the Future** (pp. 88-108). Cambridge: Cambridge University Press.

TUNBRIDGE, J.E., G.J. ASHWORTH, 1996 **Dissonant heritage: the management of the past as a resource in conflict**. Chichester: John Wiley and Sons.

TÜRK DİL KURUMU, 2006 Genel Türkçe Sözlük. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=KEDER, (15.12.2016).

TANDOĞAN, U., E. AVCI, 2012 "Kuşadası'ndaki Seyahat Acentalarının İzmir'in İnanç Turizmi Potansiyelini Değerlendirme Performansı Üzerine Bir Uygulama", **Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi**, Sayı:12, s. 17-33.

TAYLAK, M., 1998 **Etnografya'dan Anıtkabir'e. Atatürk'ün Aziz Naaşı'nın Etnografya Müzesi'nden Anıtkabir'e Nakli**. Ankara: Şekerbank Yayınları.

UYGUR, S.M.,U. AKDU, 2009 Çiftlik Turizmi, Kırsal, Tarım ve Ekoturizminin Kavramsal Açıdan İrdelenmesi. **Journal of Commerce & Tourism Education Faculty**, Year: 2009 No: 1 143.

VERHELÄ, P., P. LACKMAN, 2003 **Matkailun ohjelmapalvelut**. Porvoo: WSOY

Van den BERGHE, P., 1980 Tourism as Ethnic Relations: A Case Study of Cuzco, Peru. **Ethnic and Racial Studies**, 3 (6): 345–391.

Van SLOOTEN, S., YIL The future of travel: dark tourism. Retrieved from https://www.etfi.nl/en/blog/future-travel-dark-tourism

VAROL, F., 2015 Hüzün turizminin Türkiye'de var olan potansiyeli üzerine

kuramsal bir araştırma, **I. Eurasia International Tourism Congress: Current Issues, Trends, and Indicators**. 28-30 Mayıs, Konya, 3: 147-160.

WILLIAMS, P., 2007 **Memorial museums: the global rush to commemorate atrocities**. Oxford: Berg Publisher.

WILSON, J.Z., 2004 Dark tourism and the celebrity prisoner: Front and back regions in representations of an Australian historical prison. **Journal of Australian Studies**, 28(82), 1-13. doi:10.1080/14443050409387951

WILSON, A., 2011 "City Sizes and Urbanization in the Roman Empire". In Bowman, Alan; Wilson, Andrew (eds.). **Settlement, Urbanization, and Population**. Oxford Studies on the Roman Economy. Vol. 2. Oxford, England: Oxford University Press. pp. 171–172. ISBN 978-0-19-960235-3.

UNWTO, 2014 "Tourism highlights", viewed 13 March 2019, https://doi.org/10.18111/9789284416226

WRIGHT, D., 2016 Hunting humans: A future for tourism in 2200. Retrieved from https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0016328715300707

WALBY, K., J. PICHÉ, 2015 Staged authenticity in penal history sites across Canada. **Tourist Studies**, 15(3), 231-247.

WANG, W., J.S. CHEN, K. HUANG, 2016 Religious tourist motivation in Buddhist Mountain: The case from China. **Asia Pacific Journal of Tourism Research**, 21(1), 57-72.

YILDIZ, Z., S. YILDIZ, L. AYTEMİZ, 2015 Kara turizm, terör turizmi ve Türkiye potansiyeli, **Journal of the Human & Social S. Researches**, 4(2): 390-407.

ZHOMARTOVA, G., 2013 Zh. Tourism in the Republic of Kazakhstan, Bulletin of the Karaganda University, Karaganda 2013

http://auschwitz.org/en/museum/history-of-the-memorial/ (Erişim tarihi: 10.04.2022)

http://doi.org/10.1080/00905992.2016.1158157

http://list25.com/25-dark-tourism-sites-you-wont-want-to-spend-a-night-at/2/ (Erişim tarihi: 10.04.2022)

http://www.dailymail.co.uk/travel/travel_news/article-3047031/Chernobyl-thriving-holiday-destination-following-rise-dark-tourism-phenomenon.html#ixzz4ZWCXwkNa (Erişim Tarihi: 10.04.2022).

http://www.huffingtonpost.com/dr-philip-stone/will-costa-concordia-go-f_b_1219659.html (Erişim tarihi: 20.01.2023).

http://www.italyheaven.co.uk/campania/pompeii.html (Erişim tarihi: 10.04.2022)

http://www.pompeiisites.org/Sezione.jsp?titolo=Visitatori+2015&idSezione=3385 (Erişim tarihi: 10.04.2022)

http://www.salom.com.tr/haber-97036-berlin_duvarinin_hikayesi.html (Erişim Tarihi: 10.04.2022)

http://www.sinop.gov.tr/turizm (Erişim tarihi: 10.04.2022)

http://www.sinopmuzesi.gov.tr//Birimler/Tanitim.html (Erişim tarihi: 10.04.2022)

http://www.sinopmuzesi.gov.tr//Syf/Gezilecek-Yerler.html (Erişim tarihi: 10.04.2022)

http://www.terrorhaza.hu/en/visitor-information (Erişim tarihi: 10.04.2022)

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1072 (Erişim tarihi: 10.04.2022)

http://www.vagabondish.com/dark-tourism-travel-tours, 27.01.2017

https://carlbeckpapers.pitt.edu/ojs/index.php/cbp (Erişim tarihi: 01.05.2023)

https://drmarkgriffiths.wordpress.com/tag/black-spot-

tourism/ (Erişim Tarihi: 10.04.2022)

https://en.wiktionary.org/wiki/thanatourism (Erişim tarihi: 10.04.2022)

EKLER

EK 1: MÜLAKAT SORULARI

1. Kazakistan'da bulunan Nur-Sultan Alzhir Müzesi, Dolinka Karlag Müzesi, Spassk 99, Osakarovka Yetimhanesi, Mamochinko Mezarlığı, Semipalatinsk Test Sahası, Soyuz 11'in Mürettebat Anıtı, Çağan Gölü, Karlag Esir Kampı ve Aral Denizi destinasyonlarını aşağıdaki tabloda belirtilen hüzün sıralamasına göre sıralayınız.

En Fazla Hüzünlü Destinasyon (Darkest)	İkinci Hüzünlü Destinasyon (Darker)	Üçüncü Hüzünlü Destinasyon (Dark)	Dördüncü Hüzünlü Destinasyon (Light)	Beşinci Hüzünlü Destinasyon (Lighter)	En Az Hüzünlü Destinasyon (Lightest)

2. Bulunduğunuz yerin hüzün destinasyonu olmasına neden olan faktörler nelerdir? (Birden fazla faktörü X ile işaretleyebilirsiniz)

Savaş Alanı Olması	
Nükleer Deneme Alanı Olması	
Kaza Yapan Gemi, Uçak gibi Aracın Enkazının Olması	
Mezarlık Olması	
Felaket Yaşanan Bir Alan Olması	
Hapishane Olması	
Yetimhane Olması	
Toplama Kampı Olması	
Çevre Felaketinin Yaşandığı Bir Yer Olması	
Hayaletlerin Bulunduğu Düşünülen Bir Yer Olması	
Toplu Ölümlerin Yaşandığı Bir Yer Olması	
Soykırım Yaşanan Bir Yer Olması	
Güçlü Bir Şekilde Ölümü Andıran Bir Yer Olması	

3. Bulunduğunuz yerde hüzün turizmi denince akla ilk gelen kavramlar nelerdir? (Birden fazla faktörü X ile işaretleyebilirsiniz)

Savaş	
Nükleer	
Kaza	
Mezarlık	
Felaket	
Hapishane	
Toplama Kampı	
Çevre Felaketi	

Hayalet	
Ölüm	
Soykırım	
Gözyaşı	

4. Bulunduğunuz yerdeki hüzün destinasyonuna giriş yapmak veya orada bulunmak için ödeme yapmak zorunlu mudur?

Evet, ödeme yapmak zorunludur	
Hayır, ücretsizdir	
Hayır, ancak bağış yapmak zorunludur	
Diğer	

5. Bulunduğunuz yerdeki hüzün destinasyonunda hediyelik eşya satın almak mümkün müdür?

Evet	
Hayır	
Diğer	

6. Aşağıdaki karanlık turizm destinasyonlarını her yıl kaç kişi ziyaret ediyor?

7. Bu alanlarda planladığınız veya programladığınız güzergah veya turlarınız var mı? Güzergah veya turun ne olduğunu açıklayabilir misiniz?

8. Bölgeye hangi ulaşım araçları ile nasıl gidilir?

9. Hedef için hangi izin gereklidir?

10. Bu karanlık yerlerin bulunduğu bu bölgede yeme-içme ve konaklama imkanlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?